

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009 - 2015

Niina Uusi-Seppä (toim.)

LOUNAIS-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 7 | 2009

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009 - 2015

Niina Uusi-Seppä (toim.)

Turku 2009

Lounais-Suomen ympäristökeskus

**LOUNAIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS**
SYDVÄSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL

LOUNAIS-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 7 | 2009
Lounais-Suomen ympäristökeskus
Yhdyskuntaosasto

Taitto: Päivi Niemelä
Kansikuva: Liisa Nummelin, *Kallon majakka Porissa*
Sisäsivujen kuvat: Niina Uusi-Seppä

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/los/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2009

ISBN 978-952-11-3431-9 (nid.)
ISBN 978-952-11-3432-6 (PDF)
ISSN 1796-1750 (pain.)
ISSN 1796-1769 (verkköj.)

ALKUSANAT

Suomen perustuslain mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Vaikka tietoisuus kulttuuriympäristöstä on parantunut, jäävät sen arvot usein muiden arvojen jalkoihin. Ymmärryksen kulttuuriympäristöstä tulisi olla osa arkielämää ja vaikuttaa kaikkeen toimintaamme. Maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman tavoitteena on turvata Satakunnan kulttuuriympäristöt osana kehittyviä yhdyskuntia. Ohjelmassa on painauduttu erityisesti ajankohtaisiin ongelmiin ja uhkakuviin.

Satakunnan maakunnallinen kulttuuriympäristöohjelma vuosille 2009 – 2015 on laadittu osana EU-rahoitteista ”Pisara – kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi” -hanketta. Hankkeen toteuttaja on Satakunnan Museo ja sitä rahoittaa Lounais-Suomen ympäristökeskus, joka myös koordinoi maakunnallista kulttuuriympäristöohjelmatyötä.

Kulttuuriympäristöohjelma on laadittu Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmässä, jonka jäsenet ovat osallistuneet myös kirjoitustyöhön. Ryhmässä ovat edustettuina kulttuuriympäristön parissa työskentelevät alueelliset organisaatiot: Lounais-Suomen ympäristökeskus (ylitarkastajat Anna-Leena Seppälä ja Esa Hoffrén) Satakuntaliitto (maakunta-arkkitehti Sirkka Lehto), Satakunnan Museo (museonjohtaja Juhani Ruohonen, rakennustutkija Liisa Nummelin), Satakunnan TE-keskus – maaseutuosasto (rakennusmestari Lasse Pihlajamäki), ProAgria Satakunta (maisemahoidon neuvoja Sanna Seppälä), Turun tiepiiri (ympäristösuunnittelija Niina Jääskeläinen), Museovirasto, muinaisjäännösten hoito (tutkija Leena Koivisto), Turun yliopiston maisematutkimuksen oppiaine (professori Maunu Häyrynen), kaksi kuntaa (Kankaanpään kaupunginarkkitehti Maija Anttila, Rauman ympäristötoimenjohtaja Juhani Korpinen) sekä aluearkkitehdit Ilmari Mattila ja Johanna Roslöf. Työ aloitettiin seminaarityöskentelyllä 14.10.2008, johon oli kutsuttu kulttuuriympäristötyöryhmän lisäksi muita alueellisia kulttuuriympäristötoimijoita. Kulttuuriympäristötyöryhmän lisäksi työskentelyyn osallistuivat intendentti Tuulikki Kiilo (rakennuskulttuuritalo Toivo), kyläasiamies Eija Kannisto (Ulvilan kaupunki), lehtori Sami Louekari (Turun yliopisto/maisematutkimus), toiminnanjohtaja Timo Pukkila (Karhuseutu ry).

Ohjelman on koonnut ja toimittanut FM Niina Uusi-Seppä työryhmän johdolla, johon ovat osallistuneet maakunta-arkkitehti Sirkka Lehto, rakennustutkija Liisa Nummelin Satakunnan museosta sekä ylitarkastaja Anna-Leena Seppälä Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta. Työryhmän jäsenet ja tutkija Leena Koivisto ovat vastanneet ohjelman yleisteksteistä.

Lämpimät kiitokset kaikille työhön osallistuneille.

Ylitarkastaja

Anna-Leena Seppälä

Visio 2015

Kulttuuriympäristö on vakiinnuttanut asemansa osana arjen arvoja.

Tavoitetila 2015

Kulttuuriympäristön erityispiirteet on turvattu säilyttämällä maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet tasapainoisesti ja korostamalla kulttuuriympäristöä paikallisen identiteetin vahvistajana. Kulttuuriympäristö otetaan huomioon kaikessa maisemaan ja maankäyttöön liittyvässä suunnittelussa ja sen hoito on turvattu riittävällä rahoituksella. Tieto alueen kulttuuriympäristöstä on lisääntynyt inventointien ja tutkimuksen myötä. Hyvin hoidettu kulttuuriympäristö on mielletty vahvuudeksi ja vetovoimatekijäksi ja myös sen taloudellinen arvo ymmärretään. Kulttuuriympäristökasvatus on vakiintunut osa koulujen opetussuunnitelmaa ja tietoa kulttuuriympäristöstä on helposti kaikkien saatavilla.

Porin 6. kaupunginosa. Kuva: Liisa Nummelin

Käsitteitä

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset. Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat myös muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit.

Kiinteä muinaisjäännös = muinaisjäännös

Muinaisjäännökset ovat maisemassa tai maaperässä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Kiinteät muinaisjäännökset ovat usein maastossa silmin havaittavissa ja selvästi erottuvia, kuten hautaröykkiöt, uhrikivet, linnavuoret, jätinkirkot, jätulintarhat ja puolustuslaitteet. Toisena ryhmänä ovat maanalaiset kiinteät muinaisjäännökset, kuten asuin- ja työpaikat sekä ruumishaudat. Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään sekä kiinteä muinaisjäännös että muinaisjäännös -käsitettä tarkoittamaan samaa asiaa.

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännös

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajanjaksolta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä ja jonka asutusta ja oloja koskevat käsitykset perustuvat arkeologian menetelmillä saatuihin tutkimustuloksiin.

Historiallisen ajan muinaisjäännös

Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajalta, jolta on kirjallisia lähteitä. Kohteita voi olla hyvin monenlaisia, esimerkiksi autioituneet keskiaikaiset kyläpaikat, kaupunkien arkeologiset kerrostumat ja ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet. Kohteen muinaisjäännösluonne ratkaistaan tyyppi- ja tapauskohtaisesti.

Rakennettu kulttuuriympäristö, rakennusperintö

Käsite viittaa sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloihin, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esim. kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle, joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.

Maisema

Muodostuu elollisista ja elottomista tekijöistä sekä ihmisen tuottamasta vaikutuksesta, jotka ovat ns. maiseman perustekijöitä, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä maiseman visuaalisesti hahmotettavasta ilmiasusta, maisemakuvasta.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/ tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

Perinnemaisema ja perinnebiotooppi

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat ja niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Kulttuuri- ja perinnemaisema -käsitteet ovat osin päällekkäiset, perinnemaisema on usein melko pienialainen ja osa laajaa kulttuurimaisemaa. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppiä esim. kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

SISÄLLYS

Alkusanat	3
Visio ja tavoitetila 2015	5
Käsitteitä	6
I Johdanto	9
Mikä on kulttuuriympäristö?	9
Arkeologinen perintö	9
Rakennettu ympäristö	9
Kulttuurimaisema	9
Mikä on kulttuuriympäristöohjelma?	10
Johdatus ohjelmaan	11
2 Lait ja sopimukset velvoittavat	12
Maankäyttö- ja rakennuslaki	12
Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin	15
Valtakunnallisia sopimuksia ja strategioita	16
Lounais-Suomen ympäristöstrategia asettaa alueellisia tavoitteita	16
3 Satakuntalainen kulttuuriympäristö	18
Arkeologinen perintö	18
Satakunnan esihistoriaa	18
Satakunnan historiallisen ajan muinaisjäännökset	22
Muinaisjäännöksiä myös veden alla	25
Arkeologinen kulttuuriperintö Euran vahvuutena	26
Rakennettu ympäristö	28
Rakennetun ympäristön suojelu Satakunnassa	41
Rakennusperinnön huomioiminen maankäytön suunnittelussa	41
Inventointitilanne Satakunnassa	43
Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen	45
Kulttuurimaisemat	48
Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen (ESDP) suuntaviivat	50
Kulttuurimaisemat ja maankäytön suunnittelu	50
Maakuntakaavan ohjausvaikutus alueiden suunnittelussa	51
Maakuntakaavan maiseman ja kulttuuriympäristön vaalimista koskevat merkinnät	52
Satakunnan perinnemaisemat kaipaavat lisää hoitajia	55
Satakunnan perinnebiotooppien hoito-ohjelma ja hoitotilanne	56
Perinnemaisemien hoitovastuun jakautuminen eri hoitajatahoille	57
Hoidon tavoitteet vuoteen 2012 mennessä	58
4 Missä mennään?	60
Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmä	61
Rakennetun ympäristön työkalut PAKKIIN	62
Nurkat kuntoon!	64
Maailmanperinnön hoito on rakennusvalvontaa asennekasvatuksella	66
Rakennuskulttuuritalo Toivo – Satakunnan museon korjaus- rakentamiskeskus	70
Satakuntalaisen kulttuuriympäristön vahvuuksia ja heikkouksia	72
Porin kansallinen kaupunkipuisto	75
Mikä uhkaa kulttuuriympäristöä?	80

Kulttuuriympäristössä on mahdollisuuksia!	82
Selkämeren kansallispuisto esittelee myös kulttuuriympäristöjä	86
Kokemäenjokilaakson matkailulliset mahdollisuudet	89
Historiallinen tie – matkailutie tutkimuksen ja monitieteellisyys- den osana	91
5 Toimintaohjelma 2009 - 2015	92
Tiedon ja tietoisuuden lisääminen	92
Kulttuuriympäristöohjelman merkityksestä Kankaanpään kaupungille	93
Yliopistollinen tutkimus ja kulttuuriympäristöjen suojele	96
Kulttuuriympäristöä oppimaan	98
Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristön hoidon kehittäminen	101
Restaurointikisällin ammattitutkintoon valmistava koulutus Satakunnassa	102
Ympäristöhoitajat kulttuuriympäristöjen parissa	103
Kulttuuriympäristön huomioiminen maankäytön suunnittelussa	106
Mikä on maisemaselvitys, sen tarkoitus ja sisältö?	107
Aluearkkitehti kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön vaalijana	110
6 Tuumasta toimeen	113
Mistä rahoitusta kulttuuriympäristön vaalimiseen?	113
Hurrin talon vanhan päärakennuksen korjaus Huittisissa	114
Lähteenmäen torppaa on kunnostettu Museoviraston rahoituksella ..	116
Villilän kartanoympäristön parantamishanke	118
Leineperin Ruukki - Frediksfors Bruk	119
Kulttuuriympäristön hoitoa viranomaistyönä	122
Satakunnan TE-keskus ja maisemanhoitorahoitus	123
Museovirasto hoitaa muinaisjäänöksiä	125
Tiehallinto hoitaa kulttuuriympäristöjä	129
Metsähallitus kulttuuriympäristön hoitajana	131
Yksityiset ja yhdistykset kulttuuriympäristön hoitajina	133
Vuojoen Kartanon uusi elämä kokous-, koulutus- ja kulttuuri- keskuksena	134
Maisemassa on mahdollisuuksia	138
A. Ahlström ja kulttuuriympäristö yrityksen arvoissa	140
7 Seuranta ja vaikutusten arviointi	142
Kirjallisuus	144
Internet-sivustoja	145
Kuvailulehdet	146

1 Johdanto

Mikä on kulttuuriympäristö?

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, johon kuuluvat arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu ympäristö ja kulttuurimaisema. Sillä tarkoitetaan vuosituhansien aikana ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa muotoutunutta ympäristöä. Kulttuuriympäristö kertoo monin tavoin ihmisen suhteesta ympäristöönsä eri aikoina: siihen on jäänyt jälkiä niin elinkeinoista, asumisesta, uskomuksista kuin liikkumisestakin.

Arkeologinen perintö

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset ovat kulttuuriympäristön vanhinta kerrostumaa. Ne ovat peräisin ajanjaksolta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä, ja toimivat näin ainoana todisteena oman aikansa ihmisen elämästä. Muinaisjäännökset ovat maisemassa tai maaperässä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Osa näistä muinaisjäännöksistä on maan alla näkymättömissä. Tällaisia maanalaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat mm. monet kivikauden asuin- ja hautapaikat. Hautaröykkiöt, uhrikivet ja linnavuoret ovat taas selvästi maisemassa erottuvia elementtejä ja siksi paremmin tunnettuja.

Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajalta, jolta on jo kirjallisia lähteitä. Kohteet vaihtelevat näyttävistä linnoista metsän siimeksessä lymyäviin tervahautoihin. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ovat myös autioituneet keskiaikaiset kyläpaikat, kaupunkien arkeologiset kerrostumat ja ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet.

Kulttuuriperintöä löytyy myös veden alta. Vedenalaisia muinaisjäännöksiä ovat hylyt, jotka ovat uponneet yli sata vuotta sitten, sekä muut ihmisen tekemät, vanhasta asutuksesta ja elinkeinoista kertovat vedenalaiset rakenteet. Kohteen muinaisjäännösluonne ratkaistaan tyyppi- ja tapauskohtaisesti. Kaikki kiinteät muinaisjäännökset ovat

muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään sekä kiinteä muinaisjäännös että muinaisjäännös-käsitettä tarkoittamaan samaa asiaa.

Rakennettu ympäristö

Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu eriklaisista ihmisen tekemistä rakenteista kuten rakennuksista, teistä, silloista, kanavista, puistoista ja puutarhoista. Siihen kuuluvat niin vaatimattomat karjasuojat kuin suuret kartanot ja kivi-kirkotkin. Rakennetun ympäristön rikkaus perustuu juuri sen monimuotoisuuteen. Jokaisella rakennuksella on oma tarinansa kerrottavanaan ja torpan tarina voi olla aivan yhtä mielenkiintoinen kuin kartanonkin. Satakunnassa talonpoikainen rakennusperintö on varsin edustava, mutta täällä on myös vanhoja kaupunkeja ja niissä hyvin säilynyttä rakennusperintöä. Oma merkittävä osansa on maakunnan pitkällä teollisuushistorialla ja siihen liittyvillä rakennuksilla. Rakennettuun ympäristöön tulee koko ajan uusia ajallisia kerrostumia, jotka kertovat oman aikansa arkkitehtuurista ja elämäntavasta.

Kulttuurimaisema

Maiseman luonne perustuu sen historiaan ja rakenteeseen. Kulttuurimaisemia ovat ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautuneet maaseudun kulttuurimaisema ja lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt kaupunkimaisema eli urbaani maisema. Kulttuurimaisemaan kuuluvat myös perinnebiotoopit, jotka ovat perinteisen karjatalouden luomia lajirikkaita ja maisemallisesti kauniita alueita. Maisemassa kulttuuriympäristön eri elementit limittyvät keskenään monikerroksiseksi kokonaisuudeksi, jossa kuvastuu alueen kulttuuri- ja luonnonperinnön rikkaus. Satakunnassa maiseman monimuotoisuutta ilmentävät Selkämeren rannikkoseutu, Kokemäenjokilaakson viljelylakeudet, Pohjois-Satakunnan perinnemaisemat ja rannikolle perustetut historialliset kaupungit.

Kivikautisen asuinpaikan jäännökset ovat useimmiten täysin maanpinnalle näkymättömiä. Satakunnassa monet asuinpaikat sijaitsevat jokivarsiin laskevilla pelloilla. Kuva: Kokemäen Pisan laajalta kampakeraamiselta asuinpaikkavyöhykkeeltä.

Teollisuushistoria näkyy Porin katukuvassa. Kuva: Lauri Putkonen

Kokemäen Orjapaadenkalliolta avautuu näkymä monikerroksiseen kulttuurimaisemaan.

Mikä on kulttuuriympäristö-ohjelma?

Kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä sekä koordinoida kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Ohjelman avulla yhdistetään valtakunnalliset, seudulliset ja paikalliset säilyttämisen tavoitteet ja kehitetään yhteistyötä ympäristön vaalimiseksi. Ohjelma on myös apuna päätöksenteossa ja ohjeena kuntien kulttuuriympäristön suunnittelussa. Tavoitteena on rikkaan ja monipuolisen kulttuuriympäristön säilyminen myös tulevien sukupolvien koettavaksi.

Kulttuuriympäristön säilyminen edellyttää hallinnollisia keinoja sen vaalimiseksi viranomaisytyössä. Se vaatii kuitenkin myös paljon konkreettisia hoitotoimia, joita suurelta osin tekevät yksityiset, mutta myös kunnat, seurakunnat ja valtio. Ohjelmassa sovitaan, miten kulttuuriympäristöä vaalitaan eli ohjelmoidaan toimintaa kulttuuriympäristön säilymisen ja kehittämisen hyväksi. Alueellisessa kulttuuriympäristöohjelmassa asioita katsotaan lähinnä alueellisten toimijoiden näkökulmasta. Ohjelma on apuna voimavarojen suunnauksessa ja muussa ympäristön hoidossa ja kehittämisessä. Ohjelmassa etsitään myös keinoja ja voimavaroja kulttuuriympäristön toteutumiseen.

Kulttuuriympäristöohjelmat jakautuvat useimmiten kahteen osaan: kulttuuriympäristöosaan ja toimenpideosaan. Kulttuuriympäristöosassa kuvataan alueen kulttuurihistoriallinen kehitys ja määritellään mitkä ovat kehityksen olennaisia piirteitä. Toimenpideosassa arvioidaan nykytilannetta (tehdyt toimenpiteet ja niiden riittävyys) sekä laaditaan hoidon toimintasuunnitelma: valitaan kehittämisen painopistealueet, asetetaan tavoitteet ja esitetään toimenpiteet ja vastuunjako niiden saavuttamiseksi. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelman vie käytäntöön alueorganisaatio, jossa alueellisella kulttuuriympäristöryhmällä on keskeinen koordinoiva rooli. Keskeisiä alueellisia viranomaistoimijoita ovat Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakuntaliitto sekä Satakunnan Museo. Muita toimijoita ovat mm. TE-keskus, oppilaitokset, Tiehallinto, Pro Agria ja Metsähallitus.

Johdatus ohjelmaan

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma koostuu nykytilanteen kartoituksesta sekä tavoite/toimenpideoasasta. Kulttuuriympäristön ja sen historian kuvailu on jätetty edellistä, vuonna 1995 valmistutunutta ohjelmaa suppeammaksi. Sen sijaan ohjelmaan on koottu artikkeleita kulttuuriympäristön parissa työskenteleviltä erilaisilta toimijoilta. Niissä paneudutaan muun muassa rakennusperinnön arvottamiseen, historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäänköksiin, maisemaselvitysten tekoon ja eri rahoitusvaihtoehtoihin. Kirjoitusten avulla voi perehtyä kulttuuriympäristöä koskeviin ajankohtaisiin kysymyksiin. Ohjelmassa esitellään myös toteutettuja hankkeita. Näillä esimerkeillä on haluttu tuoda esiin kulttuuriympäristön monia mahdollisuuksia ja vaihtaa samalla ideoita ja kokemuksia.

Ohjelmassa käydään aluksi läpi keskeiset lait ja sopimukset, jotka muodostavat lähtökohdan toiminnalle, ja kuvaillaan yleispiirteisesti maakunnan kulttuuriympäristön arvoja. Tavoite ja toimenpideoasa on koottu nykytilanteen kartoituksen (vahvuudet – heikkoudet, uhat – mahdollisuudet) pohjalta. Samalla on arvioitu edellisen ohjelman tavoitteiden toteutumista ja sitä, minkälaisia muutoksia kulttuuriympäristössä ja sen vaalimisessa on tapahtunut vuoden 1995 jälkeen. Lopussa esitellään esimerkkejä kulttuuriympäristön hoitotyöstä ja tehdään toimijoita tutuksi. Toimijakenttä on laaja ja tämän ohjelman keskeisenä tavoitteena on lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä.

Eeva Karhunen ja Liisa Nummelin:

Satakunnan Museon Pisara-hanke nostaa esiin paikallisen rakennusperinnön arvon

Satakunnan Museon vuonna 2008 käynnistynyt Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi on maakunnallinen hanke, jonka tavoitteena on rakennetun kulttuuriympäristön arvojen vaalimisen arkipäiväistäminen. Tähän tarvitaan ajantasaista ja helposti käytettävää tietoa paikallisesta rakennuskulttuurista.

Pisara-hankkeessa toteutetaan Satakunnan Museon organisoimana rakennuskulttuuriselvityksiä ja kulttuuriympäristöohjelmia Satakunnan kunnissa. Myös maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman 2009–2015 kokoaminen on osa hankekokonaisuutta. Selvityksissä kootut tiedot tallennetaan Satakunnan Museon kehittämään, internetin kautta käytettävään Pakkiinventointisovellukseen. Tietoa voidaan hyödyntää muun muassa maankäytön suunnittelussa, kunta-markkinoinnissa, kulttuurimatkailun kehittämisessä, opetuksessa ja kulttuuriyrittäjyydessä.

Kovenevassa kuntien välisessä kilpailussa tarvitaan vahvaa alueellista identiteettiä. Paikalliseen rakennettuun ympäristöön kohdistuvan arvostuksen lisääntymässä asukkaiden sitoutuminen kotipaikkaan kasvaa. Arvomuutos näkyy pitkällä aikavälillä myös satakuntalaisen kulttuuriympäristön laadun paranemisena.

Pisara-hankkeen yhteistyökumppaneita ovat Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakuntaliitto, Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos ja Karhuseutu. Lisäksi hanketyössä ovat mukana ne Satakunnan kunnat, joissa tehdään rakennuskulttuuriselvityksiä ja kulttuuriympäristöohjelmia.

Syksyllä 2008 Pisara-hankkeessa tehtiin rakennusinventointia Luvialla. Kuvassa Luvian kirjasto, joka on siirtymässä uusiin tiloihin. Kuva: Lauri Putkonen

2 Lait ja sopimukset velvoittavat

Kulttuuriympäristöön kohdistuva lainsäädäntö ja sitä koskevat kansainväliset sopimukset luovat puitteet sen hyvälle hoidolle. Perustuslain (1999) mukaan ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.” Kulttuuriympäristön huomioimisen kannalta keskeisiä lakeja ovat maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki, rakennussuojelulaki, muinaismuistolaki ja kirkkolaki. Myös eri hallinnonalojen oma lainsäädäntö kuten maaseudun kehittämiseen liittyvät säädökset ja tielainsäädäntö vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymisen edellytyksiin.

Kiinteät muinaisjäänneksien on Suomessa rauhoitettu v. 1963 annetulla muinaismuistolalla, jonka mukaan kiinteisiin muinaisjäänneksiin kajoaminen edellyttää Museoviraston johdolla tehtävää tutkimusta. Rakennussuojelulain nojalla suojellaan sellaisia kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämisen kannalta arvokkaita rakennuksia, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä. Asemakaava-alueella rakennussuojelu toteutuu pääsääntöisesti kaavasuojeluna asemakaavoituksen yhteydessä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Valtion rakennuksia suojellaan asetuksella. Valtion omistamien rakennusten yksityistäminen on osaltaan johtanut tarpeeseen uudistaa lainsäädäntöä ja valmisteilla onkin laki rakennusperinnön suojelemiseksi, jonka on tarkoitus korvata rakennussuojelulaki.

Kirkkojen suojelusta on säädetty vuonna 1993 annetussa kirkkolaissa. Sen mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot kiinteine sisustuksineen ja taideteoksineen on suojeltu automaattisesti. Myös kirkkotarhassa olevat rakennukset tai rakennelmat, kuten kellotapuli, hautakappeli, porttirakennus tai kirkkotarhan aita ovat suojelun piirissä. Museoviraston ehdotuksesta on lisäksi suojeltu noin 50 vuosien 1917 - 1970 välisenä aikana rakennettua rakennustaiteellisesti merkittävää kirkkoa.

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäytön suunnittelua ja rakentamista ohjaa vuonna 2000 annettu maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL). MRL:n mukaiseen maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Kaavojen sisältövaatimukseen kuuluu myös kulttuuriympäristön huomioiminen.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tehtävänä on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntakaavoituksessa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Tavoitteisiin on kirjattu myös kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilyminen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueidenkäytöllä tulee edistää kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä. Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit on otettava huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina. Huomioon otettavia inventointeja ovat Museoviraston laatimat rakennetun kulttuuriympäristön luettelo (museovirasto on parhaillaan uudistamassa v. 1993 laadittua luetteloaan valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä) ja muinaisjäänneinventointi (Valtakunnallisesti merkittävät suojelualuekokonaisuudet) sekä Ympäristöministeriön laatimat maisema-alue- ja perinnemaisemainventoinnit (Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet).

Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla ja kohteilla alueiden käytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen. Kyse on sekä perinteen säilyttämisestä että alueiden kehittämisestä niiden ominaisluonnetta ja erityispiirteitä vahvistavalla ja niihin sopeutuvalla

Salomon Köykän vuosina 1789 – 1798 rakentama Karvian kirkko on valtakunnallisesti merkittävä kohde.

Arkkitehti Erkki Huttusen suunnittelema Nakkilan kirkko vuodelta 1937 on suojeltu kirkkolailla rakennustaiteellisesti merkittävänä, funktionalistisen kauden kirkkorakennuksena.

Ahlaisten Rantakaupunki on osa valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ja rakennettua kulttuuriympäristöä.

tavalla. Kulttuuriympäristöä koskevien alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamien alueiden ja kohteiden osalta on kysymys erityistavoitteista, jotka koskevat myös yleis- ja asemakaavoitusta. Keskeisiksi kysymyksiksi näiden tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat nousseet kaavojen lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyys ja ajantasaisuus, kulttuuriympäristöä koskevien tavoitteiden suhde mahdollisiin muihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöalueita koskevien kaavojen ajantasaisuus sekä kaavamerkinnot ja – määräykset, jotka turvaavat alueiden ominaisuutensa säilymistä.

Maankäyttö- ja rakennuslakiin sisältyy myös purkamislupajärjestelmä, joka liittyy läheisesti rakennussuojeluun. Rakennusta tai sen osaa ei saa ilman lupaa purkaa asemakaava-alueella tai alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi. Lupa on myös tarpeen, jos yleiskaavassa niin määrätään. Rakennuksen tai

sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella. Purkamisluvan myöntämisen edellytyksenä on, ettei purkaminen merkitse rakennettuun ympäristöön sisältyvien perinne-, kauneus- tai muiden arvojen hävittämistä eikä haittaa kaavoituksen toteuttamista. Tarkoituksena on varmistaa, ettei suojelun arvoisia rakennuksia pureta, ennen kuin suojelukysymys saadaan ratkaistuksi joko asianmukaisella kaavalla tai rakennussuojelulain mukaisella suojelulla.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan alueelliset ympäristökeskukset edistävät ja ohjaavat kuntien alueiden käytön suunnittelua ja rakentamista omalla toimialueellaan. Ympäristökeskukset valvovat, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset. Maankäytön

suunnittelun ohjauksen välineitä ovat vuosittaiset kehittämiskeskustelut teemana esimerkiksi kaavojen ajantasaisuus, viranomaisneuvottelut ja asiantuntijalausunnat kaavaehdotuksista. Viimeisenä keinona vaikuttaa on oikeus valittaa kaavapäätöksistä. Laki antaa hyvät edellytykset rakennussuojelulle. Suojelun annalta ongelmaksi ovat kuitenkin muodostuneet vanhentuneet asemakaavat.

Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin

Kansainväliset sopimukset ja suositukset, kuten Unescon ja Euroopan neuvoston rakennusperintösopimukset sekä monet EU-ohjelmat antavat osaltaan velvoitteita ja lähtökohtia huolehtia kulttuuriympäristöstämme.

Maailmanperintösopimus (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi) on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sen keskeisenä lähtökohtana on huoli maailman uhanalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville. Sopimuksen tavoitteena on eri kansakuntien ainutlaatuisen perinnön arvostuksen lisääminen ja sitä koskevan tiedon levittäminen. Sen pohjalta tuetaan kansainvälisessä yhteistyössä toteutettavaa kulttuuriperinnön pelastamista, vaalimista ja kunnos-

tamista silloin, kun kansalliset voimavarat eivät riitä. Suomi ratifioi sopimuksen 1987. Maailmanperintöluettelossa on tällä hetkellä kuusi kulttuuriperintökohdetta Suomesta, joista kaksi, Vanha Rauma ja Sammallahtenmäen pronssikautinen muinaisjäännösalue, sijaitsevat Satakunnassa.

Euroopan neuvoston kolme kulttuuriympäristöön ja -perintöön liittyvää yleissopimusta on saatettu voimaan myös Suomessa. Rakennusperintöä käsittelee Granadan (1985), arkeologista kulttuuriperintöä Maltan (1992) ja maisemaa Firenzen (2000) yleissopimus. Yleissopimuksia täydentää joukko suosituksia kulttuuriperinnön eri alueilta.

Uusimpana sopimuksena Suomi hyväksyi 16.12.2005 eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka tuli kansallisesti voimaan 1.4.2006. Maisemat ilmentävät eurooppalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta. Niillä on tärkeä merkitys ihmisen elinympäristönä. Maisemasopimus syntyi tämän yhteisen perinnön ja arvoisällön turvaamiseksi. Se velvoittaa viranomaisia vaalimaan maiseman arvoja ja kannustaa kansalaisia osallistumaan maisemia koskevaan päätöksentekoon. Sopimus koskee yhtä lailla luonnonmaisemia, maaseudun viljelymaisemia kuin rakennettuja kaupunkimaisemiakin. Siihen sisältyvät myös arkiympäristöt ja huonolaatuisiksi muuntuneet alueet. Suomen nykyinen lainsäädäntö, hallinnol-

Lavian Niemenkylä kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Vihteljärven – Niemenkylän maisema-alueeseen.

liset ohjelmat ja käytännöt täyttävät jo sopimuksen velvoitteet, joten sopimuksen voimaansaattaminen ei aiheuta muutoksia lainsäädäntöön.

Euroopan unioni rahoittaa kulttuuriympäristöön liittyviä hankkeita, ja monien direktiivien vaikutus ulottuu rakennusperintöön. Rakennusperintöistä rahoitetaan useita ohjelmia mm. alueellisia tavoiteohjelmia ja Interreg-yhteisöaloitetta, joiden avulla rakennusperintöä on hoidettu ja säilytetty.

Valtakunnallisia sopimuksia ja strategioita

Satakunnan alueella on kolme valtakunnallisesti arvokasta rautatieympäristöä Kokemäen Peipohja, Porin Mäntyluoto sekä Rauma, joita koskee ns. rautatiesopimus eli sopimus menettelytavoista valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden säilyttämiseksi ja suojelemiseksi. Sopimuksella viranomaiset ovat sitoutuneet viemään eteenpäin alueiden suojelua ensisijaisesti kaavoituksella ja toissijaisesti rakennussuojelulain keinoin. Muutkin asemaympäristöt ovat useimmiten maakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä.

Valtakunnallisesti rakennusperinnön hoitoa ohjaavat Valtioneuvoston hyväksymät Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma ja Rakennusperintöstrategia (valtioneuvoston päätös 13.6.2001). Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma määrittelee tavoitteet arkkitehtuuria edistäville julkisen vallan toimenpiteille, sen mukana rakennusperintömme vaalimiselle. Rakennusperintöstrategian tavoitteena on huolehtia siitä, että rakennusperinnön arvot ja sitä koskeva tieto välittyvät kansalaisille. Se pyrkii varmistamaan taloudelliset edellytykset rakennusperinnön hyvälle hoidolle sekä kehittämään tehokasta ja asiakaslähtöistä rakennusperintöasioiden hallintoa. Strategian seurantaraportissa vuodelta 2005 tuotiin ongelmina esiin Satakunnassakin puutteellinen inventointitietojen ja paikkaidentiteettiä tukevien kulttuuriympäristöohjelmien kattavuus, energiansäästötavoitteiden soveltaminen rakennusperintökohteissa ja modernin arkkitehtuurin arvottamiseen ja suojeluun liittyvät haasteet.

Ympäristöministeriön yhteistyössä alan keskeisten toimijatahojen kanssa laatima Korjausrakentamisen strategia sisältää toimenpide- ja kehittämissuositukset vuoteen 2017. Strategialla halutaan edistää ennakoivaa kiinteistönpitoa ja korjauskulttuuria ja määritellä suositukset rakennetun ympäristön ylläpidon ja korjaamisen kehittämiselle kasvavan korjaustarpeen edellä. Strategia koostuu 13 toimenpiteestä, jotka jakautuvat neljään päälinjaan: Rakennusten kunnossapito- ja korjauskulttuurin synnyttäminen ja vakiinnuttaminen, korjausrakentamisen prosessien ja ohjausvälineiden kehittämi-

nen, korjausrakentamisen osaamisen lisääminen ja resurssien turvaaminen sekä korjausrakentamisen tietotarpeiden tyydyttäminen.

Monet toimenpiteistä liittyvät myös kulttuuriympäristöohjelman teemoihin. Näitä ovat kiinteistön ominaisuudet huomioon otettava kiinteistönpidon edistäminen, korjausrakentamisen valmistelun ja suunnittelun parantaminen ja viranomaisohjauksen kehittäminen (rakentamisen säädösten soveltaminen korjausrakentamisessa), korjausrakentamisprosessin materiaalitehokkuuden ja laadun kehittäminen (lähtökohtana säästävien korjausmenetelmien käytön tehostaminen), korjausrakentamisen osaamisen ja koulutuksen lisääminen (mm. kehittämällä korjausrakentamiseen liittyviä pätevydentoteamismenettelyjä), korjausrakentamisen menetelmiä ja osaamista tukevan tutkimus- ja kehitystoiminnan edistäminen sekä rakennusten oikeaoppista ylläpitoa ja korjausta tukevan tiedon saatavuuden ja käytettävyyden edistäminen mm. luomalla maan kattava korjausrakentamisen neuvontaverkosto.

Lounais-Suomen ympäristöstrategia asettaa alueellisia tavoitteita

Lounais-Suomen ympäristöstrategia vuoteen 2020 valmistui laajan yhteistyön kautta vuonna 2006. Ympäristövisiossa 2020 on mm. mainittu, että rikas kulttuuriympäristö on arvostettua ja hoidettua. Tavoitteena on turvata luonnonmaiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteet säilyttämällä maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet tasapainoisesti ja korostamalla luonnonmaisemaa ja kulttuuriympäristöä paikallisen identiteetin vahvistajana.

Ympäristöohjelma 2007–2012 sisältää konkreettiset, ympäristöstrategian toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaiset lyhyen tähtäimen tavoitteet sekä niiden toteuttamiseksi tarvittavat toimenpiteet, toteuttajatahot, aikataulut ja mahdollisuuksien mukaan arviot kustannuksista. Strategiassa ja ohjelmassa kulttuuriympäristö nostetaan esiin monessa kohtaa. Maiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteet turvataan toteuttamalla inventointien pohjalta laadittuja kulttuuriympäristöohjelmia ja lisäämällä tietoisuutta maiseman ja kulttuuriympäristön merkityksestä. Uhanalaistuvat perinnemaisemat säilytetään toteuttamalla maakunnittaiset hoito-ohjelmat ja edistämällä yhteistyötä maanomistajien, maatalousyrittäjien ja viranomaisten kesken. Lisäksi edistetään luonnonsuojelulain mukaista maisemansuojelua.

Kokemäen Peipohja on valtakunnallisesti arvokas rautatieympäristö.

Jämijärvellä ovat ominaisia kumpuilevat peltomaisemat.

3 Satakuntalainen kulttuuriympäristö

Arkeologinen perintö

Satakunnan esihistoria on rikas ja tutkimuksellisesti merkittävä. Maakunnasta tunnetaan muinaisjäännöksiä kaikilta esihistorian ajanjaksoilta ja alueen kaikista osista. Uusia, ennen tuntemattomia muinaisjäännöksiä löydetään edelleen vuosittain; toisinaan järjestelmällisen etsinnän eli inventoinnin tuloksena, toisinaan metsä- tai rakennustöiden yhteydessä. Myös monet yksityishenkilöt ja arkeologian harrastajat panevat maastossa liikkueensa merkille poikkeuksellisia rakenteita ja ilmoittavat niistä museoviranomaisille. Maakunnan kunnista ainoastaan yhdessä, Säkylässä, ei ole tehty koko kunnan kattavaa esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten perusinventointia. Monessa kunnassa inventointi on kuitenkin vanha ja riittämätön tämän päivän tarpeisiin. Säkyllän perusinventoinnin lisäksi uusia inventointeja tarvittaisiin Euran Kiukaisissa (inventoitu vuonna 1951), Rauman Kodisjoella (inventoitu vuonna 1963), Luviolla (inventoitu vuonna 1967), Merikarviolla (inventoitu vuonna 1967), Noormarkussa (inventoitu vuonna 1966), Pomarkussa (inventoitu vuonna 1966) ja Raumalla (inventoitu vuonna 1961).

Satakunnan esihistoriaa

Jääkauden päättyessä n. 10 000 vuotta sitten Satakunta oli veden peittämänä. Maan kohoaminen oli kuitenkin nopeaa ja maakunnan korkeimmat kohdat muodostivat pian saaria. Maankohoamisen edetessä ensimmäiset ihmiset saapuivat peuralaumoja seuraten ja asettuivat asumaan syntyneiden vesistöjen varsille. Satakunnan vanhimmat merkit ihmisasutuksesta ajoittuvat mesoliittiselle kivikaudelle nk. Suomusjärven kulttuurin aikaan (8300 – 5000 eKr). Metsästämyllä, kalastamalla ja keräilemällä eläneen väestön asuinpaikkoja on löydetty Karvian- ja Loimijoen varrelta.

Kivikauden väestö seurasi loittonevaa merta ja vähitellen asutus levisi uusille vedestä paljastu-

neille alueille. Saviastioiden valmistusmenetelmä tuli tunnetuksi ja siirryttiin Kampakeraamiseen kulttuurivaiheeseen (5000 - 3200eKr). Ihmisen vaikutus ympäristöönsä oli edelleen vaatimatonta ja asuinpaikkaa vaihdettiin vuotuiskierron mukaisesti. Samoille paikoille voitiin kuitenkin palata säännöllisesti satojen vuosien ajan jos elinolosuhteet säilyivät suotuisina.

Kivikauden jälkipuoliskolla Suomeen muutti etelästä väestöä, joka toi mukanaan kokonaan uudenlaisia kulttuurivaikutteita: lounaiseen Suomeen levisi Nuorakeraaminen eli Vasarakirveskulttuuri (3200–2300 eKr.). Uudet tulijat sulautuivat pian alkuperäisväestöön, mutta jättivät jälkensä arkeologiseen löytöaineistoon mm. uudenlaisina esinemuotoina kuten vasaranmuotoisina, huolellisesti valmistettuina ja kauniisti viimeistelyinä kirveinä. Satakunta oli vasarakirveskulttuurin ydinaluetta ja maakunnan eteläosissa kallioperässä on runsaasti kulttuurin kiviaseisiin erityisen hyvin sopinutta diabaasia. Vasarakirveitä lieneekin valmistettu Pyhäjärviselällä runsaasti ja niitä on kaupattu täältä muualle Suomeen. Vasarakirveskulttuurin asuinpaikat eivät sijoitu välittömästi rantaviivan tuntumaan kuten kampakeraamisen väestön, vaan lähelle laidunnukseen sopivia rantaniittyjä. Myös siitepölyanalyysien mukaan kulttuurivaiheen aikana heinäkasvien siitepölyt lisääntyvät, mahdollisesti ihmisen tekemän raivauksen vuoksi. Näiden muutosten perusteella on päätelty, että vasarakirveskulttuurin mukana Suomeen levisi karjanhoitotaito.

Maanviljely levisi Suomeen kivikauden viimeisen kulttuurivaiheen eli Kiukaisten kulttuurin (2300–1500 eKr) aikana. Ajanjakso on saanut nimensä Kiukaisten Paneliassa sijainneen Uotimäen laajojen löytöpaikkojen mukaan. Maanviljely ei kuitenkaan vielä pitkään aikaan muodostunut väestön pääelinkeinoksi, sillä vain hiekkaiset, helposti muokattavat maat soveltuivat viljelykäyttöön. Jokilaaksojen raskaita savimaita ei voitu viljellä. Satakunnassa Kiukaisten kulttuurin asuinpaikat

Sammallahdenmäki

Lapin Sammallahdenmäen röykkiöalue Raumalla nimettiin maailmanperintökohteeksi joulukuussa 1999. Sammallahdenmäen muinaisjäännösalueelta tunnetaan lähes neljäkymmentä kivistä koottua hautaröykkiötä, jotka sijoittuvat vajaan kilometrin pituiselle kallioharjanteelle ruohottuneen Saarnijärven rannalla. Röykkiöiden joukossa on kookkaita monumentaaliraunioita, mutta myös vaatimattomia pikkuröykkiöitä. Tunnetuimmat alueen muinaisjäännökset ovat erikosen ulkomuotonsa mukaan nimetty nelikulmainen Kirkonlaattia sekä vallimainen Huilun pitkä raunio. Hautaröykkiöiden rakentaminen Sammallahdenmäellä on ajoittunut pitkälle ajanjaksolle. Kaivaustutkimusten mukaan vanhimmat röykkiöt on rakennettu pronssikauden keskivaiheilla n. 1000 eKr. Nuorin tutkittu röykkiö ajoittuu rautakaudelle aivan ajanlaskumme alkuun.

Sammallahdenmäen maailmanperintökohde on kokonaan yksityisomistuksessa. Kohteen hoidosta ja ylläpidosta vastaavat yhteistyössä Museovirasto ja Rauman kaupunki. Sammallahdenmäen röykkiöalueen uusi hoito- ja käyttösuunnitelma valmistui v. 2008 joulukuussa. Suunnitelman laatimisesta vastasi maailmanperintökohteen hoitokunta, jossa viranomaistahojen lisäksi ovat edustettuina maanomistajien edustajat.

Sammallahdenmäki. Kuva: Museovirasto, Leena Koivisto

ovatkin sijainneet meren rannalla ja metsästys, erityisesti hylkeenpyynti oli tärkeä elinkeino.

Kivikautisissa muinaisjäännöksissä on vain harvoin selvästi maan pinnalle erottuvia rakenteita. Vainajat haudattiin mataliin maakuoppiin, joita löydetään vain sattumalta. Laajat, kilometrienkin pituiset rannoilla sijainneet asuinpaikkavyöhykkeet ovat usein jo osaksi tuhoutuneita, kun ne esim. hiekanoton yhteydessä ovat tulleet tunnetuiksi. Joskus hiekkakankailla voidaan erottaa matalia, pitkänomaisia painanteita, jotka arkeologisissa tutkimuksissa on todettu asumusten pohjiksi. Satakunnastakin näitä asumuspainanteita on uusimpien inventointien yhteydessä löydetty mm. Harjavallasta, Kankaanpäästä ja Karviasta.

Satakuntalaiseen maisemaan näkyvimmit jäljet jättänyt esihistorian ajanjakso on pronssikausi (1500–500 eKr.). Jo kivikauden lopulla yhteydet Lounais-Suomesta Itämeren yli Keski- ja Etelä-Ruotsiin vahvistuivat. Pronssikaudella Satakunta kuuluu skandinaavisen pronssikulttuurin piiriin ja lännestä meille levisi mm. uusia hautauspaikkoja. Vainajat alettiin ennen hautausta polttaa ja maakuoppahautojen kaivamisen sijaan rakennettiin hautaröykkiöitä. Röykkiöt sijoitettiin mielellään ympäristöönsä korkeammalle paikalle ja lähelle meren rantaan. Erityisesti pronssikauden alussa hautaröykkiöt ovat kooltaan hyvin suuria, jopa monumentaalisia. Ajanjakson kuluessa röykkiöt muuttuvat pienemmiksi ja vaatimattommiksi. Tämä on hyvin havaittavissa mm. Lapin Sammallahdenmäellä, jossa sijaitsee UNESCO:n maailmanperintökohteeksi nimetty pääosin pronssikaudelle ajoittuva röykkiökalmisto. Sammallahdenmäeltä tunnetaan yhteensä lähes 40 hautaröykkiötä, joiden joukossa on suuria, vanhemmaksi ajoitettuja hautoja ja vastaavasti pienempiä ja nuorempia röykkiöitä.

Pronssikauden aikana pyyntielinkeinojen rinnalle vakiintuivat karjanhoito ja kaskiviljely. Asuminen muuttui hitaasti pysyväksi, taloa ja tavaroita ei enää tarvinnut siirtää vuodenaikojen mukaan asuinpaikalta toiselle. Vaikka Satakunnasta tunnetaan pronssikautisia röykkiöitä jopa tuhansittain, asuinpaikkoja tunnetaan vain vähän. Ilmeisesti työt ja toimet on entistä useammin tehty talossa sisällä, joten rantahietikoille ei ole jäänyt samanlaisia merkkejä ihmistoiminnasta kuin kivikaudella. Suomen ehkä edelleen parhaiten tutkittu pronssikautinen asuinpaikka sijaitsee Nakkilan Rieskaronmäellä, jossa Unto Salon johdolla 1960-luvulla tutkittiin rakennusten pohjia ja hautaröykkiöitä.

Rautakauden (500 eKr – 1150 jKr) alkaessa merenpinta oli Satakunnan rannikolla noin 20 m nykyistä rantaviivaa ylempänä. Kokemäenjokisuu sijaitsi nykyisen Nakkilan ja Harjavallan välillä. Rautakauden aikana koko Lounais-Suomen asutuskuva muuttui ja monipuolistui, sillä varsinkin aikakauden alussa rannikolle saapui maahanmuuttajia sekä Ruotsista että Baltiasta. Tulijat toivat mukanaan uudenlaisia tapoja, jotka näkyvät erilaisten hautausmuotojen leviämisenä. Satakunnassa tapa haudata vainajat kiviröykkiöihin kuitenkin jatkuu vielä rautakauden alkupuoliskolla, mutta röykkiöt ovat usein kooltaan pieniä ja vaatimattomia. Ne voivat kuitenkin muodostaa suuria röykkiökalmistoja, joissa matalia röykkiöitä on sadoittain, kuten esimerkiksi Euran Harolassa tai Noormarkun Karimaassa. Myöhemmältä rautakaudelta ei rannikolta enää tunneta hautauksia tai asuinpaikkajäänteitä. Ilmeisesti voimakkaat muutokset elinolosuhteissa Satakunnan rannikkoalueilla vaikuttivat siihen, että asutus siirtyi jokivarsia ylöspäin ja maakunnan vahvat rautakautiset keskuskeskukset muodostuivat sisämaahan Eurajoen ja Koemäenjoen varsille. Joet olivat tärkeitä kulkureittejä, jotka mahdollistivat vilkkaan kaupankäynnin kaukaisiin maihin.

Rautakauden kuluessa yksittäisistä taloista muodostui muutamien talojen kyliä, joita pellot ja laidunmaat ympäröivät. Kyläkalmistot sijaitsivat usein läheisillä mäillä. Ala-Satakunnassa vainajat haudattiin poikkeuksellisesti jo rautakauden puolivälistä lähtien polttamatta ja runsaiden hautaan-
timien kera. Muualla Suomessa oli samaan aikaan edelleen käytössä polttohautaus.

Satakunnassa erityisesti Eura on tunnettu rikkaista rautakautisista löydöistään. Euran Luistarin ruumiskalmistosta on tutkittu yli 1300 hautaa ja tutkimuksissa on saatu selville monia yksityiskoh-
tia rautakauden elämästä Suomessa. Erityisesti on opittu lisää rautakauden ihmisten pukeutumisesta, sillä toisin kuin polttohautauksissa, ruumishaudoissa myös tekstiilijäänteitä on säilynyt. Luistarista löydetyn naisen haudan pohjalta on ennallistettu viikinkiaikainen puku eli Euran muinaispuku.

Rautakautisia asuinpaikkoja tai asumusten jäänteitä Satakunnasta tunnetaan vain vähän. Ilmeisesti viljelyn aloittaminen vakiinnutti asumisen samoille paikoille ja monella Satakunnan keskiaikaisella kylällä on esihistorialliset juuret. Jäljet varhaisimmasta asutuksesta ovatkin saattaneet tuhoutua ja peittyä uudemman asutuksen alle.

Panelian Kuninkaanhauta tunnetaan Suomen suurimpana pronssikautisena röykkiönä. Sen halkaisijaksi on mitattu 35 m ja korkeudeksi 4 m. Arvion mukaan Kuninkaanhaudan rakentamiseen on käytetty jopa kaksi tuhatta kuutioita kiviä. Röykkiön tuskin kuitenkaan on haudattu "kuningasta", sen sijaan monumentaalihauta lienee yhden talon sukhauta, jota on käytetty satoja vuosia. Kuvat: Museovirasto, Leena Koivisto

Luistarin ruumiskalmisto Eurassa on kokonaan tutkittu. Aluetta hoidetaan laiduntamalla ja paikalla on opastauluja sekä kesäaikaan avoinna oleva kaivaustutkimuksista kertova näyttely.

Ulvilan kivistä kirkko rakennettiin vanhemman puukirkon paikalle keskiajan lopulla. Ulvila sai kaupunkioikeudet vuonna 1365.

Marianna Niukkanen:

Satakunnan historiallisen ajan muinaisjäännökset

Historiallisen ajan muinaisjäännöksillä tarkoitetaan keskiaikaisia ja sitä nuorempia muinaisjäännöksiä. Muinaismuistolaisissa ei anneta ikärajaa kiinteille muinaisjäännöksille. Nuorimmat kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokitellut kohteet ovat ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusvarustuksia sekä teollisuushistoriallisia rakenteita 1900-luvulta. Historiallisen ajan muinaisjäännösten kirjo on hyvin moninainen käsittäen mm. asutus-, liikenne-, elinkeino- ja sotahistoriallisia kohteita, kirkonpaikkoja ja hautausmaita sekä erilaisia tarinapaikkoja.

Satakunnan tunnettuja keskiaikaisia muinaisjäännöksiä ovat puisten ns. pikkulinnojen ja kunnankaartanoiden paikat kuten Liinmaan linna

Eurajoella sekä Kokemäen Linnaluoto ja Isoluoto. Viimeksi mainittuja on tutkittu vain vähän, eikä niiden tarkkaa ajoitusta ja tarkoitusta tunneta. Kokemäenjoen seutu oli rautakaudella ja keskiajalla kaupankäynnin kannalta tärkeää aluetta, minkä vuoksi jokivarressa oli tunnettuja markkinapaikkoja, mm. Teljä, jonka paikalla sijaitsee edelleen Pyhän Henrikin saarnahuoneena tunnetun hirsirakennuksen jäännös. Lähemmäs jokisuuta perustettiin 1340-luvulla pieni Ulvilan kaupunkipaikka (kaupunkioikeudet 1365), joka jäi autioksi 1500-luvun puolivälissä. Kaupunki sijaitsi Ulvilan kirkon ja 1980-luvulla rakennetun paloaseman välisellä joenvarsipellolla. Paikalla on tehty arkeologisia kaivauksia 1970-luvulla.

Kaupunkiarkeologisia muinaisjäännösalueita sijaitsee myös Ulvilan seuraajassa Porissa (perustettu 1558) sekä 1400-luvun alkupuolella perustetulla Raumalla. Kummassakin kaupungissa on tehty jonkin verran arkeologisia kenttätöitä rakennushankkeiden ja kunnallisteknisten töiden yhteydessä. Museovirasto teki Porissa kaupunkiarkeologisen inventoinnin vuonna 2002 ja vanhassa Raumassa vuonna 2008. Inventoinneissa on tarkemmin määritelty ne tontit, kadut, puistot ja torialueet, joissa muinaismuistolain rauhoittamat kulttuurikerrokset ovat todennäköisesti säilyneet.

1560-luvun lähdetietojen perusteella silloisessa Satakunnassa oli 1017 kylää tai yksinäistaloa ja niiden lisäksi 11 säteriä. Valtaosa väestöstä asuikin kylissä. Jokivarret ja suurten järvien rannat olivat elinkeinojen ja liikkumisen kannalta hyviä asuinpaikkoja. Merenrannat asutettiin pääasiassa vasta uudella ajalla, samoin Pohjois-Satakunnan metsäalueet, joissa vallitsi yksinäistaloasutus. Satakuntalaiset kylät olivat tyypillisesti kyläteiden varrella sijaitsevia rivi- tai raittikylä ja tilojen rakennukset umpipihojen ympärille ryhmiteltyjä. Suurin osa vanhoista kylätonteista on edelleen käytössä, mutta autioituneet katsotaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Kylien vanhoja tonttimaiden paikkoja inventoidaan pääasiassa 1600- ja 1700-lukujen karttojen avulla.

Talonpoikaisväestöllä oli maanviljelyn ja karjanhoidon ohella useita sivuelinkeinoja, joista on jäänyt maastoon muinaisjäännöksiä. Kalastusta varten rakennettiin jokiin suuria lohivastoja eli tokeita, joista on saattanut säilyä kiviarkkuja. Koskipaikojen rannoilta voi löytyä myös myllyjen, sahojen ja teollisuuslaitosten rakenteita. Metsäalueilla poltettiin tervaa ja hiilestettiin, mistä ovat todisteina maastosta löytyvät tervahautojen ja hiilimiilujen pohjat. Saaristossa liikuttiin kalastaen, linnustaan ja hylkeitä pyytäen. Selkämeren ulkoluodoilta tunnetaan kivirivejä ja muita kivirakenteita, jotka ovat jäännöksiä kalastajien tilapäisasumuksista ja verkonkuivatustelineistä. Saarista on löydettävissä myös vanhojen merimerkkien jäännöksiä sekä puolustusvarustuksia.

Satakunnan varhaista teollisuutta edustavat Kauttuan, Noormarkun ja Leineperin rautaruukit, joihin saattaa sisältyä muinaisjäännöksiksi luokiteltavia teollisuushistoriallisten laitteiden jäännöksiä. Muita teollisuuden haaroja olivat ruutiin tarvittavan salpietarin valmistus, laivanrakennus,

sahateollisuus, tiilen- ja kalkinpolto sekä kansanomainen myllynkiviteollisuus. Laitoksia tunnetaan historiallisista lähteistä, mutta läheskään kaikkien sijaintipaikkoja ei ole selvitetty.

Ulvila, Huittinen ja Rauma olivat keskiajalla niin merkittäviä pitäjiä, että niihin rakennettiin kirkot. Lisäksi Kokemäelle rakennettiin kivisakaristo, johon liittyi puukirkko. Useimmissa seurakunnissa olikin keskiajalla puinen kirkko. Puisten kappelien jäännöksiä on löydetty Köyliönjärven Kirkkokarilta sekä Rauman pohjoispuolella sijaitsevasta Reksaaresta, jossa on perimätiedon mukaan sijainnut myös kauppapaikka. Seurakuntien nykyiset pappilat sijaitsevat usein samoilla paikoilla kuin jo keskiajalla. Kristinuskosta huolimatta myös pakanalliset uskomukset olivat vahvoja, ja Satakunnasta tunnetaankin useita uhrilähteitä.

Vesireitit olivat nopeita ja sujuvia kulkuväyliä. Kokemäenjoen koskien ohittamiseksi kaivettiin vuosina 1803–1808 edelleen näkyvissä oleva Kravinojan kanavauma Huittisten Ronkasta Kokemäen Ylistaroon. Vesireittien ohella keskiaikaiset maantiet olivat merkittäviä kulkuväyliä. Tärkeimpiä runkoteitä oli Huovintie, joka johti Turusta Köyliönjärven kautta Kokemäelle ja sieltä edelleen Lammaisten kautta Ulvilaan. Pohjoisempi Kyrönkankaan tie johti Mouhijärven Häijäältä Kyröskoskelle ja sieltä Hämeenkankaan ja Pohjankankaan hiekkaharjuja pitkin Niinisalon ja Karvian kautta Pohjanmaalle. Monet Satakunnan tiet olivat hiekkakankaalle syntyneitä kulku-uria, joihin ei liittynyt erityisiä rakenteita. Teiden varsilla oli virstanpylväitä ja muita merkkikiviä sekä kestikievareita. Jokien ylityspaikoilla saattaa olla jäljellä siltojen rakenteita.

Satakunnan historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointityö on vasta alullaan. Suurimmat puutteet koskevat maaseudun asutushistoriallisia kohteita, kuten vanhoja kylätontteja sekä kartanoiden ja pappiloiden paikkoja. Niiden inventointia on tehty Satakunnassa vasta muutamalla suppealla alueella (Huittisten keskustajama, Euran Sorkkinen, Luvian Luodonkylä, Säskylän Vähä-Säkylä, Lappi). Myös talonpoikaiseen elinkeinohistoriaan ja varhaiseen teollisuuteen liittyviä kohteita tunnetaan heikosti, eikä vanhinta tiestöä ole kattavasti selvitetty. Useimpien kaavahankkeiden yhteydessä on tämän vuoksi paikallaan teettää myös historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi.

Jämijärven uhrilähteestä on perimätiedon mukaan haettu apua mm. silmäsairauksiin.

Keskiaikaista Pohjankankaantietä Karviassa.

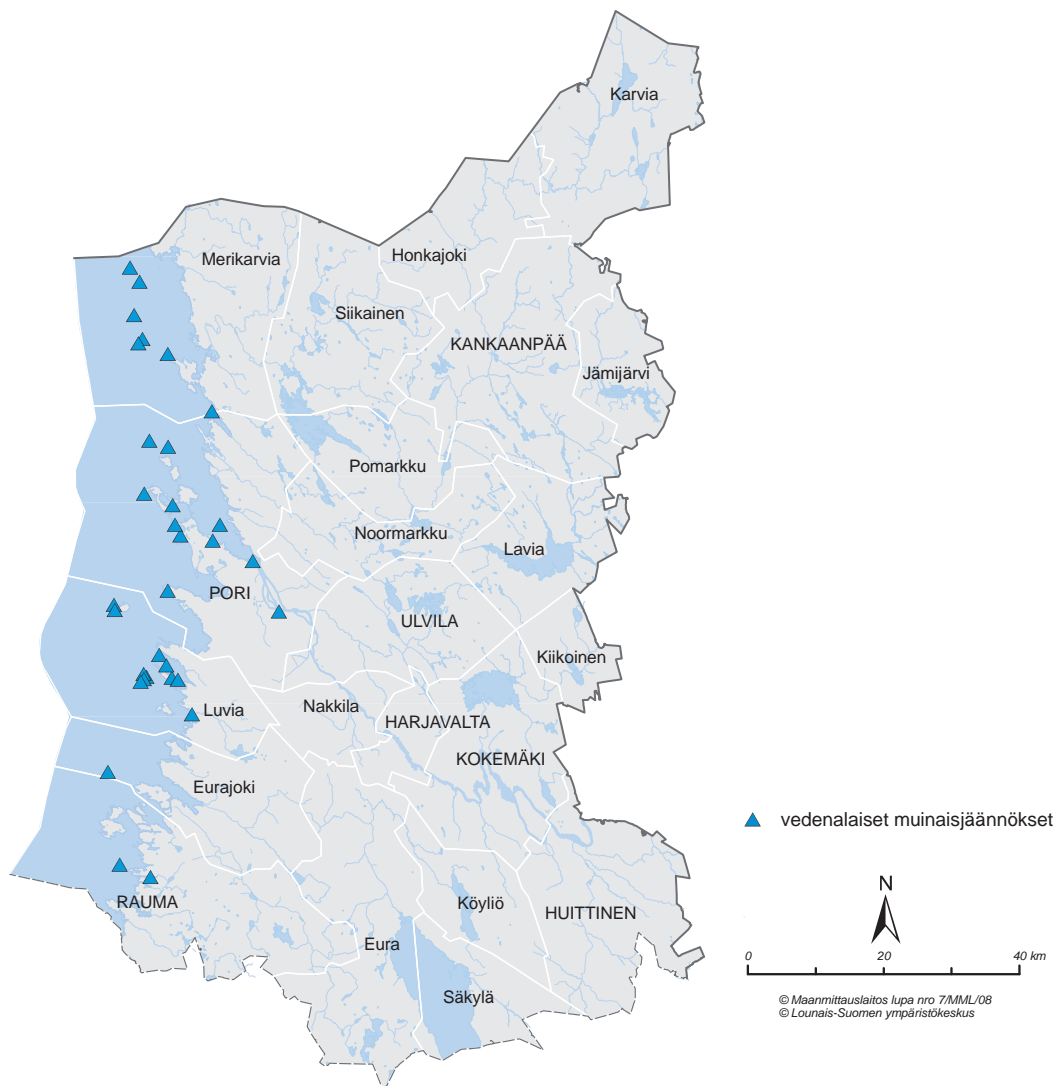
Mari Salminen:

Muinaisjäännöksiä myös veden alla

Satakunnan muinaijäännöksistä pieni osa sijaitsee veden alla. Vedenalaisia muinaijäännöksiä ovat vanhat, ihmisen tekemät, vedessä olevat rakenteet sekä hylät ja hylän osat, joiden uppoamisesta voidaan olettaa kuluneen 100 vuotta. Museovirasto pitää vedenalaisista muinaijäännöksistä rekisteriä. Rekisterissä on Satakunnan alueelta noin 70 vedenalaista kohdetta, joista noin 30 hylkyä on luokiteltu ikänsä puolesta muinaijäännöksiksi. Näistä 30 hylkyä noin 20:n ikä on tarkemmin määrittelemättä ja loput noin 10 hylkyä on ajoitettu 1800-luvulla uponneiksi. Hylkyjen identifiointissa ja tutkimuksissa ovat paikalliset seurukset olleet aktiivisesti mukana.

Rannikkokaupungeissa harjoitettu vilkas merenkulku on jättänyt jälkensä veden alle, sillä alueen noin 30 muinaijäännöksestä suurin osa sijaitsee

rannikolla. Sisävesistä ei ole tiedossa vedenalaisia kohteita. Maan kohoamisen ja joenuomien muuttamisen johdosta vesikulkuneuvojen jäänneitä voi kuitenkin löytyä myös maalta. Sekä Porin että Rauman keskustasta on löytynyt hylän jäänneitä maalta muutaman metrin syvyydestä rakennustöiden yhteydessä. Satakunnassa on todennäköisesti vielä useita löytymättömiä hylkyjä, sillä alueella ei ole tehty kattavia vedenalaiskarttoituksia. Suurin osa nykyisistä tunnetuista hylkyistä on paikallisten laitesukeltajien löytämiä ja vuoteen 2008 mennessä vain muutamia suurempia rakennushankkeita varten on vesialueita inventoitu. Veden pohjaa muokkaavissa töissä rakennuttajalla onkin velvollisuus selvittää, onko alueella vedenalaisia muinaijäännöksiä ja miten rakentaminen tulee niihin mahdollisesti vaikuttamaan. Vedenalaisia muinaijäännöksiä ei Satakunnan alueella vielä hoideta eikä hyödynnetä esimerkiksi matkailun tarpeisiin samaan tapaan kuin maalla sijaitsevia muinaijäännöksiä.

Vedenalaiset muinaijäännökset Satakunnassa. Lähde: Museovirasto

Sirpa Wahlqvist:

Arkeologinen kulttuuriperintö Euran vahvuutena

Euralle on tunnusomaista poikkeuksellisen rikas ja hyvin tutkittu esihistoria ja toisaalta yli 300 vuotta jatkunut teollinen perinne. Kauttua Ruukinpuisto ympäristöineen kertoo teollisuuden ja siihen liittyvän asumisen kerroksellisesta historiasta elävästi, mutta muinainen Eura on vaikeammin hahmotettavissa nykyisessä ympäristössä. Näin usein on esihistorian laita: muinaisjäännökset ovat harvoin maan pinnalla ja maisemassa selvästi näkyvissä pronssikauden komeita hautaröykkiöitä ja linnavuoria lukuun ottamatta.

Euran esihistorian erityispiirre, rautakauden (600 – n.1100 jkr) rikkaat ruumiskalmistot, voi asiaan perehtynyt vielä tänäänkin erottaa maisemassa, sillä tapana oli, että tuon ajan kalmistot rakennettiin mäelle. Euran keskustaajamassa näitä muinaisia hautapaikkoja sisältäviä mäkiä ovat mm. Käräjämäki, Pappilanmäki ja Lauhianmäki. Eurassa on päädytty siihen, että rikas esihisto-

ria ei voi olla ainoastaan asiaan vihkiytyneiden harrastus ja mielenkiinnon kohde. 1990-luvun lopulla EU-rahoitteisen Esihistorian Eura – hankkeen aikana tehtiin perustyötä esihistorian esille tuomiseksi, elävöittämiseksi ja tuotteistamiseksi ja työtä on jatkettu uusia menetelmiä etsien aina siitä lähtien. Tavoitteena on, että rikas esihistoria heijastuu myös tähän päivään ja on osa euralaisten arkea, mutta myös kiinnostava ja vetovoimainen matkailuvaltti.

Esihistorian opastuskeskus Naurava lohikäärme on näyttelytila ja infopiste, josta saa ympäri vuoden perustietoa esihistoriasta ja kohteista. Tälle on asetettu esille myös alkuperäisiä löytöjä 1000 vuoden takaa, muutenhan arkeologiset löydöt ovat säilytyksessä ja tutkijoiden käytössä Museovirastossa Helsingissä. Opastuskeskuksesta saatavien esitteiden ja muun tiedon kera on sitten mukava lähteä tutustumaan itse muinaiskohteisiin. Opa-

Viiikinkitaitokisat tekevät esihistoriaa tutuksi koululaisille. Kuva: Leena Koivisto

tuskeskuksen myymälästä voi ostaa mukaansa kohteista kertovaa kirjallisuutta, paikallisten käsityöläisten valmistamia koruja, saviastioita tai tekstiilejä, valikoima on laaja.

Tärkeimmille muinaiskohteille on pystytetty opastetaulut, joissa tarinoiden ja piirustusten avulla valotetaan sitä, millaista elämä juuri tuolla paikalla oli esihistoriallisella ajalla. Opastetaulujen sisältö siis poikkeaa perinteisestä ja myös niiden runkomateriaalilla, ruostutetulla raudalla, pyritään viestimään menneestä ajasta. Kohteiden kunnossuunnitelmassa ja siivoamisessa saamme apua Museoviraston muinaisjäännehoitoyksiköltä.

Muinaiseen elämänmenoon pääsee halutesaan tutustumaan vielä konkreettisemmin, sillä Härkänummen viikinkikylä Mannilassa taloineen, pajoineen, aittoineen ja roolihahmoineen tarjoaa ryhmille mahdollisuuden itsekin kokeilla vaikkapa muinaista kädentaitoja, ruuanlaittoa tai muinaistalon tunnelmaa. Kylä on sijoitettu leirikeskukseen metsän ympäröimälle pellolle, jossa tämän päivän elämä ei häiritse paneutumasta menneen ajan tunnelmaan. Kesäkuussa kylässä järjestettävä Muinaisaikaa – tapahtuma kerää paikalle muinaisuuden elävöittäjiä ja asian harrastajia ympäri Suomen.

Tulevaisuudessa on tärkeää hyödyntää historian esittelyssä erityisesti sellaisia tekniikoita ja menetelmiä, jotka kiinnostavat lapsia ja nuoria ja yhteistyö koulujen kanssa on tärkeää. Jokasyksyiset viikinkitaitokisat Satakunnan 5-luokkalaisten suosittu ja innostava tapahtuma, mutta tarvitaan muutakin. Tietotekniikan hyödyntäminen ja tutkivan oppimisen menetelmät tähtäävät oppilaiden historian ja kulttuuriperinnön lukutaidon kehittämiseen. Tavoitteena on, että oppilas pystyy analysoimaan muutosta ja jatkuvuutta ajassa, asettautumaan entisajan ihmisen asemaan ja selvittämään tämän toimintaa sekä ymmärtämään tiedon tulkinnallisuutta.

Opetushallituksen, Euran kunnan, Muuritutkimus Ky:n ja Turun Ammattikorkeakoulun vuonna 2007 yhteistyössä käynnistämässä Pulpetista ulos oppimaan -hankkeessa (PULU-hanke) oppiminen tapahtuu ulkona luonnossa pienen kädessä pidettävän tietokoneen ja paikannuslaitteen (GPS) kanssa. Hankkeen ensi vaiheessa on valmisteltu neljä oppimisympäristöä, joista yksi on Euran kirkonkylän ja Kauttuan alueilla kulkeva, lähinnä esihistoriaa esittelevä reitti, toinen Panelian pronssikauden kohteisiin johdettava kierros.

Tavoitteena on, että vastaavaa tarjontaa voidaan tulevaisuudessa laajentaa myös matkailijoiden ja muiden asiasta kiinnostuneiden käyttöön. Ehkä jo lähitulevaisuudessa Eurassa matkaava turisti voi millä vain mobiililaitteella retkeillä sekä rikkaissa muinaisuuden kohteissa että monipuolisissa historian ja elävän kulttuurin kohteissa joko valittuja tai omaehtoisia reittejä myöten. Aktiivituristi voi itse kerätä wikipohjaisesta tietokannasta itselleen mielenkiintoiset kohteet ja niihin esimerkiksi lapsille sopivat tehtävät ja lähteä tutustumaan oman päätelaitteen kanssa valitun karttapohjaksi vaikkapa rautakautisen Euran, 1600-luvun Ruukinpuiston tai linnuistaan kuuluisan Koskeljärven.

Suosmeren kylä Ulvilassa.

Rakennettu ympäristö

Satakuntalaisen rakennetun kulttuuriympäristön selkärangan muodostavat valtakunnallisesti katsottuna hyvin säilynyt talonpoikainen rakennuskulttuuri, muutamat ehjät kirkonkylän miljööt, monimuotoiset teollisuusympäristöt, saariston ja rannikon maisemaan sopeutuneet kalastajatilat sekä kaupunkiympäristöistä Vanha Rauma ja Porin Etelärannan 1800-luvun kivikorttelit. Kunnianhimoisin uudempi arkkitehtuuri keskittyy punatiilellä profiloituneeseen Kankaanpäähän ja toisaalta Rauman julkiseen rakentamiseen. Maakunnan modernin arkkitehtuurin parhaimmistoa edustavat myös Satakunnan kaksi varuskuntaaluetta Kankaanpään Niinisalo ja Säskylän Huovrinne. Niinisalon kasarmialue edustaa Suomen puolustusvoimien 1930-luvun edistyksestä arkkitehtuuria. Suomen 1960-luvulla perustettuihin korpivaruskuntiin lukeutuva Huovrinne taas on oman aikansa karun modernin kasarmiarkkitehtuurin korkeatasoinen edustaja. Molemmissa

kasarmialueeseen liittyy myös laaja ja maisemaan kauniisti sopeutettu asuinalue.

Maakunnan pitkästä asutushistoriasta kertovat monet hoidetut muinaisjäännösalueet, kuten Suomen ainoa arkeologinen maailmanperintökohde Sammallahdenmäki. Satakunnassa asutus ja peltoviljely ovatkin jatkuneet monin paikoin samoilla paikoilla katkeamattomana pronssikaudelta tähän aikaan asti. Keskiajalla viljelyalueet laajenivat ja hyvien viljelyalueiden lähelle alkoi muodostua ryhmä- tai rivikyliä. Sarkajakoiset pellot sijaitsivat kylän ympärillä. Varhaiskeskiajalla asutuksen leviäminen seurasi maannousua lähinnä Kokemäenjoen varrella ja myöhäiskeskiajalla asutus alkoi levitä myös Pohjois-Satakunnan eräalueille. 1700-luvun puolivälissä aloitettu isojako hajotti etenkin suurempia ryhmäkyliä, mutta joitakin pieniä kyliä on säilynyt näihin päiviin. Tällaisia ovat mm. Ulvilan Suosmeri, Merikarvian Alakylä, Euran Korven kylä ja Luvian Lemlahti.

Isojaon yhteydessä kunkin tilan maat koottiin yhtenäisiin lohkoihin ja talot siirrettiin peltojen yhteyteen erilleen vanhasta tiiviistä kylästä. Suuren peltoaukean laidalla sijaitseva talonpoikaistalo pihapiireineen onkin tyypillinen näky Kokemäenjo-kilaakson kulttuurimaisemassa. Rakennukset ryhmiteltiin Satakunnassa perinteisesti neliömäiseksi umpipihaksi. Täydellisiä umpipihoja ei kuitenkaan ole säilynyt näihin päiviin muita kuin Seurasaa-reen Säkylän Korvenkylästä siirretty Antin talo. Kiikoisten Lähtenmäen torppa on parhaita alkuperäisellä paikallaan säilyneitä lähes täydellisiä umpipihoja.

Suurin osa nykyisistä talonpoikaistalojen pää-rakennuksista on peräisin 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Satakuntalaisen talonpoikaistalon pihapiiriin kuuluu usein myös toinen asuinrakennus, salirivi, mikä on yksi osoitus alueen vauraudesta. Valitettavasti salirivit ovat käyttämättöminä usein kärsineet hoidon puutteesta ja päässeet rapistumaan. Satakunnassa näkee paljon myös komeita kiviavettoja ja –makasiineja,

joita on rakennettu 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Vanhimpia rakennuksia maaseudun maisemassa ovat yleensä aitat, joita on säilynyt näihin päiviin melko paljon. Vanhimmat aitat on ajoitettu 1600-luvulle asti. Sen sijaan monet muut tarpeettomiksi jääneet talousrakennukset ovat jo lähes hävinneet maisemasta. Riiket ovat nykyään harvinaisia ja ennen suurilla peltoaukeilla niin yleisiä tuulimyllyjä ei ole enää kuin muutama mm. Luvialla, Köyliössä, Karviassa ja Eurassa.

Satakunnassa on useita vanhoja kartanoita ja rustholleja, joiden komeat rakennukset ja pihapiirit antavat oman leimansa maisemalle. Historialtaan vanhimpia kartanoita ovat Köyliönkartano, Kokemäenkartano, Nakkilan Anola ja Ulvilan Sunniemi. C. L. Engelin 1830-luvulla suunnittelema Vuojoen kartano Eurajoella kuuluu puolestaan arkkitehtuuriltaan maakunnan näyttävimpiin rakennuksiin. Kartanorakennuksia ympäröivät puistot ovat osa rakennettua ympäristöä ja arvokasta kulttuuriperintöä, joiden arvoa ei aina muisteta.

Satakuntalainen talonpoikaistalo Kokemäellä. Kuvat: Lauri Putkonen

Kodisjoen Kärjäjämeellä on säilynyt vanha mamsellimylly. Kuva: Lauri Putkonen

Kivi-Porina tunnettu, 1800-luvun puolivälissä rantakortteleihin rakennettu monumentaalikeskusta muodostaa vaikuttavan miljöö.

Niinisalon varuskunnan asuinalue.

Kaksikerroksinen Sakarintalo Merikarvian Lauttijärvellä. Kuva: Lauri Putkonen

Siikaisten kirkonkylän vanhassa kansakoulussa on komea siikaislainen kuisti.

Satakunnalle tunnusomainen konservatiivisuus näkyy mm. vanhojen rakennusten hoidossa. Talonpoikaisrakennukset ovat yksikerroksisia lukuun ottamatta aivan pohjoisinta Satakuntaa, missä kaksikerroksisissa asuinriveissä vaikuttaa jo pohjalainen rakentamistapa. Näyttävät kuistit ja aitat kertovat metsätalouden 1800-luvun jälkipuolella tuomasta vauraudesta. Muutamissa kirkonkylissä, kuten Poriin kuuluvassa Ahlaisissa, Pomarkussa ja Kiukaisten Paneliassa on vielä hyvin nähtävissä vanha kirkonkylärakenne ja perinteistä rakennuskantaa. Porvariston 1800-luvun lopulla rakennuttamia huvila-alueita on Porin Pihlavassa ja Rauman Petäjässä.

Satakunnan ensimmäinen kaupunki oli Ulvila, joka perustettiin vuonna 1365. Ulvila menetti kuitenkin maannousun myötä kaupunkioikeutensa vuonna 1558 perustetulle Porille. Rauman kaupunki perustettiin vuonna 1442 ja Rauman vanhan kaupungin asemakaavassa onkin edelleen hahmotettavissa keskiaikaisen kaupungin piirteitä. Sen nykyinen rakennuskanta on kuitenkin etupäässä 1800-luvulta. Vanha Rauma on yksi Suomen maailmanperintökohteista. Poristakin löytyy vielä yhtenäisiä 1800-luvun ja 1900-luvun puukaupunkialueita. Omana erikoisuutenaan Porin kaupunkialueeseen liittyy Huvilajuovan laaja työväestön kesäasutus, joka on palstoitettu jo 1900-luvun ensi vuosina.

Pomarkun kirkonkylän valtakunnallisesti merkittävää kulttuurihistoriallista ympäristöä.

Jälleenrakennuskauden yhtenäiset pientaloalueet ovat nykyään arvostettuja asuma-alueita. Kartanonmäen omakotialue Porissa.

Huittisten meijerille etsitään uutta käyttötarkoitusta.

Kuva: Lauri Putkonen

Satakuntalaiseen kulttuurimaisemaan on perinteisesti kuulunut myös teollisuusympäristöjä, joista merkittävimpiä ovat vanhat ruukit ja sahat. Sahateollisuus on ollut alueen keskeisin teollisuudenhaara ja vuonna 1875 perustettu Pihlavan saha on edelleen toiminnassa. Maakunnan arvokkaista 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun teollisuusympäristöistä Porin Puuvillan alue, Friitalan nahkatehdas

sekä Panelian ja Lapin meijerit ovat siirtyneet uuteen käyttöön. Satakunnan ruukkinympäristöt, Ulvilan Leineperi, Noormarkku ja Euran Kauttua, ovat kunnostettuina ja hyvin hoidettuina matkailunähtävyyksiä. Teollisuusympäristöihin sijoittuvan modernin asutusuunnittelun edustaviin esimerkkeihin kuuluvat Alvar Aallon suunnittelemat Villa Mairea Noormarkussa ja Kauttuan terassitalo Eurassa.

Kauttuan terassitalo. Kuva: Lauri Putkonen

DOCOMOMO (International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement) on 1989 perustettu, kansainvälinen modernin arkkitehtuurin tutkimus- ja suojelujärjestö. Järjestöön kuuluu työryhmiä yli 40 maasta, myös Suomesta. Keskeinen osa Suomen DOCOMOMO -työryhmän tiedotus- ja valistustehtävää on merkittävien arkkitehtuuri- ja ympäristökohteiden valikoiman ylläpitäminen. Valikoimassa on tällä hetkellä yli 60 kohdetta ja kokonaisuutta. Satakunnassa näitä modernismin mestariteoksia ovat Alvar Aallon suunnittelemat Kauttuan terassitalo (1937 – 1938) ja Villa Mairea (1938 – 1939) Noormarkussa sekä Erkki Huttusen suunnittelema Nakkilan kirkko (1936 – 1937) ja Erkki Huttusen ja Valde Aulangon SOK:n Rauman konttori ja varastorakennus (1930 – 1931).

Vanha Rauma numeroin:

32 ha	keskiaikaisperäinen historiallinen puukaupunki
260	tonttia
600	rakennusta, joista 60 % suojeltuja
500	asuntoa
800	asukasta
200	liikettä tai toimipistettä
140	porttia rakennettu v. 1976-
470	asuntoa perusparannettu v. 1976-

Vuosi

- 1442 Rauma sai kaupunkioikeudet viidentenä suomalaisena kaupunkina Turun, Porvoon, Ulvilan ja Viipurin jälkeen.
- 1682 Vuoden 1682 jälkeen Rauma on säästynyt tuhoisilta kaupunginpaloilta.
- 1960-luku
Vanhan puukaupungin arvostus oli pohjassaan, jolloin Vanhan Rauman puukortteleita korvaamaan suunniteltiin modernia huomattavasti olemassa olevaa korkeampaa kaupunkirakennetta.
- 1970-luku
Heräsi ajatus Vanhan Rauman säilyttämisestä, säilyttävän asemakaavan laatiminen alkoi, rakennuksia alettiin kunnostaa, perusparannuskokeilu käynnistyi.
- 1982 Vanhan Rauman säilyttävä asemakaava sai lainvoiman
- 1991 UNESCO hyväksyi Vanhan Rauman ensimmäisenä suomalaisena maailmanperintökohteena edustamaan pohjoismaista puukaupunkia.
- 1995 Korjausrakentamiskeskus perustettiin
- 2004 Korjausrakentamiskeskus Tammelan pää- ja piharakennukset kunnossa

Maailmanperintökohde Vanha Rauma

Vanha Rauma on tyypillinen pohjoismainen puukaupunki. Se on yhtenäinen kokonaisuus, jonka tunnuspiirteitä ovat eri-ikäiset, yksikerroksiset rakennukset, osin keskiajalta periytyvä katuverkko sekä elinvoimainen kaupunkiyhdyskunta asuntoineen, liikkeineen ja palveluineen. Vanha Rauma merkittiin maailmanperintöluetteloon vuonna 1991.

Vanhan Rauman erityisluonne historiallisena kaupunginosana vakiintui 1900-luvun alussa. Kaupunki laajeni muualle ja Vanha Rauma säästyi uudistuksilta. Vuoden 1981 asemakaavassa vahvistettiin 1960-luvulla alkanut voimakas pyrkimys alueen suojeluun ja turvattiin Vanhan Rauman arvokkaan ympäristön ja rakennuskannan säilyminen.

Suurin osa 100-200-vuotiaista puurakennuksista on kunnostettu viimeisten 30 vuoden aikana. Talot on varustettu nykyajan mukavuuksin ja Vanhasta Raumasta on tullut haluttu asuinympäristö ja suosittu matkailukohde. Kiinteistöjen yksityiset omistajat huolehtivat kaupungin viranomaisten ohjauksella rakennusten kunnossapidosta.

Maunu Häyrynen:

Satakunnan historialliset puutarhat

Satakunta on Suomen vanhaa ydinasutusalueita ja tämä näkyy myös sen puutarhoissa. Entisinä kovi-na aikoina puutarhat ovat olleet ylellisyyttä, joihin vain harvoilla oli varaa ja jotka levisivät maahan hitaasti. Leviämiskanavana toimivat säätyläiset, ennen muuta aatelissukuiset kartanonomistajat ja papit, jotka perustivat maille puutarhoja ja istuttivat niihin uusia hyöty- ja koristekasveja. Myöhemmin joukkoon liittyivät porvarit ja tehtailijat, jotka alkoivat kaunistaa kaupunkiaan, tehtaataan ja huviloitaan istutuksilla. Tavallinen kansa kiinnostui puutarhanhoidosta myöhemmin ja usein käytännön syistä, leivän jatkeeksi.

Satakuntalaisen puutarhakulttuurin vanhimmat juuret ulottuvat 1600-luvulle. Tuolta ajalta on tietoa lähinnä hyötykasviviljelyyn tarkoitetuista kartanopuutarhoista mm. Anolassa ja Vuojoella. Köyliönkartano, Kokemäenkartano ja Sunniemi ovat vielä näitäkin vanhempaa perua, mutta puutarhat ilmestyivät niihin myöhemmin. Merkittäviä kartanopuistoja löytyy lisäksi ainakin Villilän, Koiviston ja Yyterin kartanoista sekä Kellahden rusthollista. Tuorsniemen entisessä pappilassa on ollut 1800-luvun alun tietojen mukaan hämmästyttävän tasokas puutarha, joka on päässyt kokonaan villiintymään.

Satakunnan varhainen teollistuminen loi ruukkipuistot Kauttualle ja Noormarkkuun. Myöhemmin tehtaita ja niiden asuinalueita pyrittiin suunnittelemaan yhtenäisinä kokonaisuuksina, mistä kertovat Pihlavan sahan, Kaunismäen ja Halssin hyvin säilyneet viheralueet. Tehdasympäristöjä on suunniteltu myös Friitalan Nahka Oy:lle, Kiukaisen Satanahkalle, Rauman Lönnströmin tehtaille ja Äetsään. Vanhoihin ruukkeihin on teetetty 1900-luvulla uusia suunnitelmia valtakunnan huippusuunnittelijoilla Paul Olssonilla ja Bengt Schalinilla, jotka uudistivat myös monia satakuntalaisia kartanopuutarhoja. Noormarkun Havulinna ja pääkonttorin puutarhat, Kauttuan Villa Ahlströmin puutarha ja Anolan kartanopuisto voidaan lukea heidän muotopuutarhatyylin päätöihinsä. Funktionalistisen puutarhan kansainvälinen merkiteos löytyy Villa Maireasta, jota moni kotimainen puutarhasuunnittelija on ollut luomassa Alvar Aallon rinnalla.

Puistorakentaminen sai Porissa alkunsa jo ennen vuoden 1852 tuhoisaa paloa Seurahuoneen hienostuneessa puolijulkisessa muotopuutarhassa. Palon jälkeen painopiste siirtyi uuden asemakaavan mukaisesti yleisiin puistokatuihin ja Seurahuoneen puisto eli Juhannuslehto jäi oman onnensa nojaan.

1800-luvun lopulla sekä Poriin että Raumalle syntyi joukko kaupunki-istutuksia, niistä merkittävimpänä Kirjurinluodon ainutlaatuinen maisematyylinen puisto Kokemäenjoen suistossa. Kehityskulkua on jatkanut Poriin vuonna 2002 perustettu kansallinen kaupunkipuisto, jonka ytimen vanhat viheralueet muodostavat. Niiden tuntumassa ovat modernismin luomat vihreät ihannemaisemat, Riihikeden ja Pormestarinluodon asuma-alueet, joiden istutuksilla haluttiin vakuuttaa suuren muuton sukupolvet odottavasta paremmasta tulevaisuudesta.

Tietoisuus vanhojen puistojen ja puutarhojen arvosta on herännyt asteittain viime vuosikymmeninä. Puutarhoja on tutkittu ja mitattu meilläkin jo ennen sotia, mutta vasta Suomenkin allekirjoittama kansainvälinen Firenzen julistus vuodelta 1982 historiallisten puutarhojen suojelusta ja hoidosta on nostanut ne suojeltavan kulttuuriperinnön piiriin. Tietotasossa ja suojelun toteutumisessa on kuitenkin vielä paljon toivomisen varaa. Puutarhoja ei voi suojella kuten rakennuksia, koska ne koostuvat osin elävästä materiaalista, vaan niitä pitää hoitaa monialaisen tutkimuksen ja pitkäjänteisen suunnittelun pohjalta. Tähän tarvitaan erikoisasiantuntemusta, joka syntyy vain koulutuksen ja kokemuksen kautta. Useita satakuntalaiskohteita, kuten Noormarkun ruukki-alueen, Vuojoen ja Villilän puutarhat, on kunnostettu asiantuntevasti, mutta moni odottaa vielä uutta tulemistaan – tai lupullista unohtusta.

Yksityiskohta Solvikin puutarhasta Pihlavan Kaunismäessä.

Pergola Ahlstömin puutarhassa Noormarkussa.

Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt Satakunnassa
(Rakennettu kulttuuriympäristö, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16, 1993)

Eura

Euran kirkonkylä ja viljelysalueet
Eurakoski-Kiukaistenkylä-Köyläpolvi-Laihia-Harola -kulttuurimaisema
Hinnerjoen kirkonkylä ja kulttuurimaisema
Honkilahden kirkonseutu
Kauttuan historiallinen teollisuusalue ja asuntoalueet
Korven kylä ja kulttuurimaisema
Köyliönjoki-Eurajoki -kulttuurimaisema Panelian kylässä
Turajärven ja Naarjoen kylät ja kulttuurimaisema

Eurajoki

Eurajoen-Irjanteen kulttuurimaisema
Lapinjoen kulttuurimaisema
Rikantilan kylän kulttuurimaisema
Vuojoen kulttuurimaisema

Harjavalta

Hiirijärven kylä ja kulttuurimaisema
Huovintie
Kokemäenjoen kulttuurimaisema

Honkajoki

Karvianjoen kulttuurimaisema

Huittinen

Kokemäenjoen ja Loimijoen kulttuurimaisema
Loimijokivarren asutus- ja viljelysmasema
Raijalan kylä ja kulttuurimaisema
Vampulan kirkon maisema

Jämijärvi

Hämeenkaan-Pohjankankaan tie (Kyrönkankaan tie)
Jämijärven kirkon ympäristö

Kankaanpää

Hämeenkaan-Pohjankankaan tie (Kyrönkankaan tie)
Kankaanpään kirkko ja Alakylän kulttuurimaisema
Karvianjoen kulttuurimaisema (Kynnärjärvi)
Vihteljärven kulttuurimaisema

Karvia

Karvian kirkko ympäristöineen
Karviankylän kulttuurimaisema
Kirkkojärven kulttuurimaisema
Pohjankankaan tie ja Kyrön skanssi

Kiikoinen

Lähteenmäen umpipiha, Vakkala

Kokemäki

Huovintie
Kauvatsanjoen-Puurijärven kulttuurimaisema (Työtilä-Jalonoja-Yttälä-Lievikoski-Sääkskoski)
Kokemäen kirkko ympäristöineen
Kokemäenjoen kulttuurimaisema
Peipohjan rautatieaseman alue

Köyliö

Köyliönjärven kulttuurimaisema
Tuiskulan kylä ja kulttuurimaisema

Lavia

Riihonlahden kulttuurimaisema
Lavian kirkonkylän miljö

Luvia

Lemlahden kylä ja kulttuurimaisema
Luvian sisäsaariston kalastustilat
Luvianlahden kulttuurimaisema

Pirskerin vanhat kalastajatilat

Säpin majakkasaari

Merikarvia

Alakylä

Honkajärven kylä ja kulttuurimaisema

Karvianourat

Köörtilä ja Pooskeri

Lankosken kylä ja kulttuurimaisema

Riispyyn kylä ja kulttuurimaisema

Trolssin kulttuurimaisema

Ylikylä ja Holmankosken kulttuurimaisema

Nakkila

Kokemäenjoen kulttuurimaisema

Leistilä-Tattara-Villilä-Masia -kulttuurimaisema

Noormarkku

Noormarkun tehdasalue -Noormarkun kirkonkylä

Söörmarkun kylä ja kulttuurimaisema

Pomarkku

Pomarkun kirkonkylä

Pori

Ahlaisten kirkonkylä (Alakylä) ja Ylikylän kulttuurimaisema

Kellahden kulttuurimaisema

Kivipori

Koivisto, Kraftmanin härkätallit

Kokemäenjoen kulttuurimaisema

Kuuminaisten kulttuurimaisema

Käppärän hautausmaa

Mäntyluodon Uniluoto

Pihlavan teollisuusympäristö ja huvila-alue

Preiviikin kylä ja kulttuurimaisema

Reposaari

Vanhakartanon kulttuurimaisema

Yterin kartano

Rauma

Kaukolan-Kodiksammin-Sukkalan-Kuolimaan kulttuurimaisema

Kodisjoen kirkonkylän kulttuurimaisema

Lapin kirkonkylä ja Lapinjoen kulttuurimaisema

Rauman rautatieasema

Seminaarialue

Sorkan kylä ja kulttuurimaisema

Unajan kylä ja kulttuurimaisema

Vanha Rauma

Voiluodon ja Anttilan kylät ja kulttuurimaisema

Siikainen

Leppijärven kylän kulttuurimaisema

Leväsjoen kylä ja kulttuurimaisema

Otamon kylä

Siikaisten kirkko ympäristöineen

Vuorijärven kylä

Säkylä

Korven kylän kulttuurimaisema

Pyhäjärven ja Köyliönjärven välinen kulttuurimaisema

Pyhän Henrikintie

Säkylän kirkko ympäristöineen

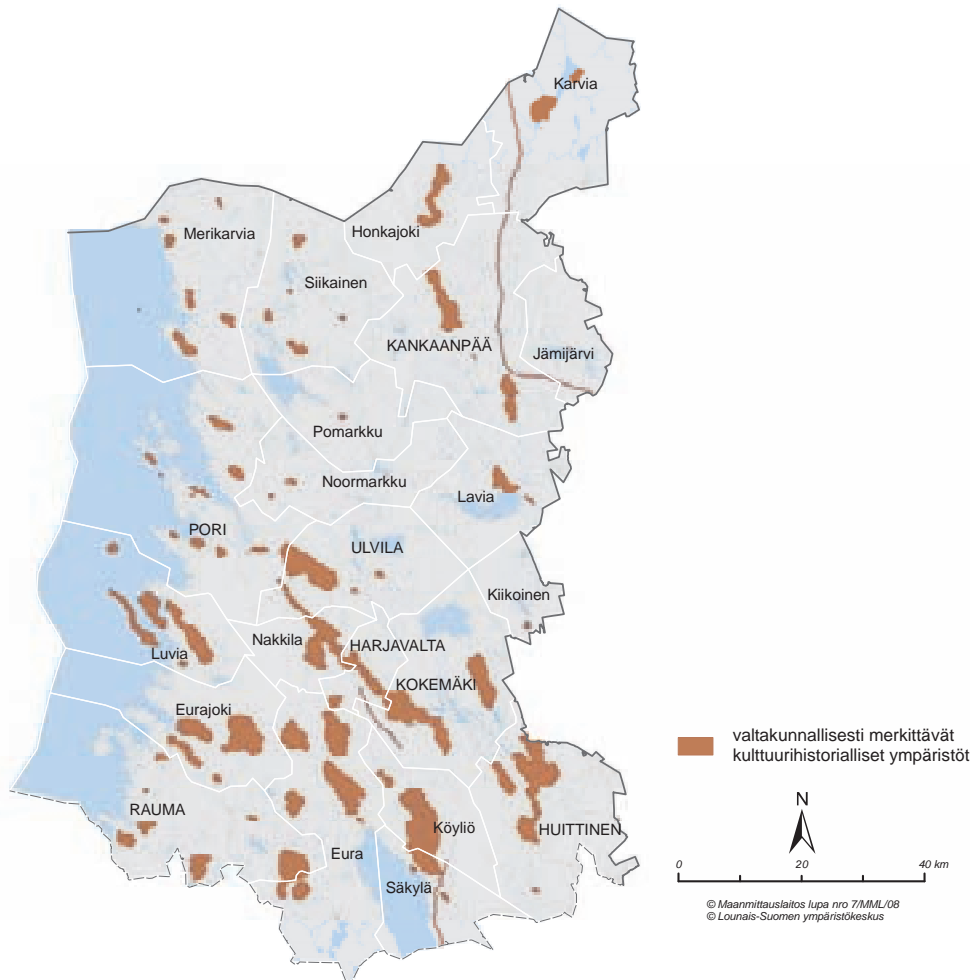
Ulvila

Harjunpäänjoen kulttuurimaisema

Kokemäenjoen kulttuurimaisema

Kullaan kirkonkylän (Koskin kylän) kulttuurimaisema

Leineperin ruukinalue ja kulttuurimaisema

Modernin arkkitehtuurin korjaamisesta

2000-luvulla ovat tulleet korjausikään samanlaisesti 50-, 60-, 70- ja 80-lukujen asuinkerrostalot. Aivan erilaisia taloja korjataan toistensa kaltaisina materiaalein ja julkisivujäsentelyin. II maailmansodan jälkeistä rakennuskantaa pidetään yleensä vielä "uutena" ja usein myös arvottomana. Siksi eivät toimijat mittavienkaan julkisivumuutosten yhteydessä ole heränneet keskustelun tarpeeseen tehtävistä ratkaisuista. Yleensä kaavoihinkaan ei sisälly rajoituksia julkisivukäsittelyiden osalta. Vaarana on ympäristön ajallisten kerrosten katoaminen ja toisaalta kertakäyttökulttuurin leviäminen muutamien vuosikymmenten välein uusittavien julkisi-

vupinnoitteiden myötä. 12-kerroksisen, vuonna 1959 valmistuneen As Oy Porin Tähtisilmän julkisivut saivat vuonna 2008 kokonaan uuden ilmeen. Moni ohikulkija hieroi silmiään muutostöiden edetessä. Aiemmasta alumiinipellein vuoratusta nuhraantuneen näköisestä, porilaiseen sielunmaisemaan hyvin sulautuvasta rumiluksesta tuli Legotaloa muistuttava ympäristöstään pomppaava jättiläinen. Mikään ei erota sitä uudisrakennuksesta. Olisiko vaihtoehtotarkastelu ollut paikallaan kaikkien yhteistä ympäristöä näin rajusti muuttavasta ratkaisusta?

Kuvat: Liisa Nummelin

Porin maauimalan perusparannus

Porin maauimala on yksi jälleenrakennuskauden arkkitehtuurin keskeisistä kohteista Porissa ja arkkitehti Yrjö Lindgrenin postuumi työ. Lindgren tunnetaan valtakunnallisesti liikuntarakennusten, kuten Helsingin Olympiastadionin toisena suunnittelijana. Uimalassa toteutuvat 1950-luvun arkkitehtuurille luonteenomaiset piirteet kuten pehmeys, luonnonmateriaalien käyttö ja modernit, pelkistetyt muodot sekä luonnonympäristön huomioon ottaminen. Sekä materiaalit että rakennustapa ovat tyypillisiä sotien jälkeisen Suomen arkkitehtuurille. Rakennus on suojeltu asemakaavassa.

Porin kaupunki kunnosti maauimalan vuosina 2002 - 2005 vanhaa henkeä kunnioittaen. Remon-

toidussa maauimalassa on onnistuttu säilyttämään 1950-luvun arkkitehtuurin olennaiset piirteet ja se kelpaakin esimerkiksi saman ikäisten asuinrakennusten korjauksiin. Jälleenrakennuskauden pientaloja on kaikkialla Suomessa korjattu valitettavan piittaamattomasti ja aikakauden vaatimattomia ominaispiirteitä ymmärtämättä. Porin maauimalassa oikea henki on onnistuttu säilyttämään. Kohde on myös hyvä esimerkki rakentajan ja museoviranomaisten onnistuneesta yhteistyöstä. Yhdessä työstämällä mm. löydettiin ajan henkeä kunnioittava ratkaisu alunperin kylmien pukuhuoneiden muuttamiseen ympärivuotiseen käyttöön.

Porin maauimala. Kuvat: Liisa Nummelin

Rakennetun ympäristön suojele Satakunnassa

Suomalaisia puukaupunkeja, kirkonkyliä yhtä hyvin kuin talonpoikaista kulttuuriympäristöäkin on 1960-luvulta lähtien hävittänyt purkaminen, uudisrakentamista jäljittelevä peruskorjaus sekä heitteille jättäminen. Viimeisten vuosikymmenten aikana vanhempaa rakennuskantaa on alettu arvostaa ja säilyneistä puukaupunkialueista on monin paikoin tullut tavoiteltuja asuinpaikkoja. Tällä hetkellä satakuntalaista vanhempaa rakennettua kulttuuriympäristöä ei enää niinkään uhkaa korjauskelpoisten rakennusten purkaminen vaan ylikorjaaminen ja perinteisestä rakentamistavasta poikkeavat materiaalit sekä julkisivujäsentelyt. Usein varsin perusteellisten julkisivukorjausten jälkeen vanhat rakennukset näyttävät iästä riippumatta samalta kuin tällä hetkellä muodikkaat pakettitalot. Sekä maaseudulta että kaupunkien pientaloalueilta on kasvavan vaurauden myötä katoamassa ajallinen kerroksisuus ja sen myötä ympäristön vivahteikkuus. Tehokorjausten jälkeen niin maatilan päärakennus 1800-luvulta kuin jälleenrakennuskauden rintamamiestalokin ovat pastellisävyineen ja piparkakkukoristeineen lähes identtisiä uusien pakettitalojen kanssa.

Jos takavuosina Satakunnassakin kaikkein uhanalaisin osa rakennettua kulttuuriympäristöä olivat rakennemuutoksen myötä lakkautettujen teollisuuslaitosten rakennukset, on niiden osalta tilanne rauhoittunut. Aktiivisten hankkeiden kautta etenkin arvokkaimmille teollisuusrakennuksille on löydetty uutta käyttöä ja tärkeitä kohteita on pystytty pelastamaan rappiolta ja tuholta. Tällä hetkellä satakuntalaisissa kaupungeissa muutosten kourissa ovat lähiöt ja muu uudempi arkkitehtuuri. 1960- ja 70-luvulla Suomessa rakennettiin paljon. Aikakauden ilme on usein koettu arkiseksi, mihin vaikuttaa myös se että monumenttirakennusten sijasta tuotettiin nopeasti kaupungistuvan yhteiskunnan tarpeisiin arjen tiloja: kouluja, päiväkoteja, terveyskeskuksia, tehtaita, lähiöitä, ostoskeskuksia, kioskeja, jne. Syntyi paljon kokonaan uusia rakennustyyppisiä, kuten uimahallit, joille luotiin myös oma muotokieli.

Nyt korjataan samanaikaisesti 1950-, 60-, 70- ja 80-lukujen rakennuskantaa ja valitettavasti myös pitkälti samoilla julkisivuratkaisuilla ja materiaaleilla. Uudemman ympäristön arvoja ja ominaispiirteitä ei vielä tunneta eikä tunnusteta. Korjausratkaisut valitaan usein pelkästään teknisen asiantuntemuksen pohjalta ilman kunnollisia vaurio- ja yksilöityä arkkitehtisuunnittelua. Tiukentuneet energiataloudelliset normit johtavat lisäeristämiseen ja sen myötä alkuperäisten julki-

Yhtenäiseksi suunnitellussa ympäristössä muutoksia ei tule suunnitella talokohtaisesti, vaan taloyhtiöiden tulisi tehdä yhteistyötä. Paikalla rakennetuissa taloissa toivottavaa olisi alkuperäisten julkisivukäsittelyiden kunnioittaminen ja pitäytyminen korjausratkaisuissa alkuperäisen kaltaisissa materiaaleissa ja menetelmissä. Porin Koivulan kerrostalot on rakennettu 1960-luvun alussa.
Kuva: Liisa Nummelin

sivukäsittelyjen peittymiseen. Pientaloalueiden tavoin eri-ikäiset kerrostaloalueet saatetaan korjata aivan samanlaisin ratkaisuin ja materiaalein. Julkista keskustelua yhden sukupolven elämänympäristön muutoksesta käydään valitettavan vähän.

Rakennusperinnön huomioiminen maankäytön suunnittelussa

Satakunnassa viranomaistoiminta ja eri viranomaisten roolit kuntien maankäytönsuunnittelussa ovat vakiintuneet. Vain harvoin enää törmätään vaikeasti sovitettaviin intressiristiriitoihin. Myös Satakunnan Museo on saanut lunastettua oman paikkansa muiden alueellisten viranomaisten rinnalla. Museon asema virallistui vuonna 1996 laaditulla yhteistyösopimuksella Museoviraston kanssa. Joskus kaavojen työstö kuitenkin vaatii lakisäätöistä useampia neuvottelukertoja. Yleensä kunnilla on valmius tarvittavien perusselvitysten laatimiseen kulloisenkin kaavahankkeen yhteydessä. Kattavien perusselvitysten pohjalta myös suojelukysymykset saadaan tavallisesti ratkaistua riidattomasti. Satakunnan Museo solmi vuoden 2009 alussa uuden yhteistyösopimuksen Museoviraston kanssa kulttuuriympäristöön liittyvien

Vanhat, pienet rakennukset joutuvat usein väistymään uusien, massiivisten rakennusten tieltä. Näiden rakennusten merkitys kaupunkikuvalle on kuitenkin niiden fyysistä kokoa huomattavasti suurempi.

tehtävien hoidosta. Niistä keskeisimpiä on juuri toimiminen kuntien maankäytön suunnittelussa. Tavoitteena on myös arkeologin saaminen Satakunnan Museoon lähivuosina ja näiden tehtävien delegointi museolle myös arkeologian osalta.

Museokentän perustehtäviä on toisaalta oman kulttuurin tallentaminen, toisaalta tietojen tarjoaminen kulttuurista ja tässä tapauksessa kulttuuriympäristöstä suunnittelun, tutkimuksen ja konkreettisten hankkeiden käyttöön. Rakennetun ympäristön osalta keskeisin museoiden tietovaranto ovat kunnissa tehdyt rakennusinventoinnit eli rakennuskulttuuriselvitykset, joiden tekemistä Satakunnan Museo on ohjannut. Satakunnassa järjestelmällinen inventointitoiminta on aloitettu 1980-luvun lopulla. Tiedot kerättiin aluksi manuaalisesti täytetyille lomakkeille ja myöhemmin sähköisesti joko tekstinkäsittelyä, tietokantaohjelmaa tai taulukko-ohjelmaa käyttäen. Molemmissa tapauksissa tiedot on tallennettu vain Satakunnan

Museoon sekä asianomaiseen kuntaan. Useinkaan tietojen tarvitsijat eivät ole niitä löytäneet, vaan inventointiaineisto on saattanut olla vain yhden kaavahankkeen tai parhaimmillaankin vain paikallisen rakennustarkastajan käytössä.

Keväällä 2007 Satakunnassa saatiin käyttöön Internetin kautta käytettävä rakennusinventointisovellus Pakki, jonka Satakunnan Museo on tuottanut ja jota museo ylläpitää. Nyt inventointitieto tallennetaan kaikkialla maakunnassa sovellukseen, jota voidaan käyttää missä tahansa ja milloin tahansa. Internetin kautta tiedot ovat myös koko ajan päivitettävissä ja täydennettävissä. Sovelluksen tuottamiseen museo on saanut rahoitusta opetusministeriöltä. Pakin tietovarannon täydentyessä toivotaan sovelluksesta tulevan aktiivinen rakennetun kulttuuriympäristön hoidon työväline, jota käytetään myös monenlaisissa kehittämishankkeissa, joissa kulttuuriympäristötietoa tarvitaan.

Erik Bryggmanin suunnittelema Harjavalan voimalaitos on valmistunut vuonna 1939.

Inventointitilanne Satakunnassa

Rakennusinventointeja Satakunnassa on tehty lähinnä kuntien kaavahankkeiden yhteydessä ja kuntien täysimääräisesti rahoittamana. Inventoijat ovat myös poikkeuksetta työskennelleet kunnissa tai vaihtoehtoisesti selvityksiä on toteutettu konsulttityönä esimerkiksi osana kaavahanketta. Inventointitietoa on koottu 20 vuoden aikana lähes kaikista maakunnan kunnista. Vuoden 2009 kuntaliitosten jälkeen Satakunnassa ei enää ole yhtään kuntaa, jossa ei olisi tehty rakennusinventointia. Koko kunnasta rakennuskulttuuria koskevat tiedot on kerätty vain Noormarkusta, Nakkilasta, Harjavalasta, Kodisjoelta, Köyliöstä ja Säskylästä. Näissä kunnissa Harjavaltaa lukuun ottamatta rakennusinventointi on myös julkaistu kirjana. Vanhimmissa inventoinneissa uudempi arkkitehtuuri on jätetty yleensä huomioimatta. Myös inventointi- ja arvottamismenetelmiä on kehitetty 1990-luvun

alun jälkeen. Siksi päivitys- ja täydennysselvitykset olisivat monissa kunnissa jo ajankohtaisia.

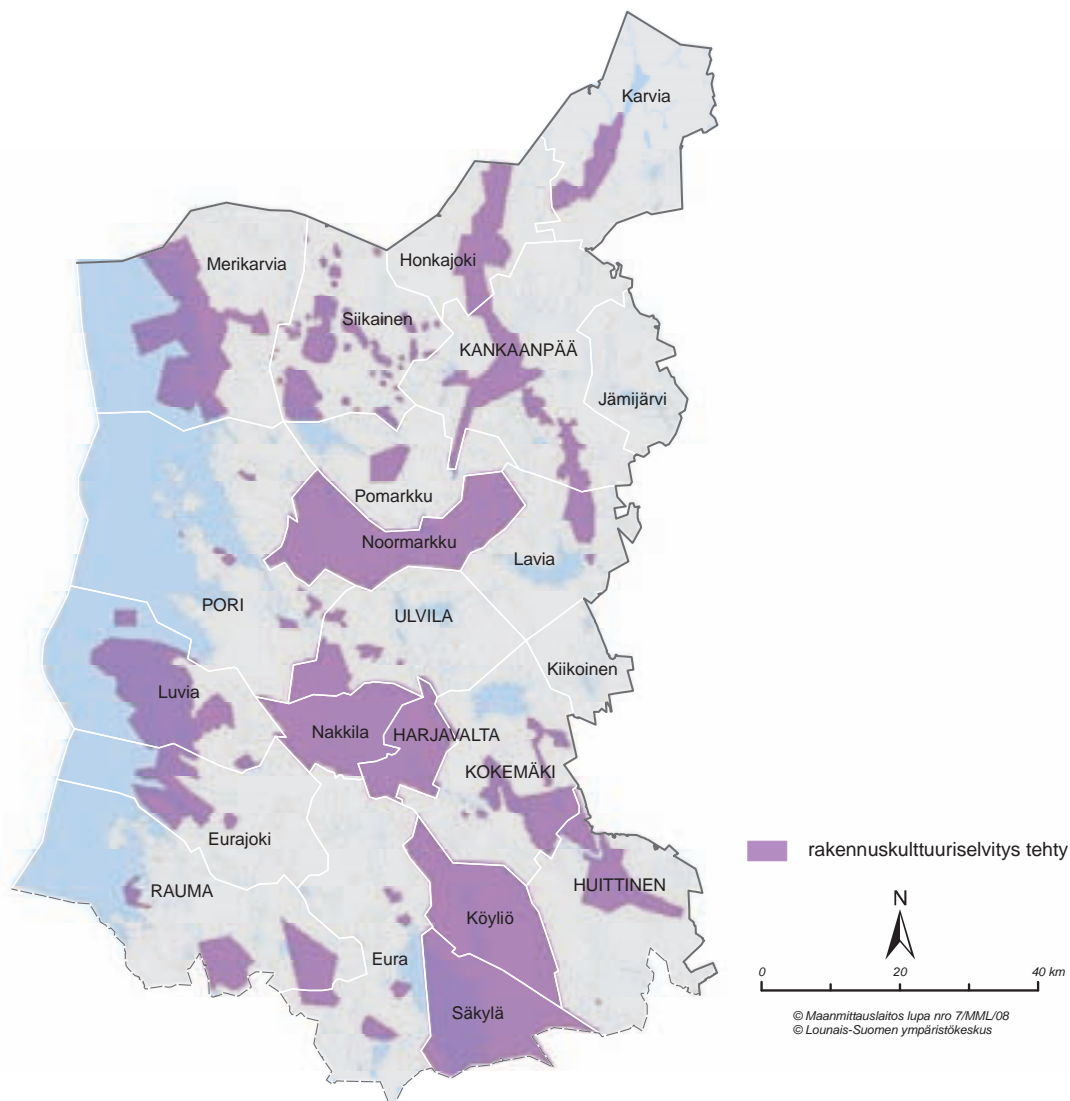
Parhailtaan Satakunnassa on käynnissä laaja, nelivuotinen EU-osarahoitteinen Pisara - Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hanke, jonka puitteissa on saatu käynnistettyä tavanomaista tehokkaampi rakennuskulttuurin inventointityö. Hankkeen ja kuntien oman rahoituksen turvin on tarkoitus saada rakennuskulttuuria koskevia perusselvityksiä tehtyä runsaassa kymmenessä kunnassa. Työtä helpottaa uusi Pakki -sovellus, joka vapauttaa inventoijat työskentelemään kenttätyövaiheen jälkeen vaikka kotoaan käsin. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää inventointityötä ja etenkin kohteiden arvottamiskäytäntöjä sekä kohentaa työn arvostusta.

Maisemaselvitysten osalta tilanne on kirjava. Niitä tehdään yleensä osayleiskaavahankkeiden yhteydessä, mutta hyvin vaihtelevalla koulutus- ja menetelmillä. Valitettavan usein maiseman historia on jäänyt liian vähälle huomiolle.

Toiveissa on, että Satakunnan oma yliopistotasoinen koulutus tulee jatkossa tuottamaan päteviä ja monialaisia maisemaselvitysten tekijöitä.

Satakunnassa kunnallinen kulttuuriympäristöohjelma on tehty vain yhdessä kunnassa, Kankaanpäässä ja sekin yli 10 vuotta sitten. Käynnissä olevassa Pisara -hankkeessa on tarkoitus laatia ainakin kahdessa satakuntalaisessa kunnassa kulttuuriympäristöohjelma ympäristöministeriön ohjetta noudattaen. Varsinkin kaupungeissa kulttuuriympäristöohjelmaa toimivampi työkalu voisi olla näkökulmaltaan hieman suppeampi arkkitehtuuri- tai arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, jossa keskityttäisiin rakennetun ympäristön kysymyksiin. Vastaavia ohjelmia on tehty eri puolilla Suomea,

mm. Turussa ja Tampereella ja Varsinais-Suomessa myös maakunnallisesti. Yhtä kuntaa koskevassa arkkitehtuuriohjelmatyössä tulee kaupunkiorganisaatiolla olla keskeinen rooli. Ohjelman tavoitteita ja toimenpiteitä noudattamaan on vaikea sitoa muuta kuin julkista sektoria. Luottamuselimissä hyväksyttäviksi suppeiksi toimintaohjeiksi kuntiin tai kuntaryhmiin tai vähintäänkin maakunnan suurimpiin kaupunkeihin Poriin ja Raumalle tarvittaisiin oma rakennusperintöstrategia tai -ohjelma, jossa sovittaisiin rakennusperintöön liittyvistä toimintatavoista niin kaavoituksen, rakennusvalvonnan kuin kaupungin oman kiinteistönpidonkin osalta.

Rakennusinventointitilanne Satakunnassa

Liisa Nummelin ja Eeva Karhunen:

Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen

Satakunnan Museon toteuttaman Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen keskeisenä tavoitteena on kehittää rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisen menetelmiä ja käytänteitä Satakunnassa. Ongelmaksi on nähty tapausittain vaihtelevat ja yhteismitattomat arvottamisratkaisut esimerkiksi kuntien eriasteisia kaavoja laadittaessa. Toiveena niin yleisön, kuntien kuin museoviranomaistenkin puolella on ollut selkeiden ja julkituotujen perusteiden esittäminen rakennetun ympäristön arvojen määrittelylle ja sen kautta myös suojeluratkaisuille.

Arvottamiseksi nimitetään rakennetussa ympäristössä sitä toimintaa, jolla määritellään yksittäisten rakennusten tai ympäristökokonaisuuksien merkitys. Arvottamista tapahtuu yleensä kaavoituksen ja erilaisten maankäyttöhankkeiden yhteydessä. Arvottamisen pohjaksi tarvitaan aina tietoa rakennuksista ja niiden historiasta. Kaava-hankkeissa tietoa hankitaan erilaisilla selvityksillä, joihin liittyy sekä paikalla tehtäviä kenttätöitä että arkisto- ja muistitiedon sekä kirjallisuuden hyödyntämistä.

Suomessa rakennettu kulttuuriympäristö jaetaan yleensä valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaihin kohteisiin. Tiedot paikallisesta rakennetusta kulttuuriympäristöstä kerätään kunnittain tai kunnan osittain. Kunnissa tehtävien rakennushistoriaselvitysten pohjalta määritellään suojeltavat rakennukset ja rakennetut ympäristöt kuntien laatimissa kaavoissa. Määrittelytyössä ovat mukana maakuntamuseot ja Museovirasto. Rakennusten ja rakennettujen ympäristöjen arvoluokittelun pohjalla ovat arvot, joita voidaan löytää ja jaotella lukemattomilla eri tavoilla.

Hallituksen esitys laiksi rakennusperinnön suojelamisesta oli lausuntokierroksella syksyllä 2008. Lakiesityksen 3 §:ssä on otettu kantaa siihen, millä perusteella rakennuksia voidaan suojella. Suunnilleen sama jaottelu on löydettävissä myös luonnosvaiheessa olevasta Museoviraston uudesta rakennusinventointioppaasta. Listatut rakennetun ympäristön arvot ovat:

- rakennushistorialliset arvot
- rakennustaiteelliset ja -tekniset arvot
- erityiset ympäristöarvot
- rakennuksen käyttö tai siihen liittyvät tapahtumat

Arvojen määrittämiseksi on lakiesityksen 8 §:ssä mainittu vielä kriteerit, joita ovat kohteen

- harvinaisuus
- tyypillisuus
- edustavuus
- alkuperäisyys
- historiallinen todistusvoimaisuus ja
- kerroksisuus

Tämä on kuitenkin vain yksi monista tavoista arvottaa rakennusperintöä – sekin varsin vaikeaselkoinen. Sekava järjestelmä tuottaa sekavaa ja hankalasti tulkittavaa tietoa. Lisäksi monitulkintaisen järjestelmän käyttö on hankalaa rakennuskulttuuriselvitysten tekijöille. Pisara-hankkeessa tavoitteena on luoda selkeä ja ohjeistettu arvottamiskäytäntö.

Porin 6. kaupunginosa arvottamisen esimerkkikohteenä

Käytännössä arvottamisen perusteita on Pisara-hankkeessa pohdittu muun muassa Porin 6. kaupunginosan Päärnäisen asemakaavan uudistamiseen liittyvän rakennuskulttuurin selvitystyön yhteydessä. Samalla on pohdittu eri toimijoiden (rakennusinventoijien, rakennustutkijan ja kaava-arkkitehdin) työnjakoa ja etsitty maakuntamuseon ja kaupunkisuunnittelun välisiä luontevan yhteistyön muotoja.

Porissa nykyisin Kuukkarina tunnettu 6. kaupunginosa kuuluu Suomen laajimpiin yhtenäisinä säilyneisiin puukaupunkialueisiin. Aikanaan työväestölle suunnitellun kaupunginosan tontit ovat pieniä. Kolmessa vaiheessa vuosina 1864, 1879 ja 1923 kaavoitettu kaupunginosa rakentuu ruutu-kaavan ja suoran katuverkon varaan. Suomalaisen puukaupunkiperinteen mukaisesti puiset, enimmäkseen yksikerroksiset monen perheen asuintalot sijoittuvat katujen varsille ja ulkorakennukset tonttien sisäosiin. Alueella on ollut lisäksi monenlaista pienteollisuus- ja yritystoimintaa. Puukaupungin mittakaava ja luonne ovat säilyneet, vaikka rakennuskanta onkin osittain uusiutunut. Rakennukset ovat pääosin 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Seuraava vilkkaampi sysäys kaupunginosan kehityksessä oli II maailmansotaa seurannut jälleenrakennuskausi. Oman rakennustyyppinsä muodostavat myös alueen parikymmentä erikistä pienkerrostaloa.

6. kaupunginosan asukkaat harjoittivat pitkälle 1900-luvulle maanviljelystä ja tonteilla pidettiin myös karjaa. Leimallisia 6. osalle ovat piharakennukset, joiden rakennusmateriaalina on käytetty mm. paikallista hiekkakiveä tai sahateollisuudessa tähteeksi jääneitä lankunpäitä. Näihin ulkoraken-

Porin 6. kaupunginosa on elämänmakuinen kokonaisuus.
Kuvat: Eeva Karhunen

nuksiin kiteytyy monenlaisia arvoja. Ne kertovat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun puukaupungin agraarista elämäntavasta.

Porin 6. osa eroaa monista meidän aikaamme säilyneistä suomalaisista puutalo-kaupunginosista siinä, että alueen sosiaalinen rakenne on pitkälti säilynyt alkuperäisen kaltaisena. Asukkailla on sukupolvien mittainen side asuinalueeseensa, ja tämä näkyy alueeseen liittyvän tarinaperinteen rikkaudessa. Vielä muistetaan hyvin, millaista oli elämänmeno 1900-luvun alkuvuosikymmenillä, kun elanto ansaittiin tiilitehtaalla, "Roosenleevillä" tai pumpulitehtaalla, ja arjen tomut vihdoittiin lauantaisin pois Nylundin yleisen saunan pitkillä lauteilla. 6. osan vahvuus onkin arkielämän perinteiden jatkumossa ja vahvassa elämänmakuisuudessa.

Arvoista keskeisimmät Porin 6. osassa: säilyneisyys ja merkitys kokonaisuuden kannalta

Porin 6. osan kaltaisen vanhan ja omanlaisekseen muovautuneen alueen arvojen määrittely tapahtuu paikallisesta näkökulmasta käsin, ja sen täytyy perustua alueen ominaispiirteiden mahdollisimman hyvään ymmärtämiseen. Arvottamistyö pohjautuu perusteelliseen rakennuskulttuuriselvitykseen, joka toteutetaan Satakunnan Museon ja Porin kaupunkisuunnittelun yhteistyönä.

Suurin osa alueen rakennuskannasta edustaa vaatimatonta kansanrakentamista, ja vain harvat rakennukset itsessään ovat rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaita. Yksittäisten rakennusten arvo sisältyykin pitkälti siihen, että ne ovat osa arvokasta kokonaisuutta.

Alueen rakennuksille on tyypillistä voimakas kerroksellisuus. Rakennuksia on kaikkina aikoina korjattu kulloisenkin muodin mukaisesti: 1800-luvun lopulla rakennettu talo on aikojen saatossa saattanut saada mineriittivuorauksen, ja kun tilantarpeen kasvaessa vintti on otettu asuinkäyttöön, on katon lappeeseen jouduttu puhkaisemaan uusia ikkuna-aukkoja. Alueen elinvoimasta kertoo, että rakennusten korjaustoiminta on edelleen vilkasta. Tämän hetken rakentamisen muotiratkaisut ja materiaalit eivät kuitenkaan enää luontevasti jatka perinteisen puurakentamisen tapoja.

Tärkeimmäksi arvottamisen perusteeksi alueella on osoittautunut säilyneisyys. Hyvin säilyneillä rakennuksilla on usein eniten kulttuurihistoriallista todistusvoimaa. Rakennus voi olla hyvin säilynyt niissäkin tapauksissa, joissa sitä on myöhemmin muutettu tai laajennettu. Muutokset on kuitenkin tällöin tehty alkuperäistä ilmettä kunnioittaen, tai ne edustavat onnistuneesti muutosajankohdan rakennus- ja kulttuurihistoriaa. Moni 1800-luvun

lopulla rakennettu talo on saanut sodan jälkeen jälleenrakennuskaudelle ominaisen asun, ollen nyt varsin puhtaspiirteisiä tuon aikakauden edustajia.

Säilyneisyyden voi ajatella olevan myös alkuperäisen käytön jatkuvuutta. Esimerkkinä tästä voisi nähdä kaupunginosalle tyypilliset isokokoiset, 1900-luvun alkuvuosikymmeninä rakennetut puolitoista- tai kaksikerroksiset työväen asuinrakennukset, joita on eri aikoina remontoitu melko kovalla kädellä. Vaatimattoman arkisesta ulkoasustaan huolimatta nämä talot ovat osa alueen aitoa ja elävää arjen ympäristöä, jossa yhteiset pihapiirit tarjoavat asukkaille luontevan mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen. Talot ovat pääosin säilyneet alkuperäisen kaltaisessa käytössä: pieniä asuntoja ei ole yhdistetty isommiksi kokonaisuusiksi. Tällaisten kohteiden kannalta suojelun ongelmaksi voi nousta se, että suojelupäätökseen sisältyvä tiukka ohjeistus saattaisi jähmettää omlaimaisten rakennusten luontaisen kehityksen.

Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen eräänä pitkän aikavälin tavoitteena on yhtenäisten toimintaperiaatteiden ja käytäntöjen syntyminen niin rakennuskulttuurin selvitystyön kuin kulttuurihistoriallisen arvottamisenkin osalta. Porin 6. osa on monimuotoisuudessaan osoittautunut oivaksi harjoituskentäksi kulttuuriympäristöön liittyvän osaamisen kehittämisessä.

Valtakunnallisesti arvokasta kulttuurimaisemaa Huittisten Ripovuorelta.

Kulttuurimaisemat

Maisema on sanana varsin monimerkityksinen. Se voi tarkoittaa tietyin fyysisin perustein rajattua aluetta, maastossa avautuvaa laajaa näkymää tai tapaa nähdä ja jäsentää kulttuuriympäristöjä. Fyysinen maisema on alue, jossa luonnon elementit, kuten korkeussuhteet ja kasvillisuus, ohjaavat näkymän visuaalista sisältöä. Lisäksi maisemassa kohtaavat niin luonnon- ja kulttuurihistoriallisten prosessien jättämät jäljet kuin eri aikakausien ja yhteisöjen arvot (Raivo, 1999). Valtakunnallisessa maisemaa ja kulttuurimaisemia tutkivassa VAMMI-projektissa maisema määriteltiin seuraavasti: "Maisema on kokonaisuus, joka muodostuu ekologisista perustekijöistä, ihmisen tuottamasta kulttuurivaikutuksesta, niiden sisäisestä ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä kokonaisuuden silmin havaittavasta ilmiasusta, maisemakuvasta. Maisema on siten myös psykologinen ja sosiaalinen kokonaisuus. Psykologinen maisemakäsitys korostaakin sitä miten ihminen kokee ympäristönsä. Maisemaa voidaan tarkastella objektiivisesta, subjektiivisesta ja representatiivisesta näkökulmasta, joista ensimmäisessä tarkastellaan fyysistä maisemaa, toisessa yksilön kokemaa maisemaa sisältöineen ja kolmannessa maiseman erilaisia ku-

vaustapoja ja annettuja kulttuurisia merkityksiä. Arkikielenkäytössä maisemalla tarkoitetaan näköaistilla havaittavaa ympäristöä, usein kauempana näkyvää maisemaa. Maisemakokemus syntyy, kun ihminen havainnoi ympäristöä ja muodostaa sen perusteella mielikuvia. Ympäristöä havainnoidaan pääosasiassa näköaistilla, jonka vuoksi maiseman visuaalinen ilmiasu on merkittävä maiseman laatua arvioitaessa."

Eurooppalainen maisemayleissopimus on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, johon kuuluu yksinomaan maisema. Sopimus velvoittaa siihen, että maisemanäkökohdat sisällytetään jäsenvaltion lainsäädäntöön, alue- ja kaupunkisuunnittelupolitiikkaan sekä kulttuuri-, ympäristö-, maatalous-, sosiaali- ja talouspolitiikkaan sekä muihin toimintaohjelmiin, joilla saattaa olla suoraa tai välillistä vaikutusta maisemaan. Sen lisäksi on otettava käyttöön menettelytapoja, joiden avulla kansalaiset ja viranomaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittelyyn ja toteuttamiseen. Sopimus velvoittaa kansalaisia, päättäjiä, viranomaisia ja elinkeinoelämää. Jäsenvaltiot sitoutuvat lisäämään kansalaisten, viranomaisten ja elinkeinoelämän tietoisuutta maiseman merkityksestä, edistämään

eri asiantuntijoiden ja oppilaitosten edustajien osaamista, määrittämään ja arvioimaan maisemaa ottamalla huomioon väestön ja eri tahojen niille antaman arvon, määrittelemään maiseman laadulliset tavoitteet yhteistyössä eri tahojen kanssa sekä ottamaan käyttöön keinoja maiseman suojeluun, hoitoon ja suunnitteluun.

Maiseman merkityksen olemassa olo riippuu siitä, mitä eri kulttuurit ovat kulloinkin halunneet maisemaan liittää ja mitä siinä on milloinkin haluttu nähdä. Kulttuuriympäristöön luetaan kuuluvaksi rakennettuja ympäristöjä, kulttuurimaisemia sekä muinaisjäännöksiä. Kulttuuriympäristöt ovat muodostuneet luonnon edellytyksistä ja ihmisen toimenpiteistä. Kulttuuriympäristöön kuuluva kulttuurimaisema on ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta syntynyt kokonaisuus. Ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautuneeksi kulttuurimaisemaksi määritellään sekä maaseudun kulttuurimaisemat että ur-

baanit kaupunkimaisemat. Satakunnan laajimmat, arvokkaimmat ja historiallisimmat kulttuurimaisemat perustuvat jokilaaksojen vuosisataiseen, osin -tuhantiseen asutus- ja elinkeinohistoriaan. Kulttuurimaisemassa alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen muovaamat, usein alkupe- räisestä käytöstä poistuneet tai poistumassa olevat maisematyypit luokitellaan perinnemaisemiksi.

Rajan vetäminen kulttuurimaiseman, arkeologisen perinnön ja rakennetun kulttuuriperinnön välille on joskus vaikeaa. Kaupunki on näkökulmasta riippuen kulttuurimaisemaa ja rakennettua kulttuuriympäristöä, sen kadut ja rakennukset rakennettua kulttuuriympäristöä. Kaiken sen alla saattaa olla arkeologisia löydöksiä. Maaseudulla laaja kokonaisuus peltoineen, metsineen, vanhoine asuinpaikkoineen, kylineen ja taloineen on kulttuurimaisemaa, kylät rakennuksineen rakennettua kulttuuriympäristöä, johon myös viljelykset ja perinnemaisemat kuuluvat.

Saariston kulttuuriympäristöä Merikarvian Ouraluodossa. Kuva: Liisa Nummelin

Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen (ESDP) suuntaviivat

Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen suuntaviivat määrittelevät kulttuurimaisemien ja kulttuuriperinnön käytöstä ja hoidosta seuraavasti:

A. Luova kulttuurimaisemien käyttö ja hoito

- Kulttuurihistoriallisesti, maisemallisesti ja ekologisesti merkittävien kulttuurimaisemien suojeleminen ja luova kehittäminen.
- Kulttuurimaisemien arvon vaaliminen yhteen sovitettujen aluesuunnittelu- ja aluekehitysstrategioiden avulla.
- Maisemiin vaikuttavien kehittämistoimenpiteiden koordinoinnin parantaminen.
- Ihmisen toiminnan vuoksi vahingoittuneiden maisemien luova ennallistaminen mukaan lukien toimenpiteet alueiden ottamiseksi uudelleen viljelykäyttöön.

B. Luova kulttuuriperinnön käyttö ja hoito

- Yhteen sovitettujen strategioiden kehittämisen uhanalaisen tai rappeutuvan kulttuuriperinnön suojelemiseksi. Tähän kuuluvat riskitekijöiden arvioinnissa ja kriisitilanteiden hallinnassa tarvittavien menetelmien kehittäminen.
- Suojeltavien kaupunkikokonaisuuksien säilyttäminen ja luova uudistaminen.
- Korkeatasoisen nykyarkkitehtuurin suosiminen.
- Nykyisen kaupunkirakentamisen sekä aluesuunnittelun ja –kehityksen ymmärtäminen osaksi tulevien sukupolvien kulttuuriperintöä.

Kulttuurimaisemat ja maankäytön suunnittelu

Alueiden taloudellisessa, kulttuurisessa ja ekologisessa kehittämisessä maankäytön suunnittelun avulla tarvitaan tietoa ja ymmärrystä kulttuuriympäristön kokonaisuudesta ja sen osista (maisema, rakennettu kulttuuriympäristö, muinaisjäännökset ja perinnemaisemat) ja niiden suhteesta toisiinsa sekä niiden merkityksestä elin- ja toimintaympäristöjen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Ihmisten viihtyvyyden ja paikkakunnan vetovoiman kannalta on myös tärkeää, että ympäristö on moniulotteinen, ajallisesti monikerroksinen ja hoidettu. Viihtyisyyteen ja houkuttelevuuteen vaikuttaa se, että ympäristö koostuu useista eri ajallista

kerroksista. Samoin se että asukkaat tunnistavat kotiseutunsa arvokkaat ominaispiirteet ja haluavat vaalia niitä, kokevat kotiseutunsa turvalliseksi ja haluavat omalta osaltaan pitää sen elinvoimaisena. Kulttuurimaisemassa näkyy, miten ihmisen toiminta on sopeutunut ja käyttänyt hyödyksi luonnonmaisemaa. Kulttuurimaisemaksi määritellyssä visuaalisessa kokonaisuudessa on aina läsnä myös maiseman neljäs ulottuvuus, paikan historia: maiseman syntyhistoria ja kehitysvaiheet sekä historialliset tapahtumat ja harjoitetut elinkeinot sekä yhteiskunnan toteuttamien ohjausmekanismien jäljet.

Kansallisesta näkökulmasta maakuntakaava on ainoa valtion viranomaisen vahvistama kaavamuoto, jonka täytyy pystyä välittämään valtakunnallisten, maakunnallisten ja seudullisten kulttuuriympäristöarvojen säilyminen. Maakuntakaava on kulttuuriympäristön maankäyttöllisenä vaalijana merkittävä. Se on hyvä työväline kulttuuriympäristön erityispiirteiden ja omaleimaisuuden vaalimiseen ja esille tuomiseen. Jotta tämä olisi mahdollista, on nämä kulttuuriympäristön piirteet tunnistettava. Maakuntakaavan ohjausvaikutus voi suojelumääräysten kautta kohdistua rakentamisen lisäksi myös muuhun alueidenkäyttöön. Maakuntakaavassa voidaan antaa mm. maiseman, luonnonarvojen ja rakennetun ympäristön suojelemiseksi suojelumääräyksiä, joita kaavan tarkoitus ja sen sisällölle asettamat vaatimukset huomioon ottaen tarvitaan maakunnan alueita suunniteltaessa tai rakennettaessa.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa on aikaisempaa selkeämmin veloitettu vaalimaan kulttuuriympäristöä sekä maakunta- että kuntakaavoituksessa. Maankäyttö- ja rakennuslain 4 § määrittelee alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän, jossa jokaisella kaavatasolla on oma, toisiaan täydentävä tehtävänsä. Keskeisenä periaatteena on se, että yleispiirteisempi kaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa yksityiskohtaisempaa kaavaa. Maankäyttö- ja rakennuslain 1 §:n mukaan yleisenä tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Alueidenkäytön suunnittelun tavoitteena maankäyttö- ja rakennuslain 5 §:n mukaan on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää mm. rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä edistää niiden toteuttamista. Maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa on huolehdittava

Köyliönjärven kansallismaisemaa.

tavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että niiden toteuttamista edistetään (MRL 24 §).

Maakuntakaavaa laadittaessa on kiinnitettävä huomiota maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin. Lisäksi kaavaa laadittaessa mm. luonnonsuojelulain tarkoittamien maisema-alueita koskevien perustamispäätösten tulee olla ohjeena. Jos jotain aluetta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava, voidaan maakuntakaavassa antaa myös sitä koskevia tarpeellisia suojelumääräyksiä (MRL 30 §).

Maakuntakaavan ohjausvaikutus alueiden suunnittelussa

Arvot ovat eri aikoina ja eri ihmisillä erilaisia ja siksi myös näkemykset siitä, miten kulttuuriympäristöä käytetään, muutetaan, säilytetään ja suojellaan, ovat erilaisia. Kulttuuriympäristön arvostus

ja arvo on kuitenkin kasvamassa sekä maakuntien ja kuntien identiteettitekijänä että yhä enemmän myös elinkeinoelämässä hyödynnettävänä resurssina ja kehitystekijänä. Valtakunnallisiksi ja maakunnallisiksi arvotetut kulttuuriympäristöt ja -maisemat ovat aina lähtöisin paikallisesta kulttuurista ja historiasta. Kulttuurimaisemat ovat paikkaan sidottuja ja siten otettavissa huomioon maankäytön suunnittelussa ja alueiden omaa identiteettiä korostettaessa. Kulttuurimaisemien vaalimisen kautta paikkakunnat ja alueet voivat erottua omaleimaisiksi ja kulttuurisesti erilaisiksi asuin- ja toimintaympäristöiksi hallinnollisista rajoista riippumatta.

Maakuntakaavassa on osoitettu maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt ja kulttuurimaisemat. Maakuntakaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa kunnan yleiskaavaa ja asemakaavaa sekä ryhdyttäessä muutoin toimenpiteisiin alueiden käytön järjestämiseksi. Yleiskaa-

Kokemäenkartanoa ympäröivä avoin peltomaisema on ollut viljelyksessä satoja vuosia.

van sisältövaatimusten mukaan sitä laadittaessa on otettava huomioon mm. rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen (MRL 39 §). Asemakaavan sisältövaatimusten mukaan mm. rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää (MRL 54 §).

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Lisäksi viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriperintöalueet ja –kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.

Maakuntakaavan maiseman ja kulttuuriympäristön vaalimista koskevat merkinnät

Satakunnan maakuntahallitus myönsi vuonna 2003 EAKR-rahoituksen tavoite 2 -ohjelmasta Satakunnan rakennusperinnön inventoinnin päivitys- ja täydennyshankkeelle ajalle 2003 - 2004. Hankkeen tavoite oli palvella taajamien kulttuuriympäristöjen hoitoa, ylläpitoa ja kehittämistä, matkailupalvelujen ja -ympäristöjen kehittämistä sekä maakuntakaavoitusta. Hankkeen ohjausryhmässä olivat jäseninä Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan Museo, Turun yliopiston maiseman-

tutkimuslaitos, Porin, Rauman, Kankaanpään ja Huittisten kaupungit sekä Satakunnan aluearkkitehdit. Hankkeen käynnistyessä Satakunnan kunnat nimesivät työn ajaksi yhteyshenkilöt, jotta alueiden paikallistuntemuksen resurssit saadaan inventointiprosessiin mukaan.

Rakennusperintö 2005 -selvityksen tavoitteena oli saattaa ajan tasalle Satakunnan rakennettua kulttuuriympäristöä koskevat tiedot maakunnallisella tasolla. Edellinen inventointi laadittiin vuosina 1987 - 88 ja julkaistiin vuonna 1990. Tuon ajan jälkeen on satakuntalainen kulttuuriympäristökin muuttunut ja uutta on rakennettu. Tiedossa oli myös, että vanhaa, aiemmin luetteloitua rakennuskantaa on purettu tai tuhoutunut tulipaloissa. Vanhan aineiston päivittämisen ohella tavoitteeksi asetettiin kohdevalikoiman täydentäminen uudemman rakennuskannan edustajilla. Lähinnä tähdättiin 1950-luvulla rakennetun ja sitä uudemman rakennuskannan näkyvämpään asemaan. Edellisen inventoinnin jälkeen useista kunnista on laadittu kuntakohtaisia rakennuskulttuuriinventointeja, joiden tarkentuneet tiedot tuli liittää maakunnallisen inventoinnin kohdeselostuksiin. Myös valtakunnallisten selvitysten aineistot edellyttivät maakunnallisen aineiston tarkistamista (Lauri Putkonen).

Maakunnallisen rakennuskulttuuriselvityksen kohdevalinnan tavoitteena oli, että niihin sisältyvä kulttuuriperintö voitaisiin kokea elin- ja asumisympäristön rikkautena ja viihtyisyyden lisääjänä, ja että ne voitaisiin siirtää tuleville polville. Selvitys ei ole suojeluluettelo, vaikka siihen sisältyy monia kaavoituksen tai erilaisten lainsäädösten nojalla suojeltuja kohteita. Suojelluksen merkityksen kohdeluettelon rakennukset ja ympäristöt saatta-

vat saada vasta kaavoituksen tai lainsäädäntöön perustuvien päätösten kautta. Monet selvitykseen sisältyvät kohteet ovat laajoja aluekokonaisuuksia, joissa mm. täydennysrakentaminen on itsestään selvä vaihtoehto. Vanhojen teollisuusympäristöjen uusi käyttö saattaa aiheuttaa suurtakin uudisrakentamista kulttuurihistoriallisesti arvokkaalla alueella.

Maakuntatakaavan mittakaavasta ja yleispiirteisestä esitystavasta sekä valtakunnallisten ja maakunnallisten maisema- ja kulttuuriympäristöjen laajasta sisäkkäisyydestä / päällekkäisyydestä johtuen kaikki kulttuuriympäristöt ja -maisemat esitetään osa-alueen erityispiirrettä kuvaavalla vaakaviiva-rasterimerkinnällä. Merkintä on ohjeellinen ja ilmaisee alueen kulttuurimaiseman maakunnallista tai valtakunnallista merkitystä, joka tulee olla lähtökohtana kuntien maankäytön suunnittelussa. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden yleispiirteinen raja on esitetty vahvalla pistekatkoviivalla yleisen vaakaviivarasterin päällä kirjaintunnuksella vma. Valtakunnalliset merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt on

osoitettu osa-aluemerkinnällä (ohuempi pistekatkoviiva) kirjaintunnuksella kh-v.

Satakuntalaisiin kulttuuriympäristöihin sisältyy laajoja, kulttuurihistorialtaan merkittäviä viljelyvainioita ja historiallista asutuskulttuuria edustavia kyliä sekä jo taajamiksi ja kaupungeiksi rakentuneita yhdyskuntia. Näiden laajojen alueiden sisällä sijaitsevia pienempialaisia kohteita ei maakuntakaavakartalla mittakaavasyistä osoiteta. Maakuntakaavan suunnittelumääräyksessä on sen sijaan veloitettu ottamaan huomioon aluetta suunniteltaessa pienempialaiset alueet ja kohteet maakuntakaavan selostusosan liitteessä olevan luettelon mukaisesti. Kuntakaavoituksessa kulttuurimaiseman ominaispiirteet ja arvot on tutkittava kulloisessakin suunnittelumittakaavassa ja kaavatason tai muun rakentamishankkeen edellyttämällä tarkkuudella. Maakuntakaavassa osoitettu ohjeellinen rajaviiva on tutkittava tapauskohtaisesti maisemarakenteen, peitteisyyden ja asutushistorian kehityksen vaatimalla tarkkuudella sekä myös aluehistorian paikallisen merkityksen näkökulmasta.

Säkylän Korvenkylän kulttuurimaisemaa.

Maailmanperintökohteet ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Maailmanperintökohteet

Lapin Sammallahdenmäki
Vanha Rauma

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

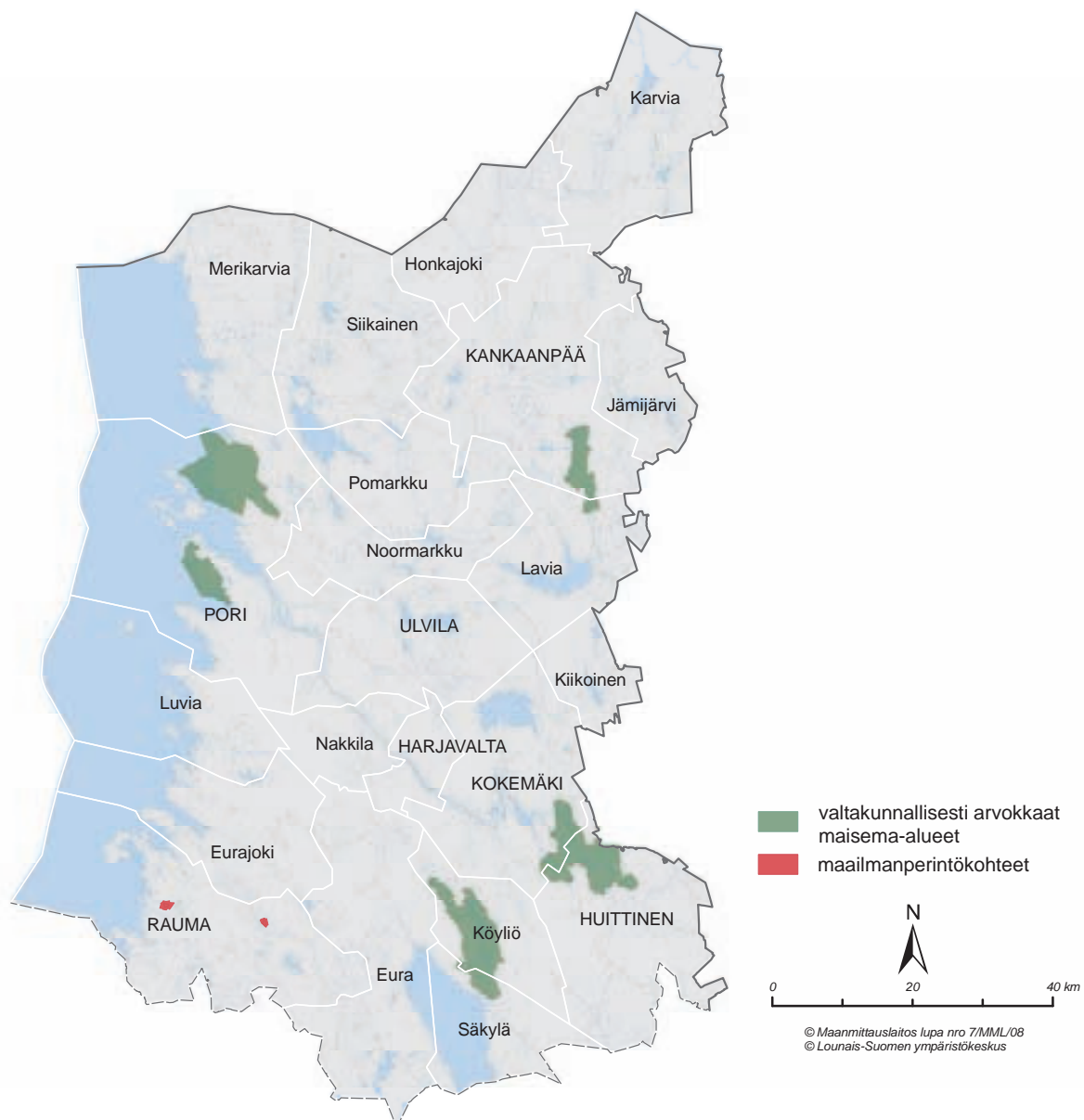
Köyliönjärven kulttuurimaisema (Köyliönjärvi on nimetty myös kansallismaisemaksi)

Kokemäenjokilaakso

Yyteri

Ahlainen

Vihteljärvi-Niemenkylä

Vaajalan laidun Harjavallassa on valtakunnallisesti arvokas perinnebiotooppi.

Ritva Kemppainen:

Satakunnan perinnemaisemat kaipaavat lisää hoitajia

Perinnemaisemat koostuvat pitkään jatkuneen perinteisen karjatalouden muovaamista luontotyypeistä eli perinnebiotoopeista ja niihin liittyvistä rakenteista, kuten hirsiladoista ja kiviaidoista. Laidunnuksen, niiton, lehdestyksen ja kuloutuksen myötä on syntynyt erilaisia perinnebiotooppityyppejä, jotka ovat suosineet niukasti ravinteita, mutta runsaasti valoa ja lämpöä vaativia eliölajeja. Perinnemaisemat sijaitsevat usein maisemallisesti kauniilla paikalla, osana maisemaa valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla sekä valtakunnallisesti merkittävissä kulttuurihistoriallisissa ympäristöissä. Monet sijoittuvat muinaisjäännösalueelle tai hyvin vanhoihin, jopa keskiaikaisiin kyläympäristöihin tai vanhoille kylätonteille (Seppälä 2006).

Viime vuosisadan aikana tapahtuneet muutokset maataloudessa ovat radikaalisti vähentäneet näiden alueiden käyttöä tai käyttö on muuttunut ravinteita poistavasta niitä lisäävän suuntaan: laitumet rehevöityvät ja hoitamattomat niityt ja hakamaat umpeutuvat nopeaa tahtia. Perinnemaisemien väheneminen ja niiden laadun nopea heikkeneminen on johtanut niillä esiintyvien luontotyyppien ja lajiston harvinaistumiseen ja uhanalaistumiseen. Luonnon monimuotoisuuden ja avoimen kulttuurimaiseman säilyttämiseksi tulee pikaisesti lisätä hyvin hoidettujen perinnemaisemien määrää ja alaa.

Satakunnan perinnemaisemat inventoitiin vuosina 1992–1995 ja tulokset julkaistiin Satakunnan perinnemaisemat – julkaisussa (Jutila ym.1996). Arvokkaiksi luokiteltuja kohteita löydettiin 280. Kohteiden yhteisala oli 1160 hehtaaria, josta oli hoidossa tuolloin 811 ha (70 %). Arvoluokituksessa (valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaat) korkeimman statuksen saivat ne

kasvillisuudeltaan arvokkaat kohteet, joilla käyttö on jatkunut pitkään ja jatkuu edelleen. Valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaiksi arvioitiin 74 kohdetta.

Ympäristöministeriön asettama perinnemaisemien hoitotyöryhmä (Salminen & Kekäläinen 2000) asetti tavoitteeksi, että Satakunnassa tulisi olla perinnemaisemia hoidon piirissä 4000 hehtaaria vuoteen 2010 mennessä. Vaikka lukuisilla tiloilla on luovuttu karjanpidosta ja luonnonlaitumien laidunnuksesta, maatalouden erityisympäristötuen avulla on saatu alueita uudelleen hoidon piiriin sekä laitumia laajennettua.

Satakunnan perinnebiotooppien hoito-ohjelma ja hoitotilanne

Koska perinnemaisemien inventoinneista on kulunut yli kymmenen vuotta, on useiden alueiden tila ehtinyt huonontua merkittävästi. Resurssien suuntaamiseksi arvokkaimmille ja kiireellisimmille hoitoa vaativille perinnebiotoopeille ympäristökeskukset ovat laatineet alueellisia hoito-ohjelmia. Niiden tarkoituksena on ollut selvittää alueen perinnemaisemien nykytila sekä priorisoida kohteiden hoitotarve. Satakunnan perinnebiotooppien hoito-ohjelma on laadittu vuosille 2007–2012 (Kemppainen & Lehtomaa 2007). Yhteistyönä laadittu ohjelma kokoaa yhteen hoidosta kiinnostuneet tahot ja pyrkii ohjelmaan kirjattujen toimenpiteiden kautta sitouttamaan tahot osaltaan alueiden hoitoon.

Hoito-ohjelman laatimisen yhteydessä kohteiden hoitotietoja päivitettiin maastokäyntien lisäksi maanomistajilta, erityistukihakemuksista, yhdistyksiltä, Metsähallitukselta ja Museovirastolta. Satakunnan inventoiduista kohteista sataa (36 %) hoidettiin vuosina 2005–2006. Näistä erityistukea sai n. 60 kohdetta. Pinta-alasta oli säännöllisessä hoidossa noin 660 hehtaaria (57 %), laidunalueiden laajennuksineen 860 ha. Edelleen siis kaksi kolmasosaa kohteista oli vailla hoitoa, etenkin pienialaiset (n. 500 ha). Menetettyinä voitiin pitää 15 kohdetta, jotka on metsitetty, raivattu pelloksi tai rakennettu inventointien jälkeen. Lisäksi 20–30 kohdetta olivat hoitoa vailla rehevöityneet ja umpeutuneet niin pitkälle, ettei niiden kunnostaminen ole tarkoituksenmukaista. Uusia perinnemaisemia oli tullut esille etenkin erityistukisopimusten (yli 100 kpl) ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun kautta (n. 50 kpl Merikarvian, Porin Ahlaisten, Vampulan ja Siikaisten yleissuunnitelmissa). Kaikkiaan Satakunnasta oli tiedossa n. 430 perinnemaisemaa (2200 ha) sisältäen edellä mainittujen lisäksi muutama muiden selvitysten yhteydessä havaittu kohde. Näistä hoidon piirissä oli n. 1660 ha.

Hoitotyöryhmän mietinnössä määriteltiin Lounais-Suomen erityisvastuulle perinnebiotooppi-tyypeistä kedot, tuoret niityt, merenrantaniityt, nummet ja lehdesniityt. 2000-luvulla on erityisvastuutyypeistä etenkin kallioketojen hoidon tilanne edelleen heikentynyt. Ne säilyvät muita tyyppejä pitempään ilman hoitoa, mutta lopulta kasvillisuus yksipuolistuu ja ketokasvit häviävät metsittymisen, heinittymisen, sammaloitumisen tai jäkälöitymisen myötä. Kallioketojen hoitoon saamiseksi onkin tarpeen kehittää kiireellisesti uusia menetelytapoja. Myös laidunnettujen ketojen ja niittyjen hoidon laatuun tulee kiinnittää huomiota. Merenrantaniittyjen osalta tilanne on hieman parantunut, kun alueita on saatu lisää erityistuen piiriin ja laajennettua.

Hoidon ongelmat ja hoidon laatu

Hoito-ohjelman yhteydessä kerättyjen tietojen mukaan perinnemaisemien hoitamattomuuden syyt vaihtelivat, mutta tärkeimmät ongelmakohdat Satakunnassa ovat

- karjanpidon tai tilanpidon lopettaminen maanomistajien eläköityessä, sekä maanomistuksen siirtyminen nuoremmalle sukupolvelle (asuvat tai työskentelevät usein muualla)
- yksityishenkilöllä, joka ei ole viljelijä, ei ole mahdollista hakea erityistukea, lisäksi halukkuus vuokrata (pienialaisia, tilan läheisiä) alueita muille laidunmaaksi on vähäistä
- metsätaloudellisin syin tehdyt hakkuut tai siirtyminen talousmetsän hoitoon metsälaitumilla
- kiinnostuksen tai hoitomotivaation puute, etenkin pienialaisilla kohteilla ei erityistuki motivoi riittävästi hoitoon; usein myös kallioketojen ei koeta tarvitsevan hoitoa
- tietämättömyys arvokkaasta perinnebiotoopista (enää harvoin)

1990-luvun tilanteeseen verrattuna on hoitamattomien kohteiden kunto edelleen heikentynyt. Kuitenkin pääosalla hoidetuista kohteista kunto lienee jossain määrin parantunut, koska lisärehun anto ja laidunnus peltolaitumien yhteydessä on vähentynyt. Osalla kohteista rehevöittävä laidunnus tosin jatkuu. Myös raivaustarvetta on edelleen suurella osalla kohteista, niin metsittyvillä hoitamattomilla kedoilla kuin laidunnetuillakin alueilla. Tarvitaankin käytännön neuvontaa mm. perinnebiotooppien puuston oikeista harvennustavoista. Myös hoidon vaikutuksista ja laadusta tehty seurantalutkimukset (Schulman ym.) 2006, Kuussaari ym. 2008) antavat viitteitä siitä, että rehevöitymi-

Perinnemaiseman hoitaja Puurijärven – Isosuon kansallispuistossa Huittisten Karhiniemessä.

nen on edelleen ongelma, ja kehitys tulisi saada käännettyksi pidättäytymällä lisärehun ja fosforia sisältävän kivennäisen annosta ja huolehtimalla riittävästä laidunnuspaineesta.

Perinnebiotooppien hoidon tulisikin perustua yksityiskohtaiseen hoitosuunnitelmaan, joka huomioi alueen perinteiset maankäyttömuodot ja historian. Edustavimmilla alueilla tulee huomioida etenkin harvinaiset kasvillisuustyypit ja uhanalainen lajisto, sekä mm. Natura 2000-verkoston kuuluvilla kohteilla suunnitellun hoidon vaikutukset luontodirektiivin lajien ja luontotyyppien suojeleluun. Erityistukea saavilla kohteilla suunnitelma kuuluu tuen saamisen ehtoihin.

Perinnemaisemien hoitovastuun jakautuminen eri hoitajatahoille

Kohteiden arvojen ylläpitäminen edellyttää säännöllistä hoitoa, johon kuuluvat ylläpitorauvaus puustoisilla tyypeillä ja avoimien tyyppien reunoilla, riittävä laidunnuspaine tai oikea-aikainen niitto leikkaavateräisillä välineillä, sekä niitto- ja raivausjätteen poiskeruu. Tämä vaatii hoitajalta osaamista, sekä työhön sopivia välineitä tai laiduneläimiä, jotka löytyvät lähinnä viljelijöiltä ja karjatiloilta, asiaan perehtyneiltä yhdistyksiltä ja luonnonhoitoon erikoistuneilta yrittäjiltä sekä viranomaistahoilta (ympäristökeskus, Metsähallitus, Museovirasto). Jo umpeutuneiden kohteiden ennallistaminen vaatii lisäksi järeämpää koneistoa puuston harvennukseen ja erikoiskalustoa esim. ruovikoiden murskaukseen kunnostettaessa entisiä merenrantaniittyjä.

Pääosin vastuu perinnemaisemien hoidosta on maanomistajalla tai haltijalla, joista valtaosa on yksityishenkilöitä. Alle 10 % kohteista on kuntien, valtion tai muiden yhteisöjen omistuksessa. Pääosa hoidosta rahoitetaan maatalouden erityisympäristötuella. Myös Metsähallituksella, ympäristökeskuksilla ja Museovirastolla on jonkin verran perinnebiotooppien hoitoon myönnettyjä varoja. Lisäksi joitakin kohteita hoitavat maanomistajat tai vapaaehtoisjärjestöt ilman rahoitusta. Hoitotyötä onkin rajoittanut, etenkin erityistuen ulkopuolelle jäävien kohteiden, hoidon rahoituksen niukkuus.

Aktiiviviljelyä ja erityisesti karjanhoitoa harjoittavien tilojen perinnebiotooppeja tulisi hoitaa erityistuella. Pinta-alaperusteinen perinnebiotooppien hoidon tuki (maksimi 450 €/ha/v) muodostuu hoitosuunnitelmassa esitetyistä hoitokustannuksista. Hoito voidaan tehdä tilan omana työnä tai ostopalveluna paikallisilta luonnonhoitoyrittäjiltä. Alueet voi myös vuokrata tukea hakevalle viljelijälle tai yhdistykselle. Maatalouden ympäristötuen uudella ohjelmakaudella tukeen saatu maksimitukitason korotus ja pienen (alle 0,3 ha) kohteen korotettu tukitaso (135 €/kohde) lisäävät hoidon kannattavuutta. Umpeutuneiden perinnebiotooppien alkuraivaukseen ja aitaukseen voi myös hakea ei-tuotannollisten investointien tukea (675 €/ha).

Valtion mailla vastuu hoidosta on Metsähallituksella, joka järjestää hoidon valtion maiden kohteille tai osallistuu niiden hoitoon. Myös yksityismaiden suojelualueilla Metsähallitus voi osallistua käytännön hoitoon maanomistajan ohella. Muinaisjäännealueilla alueiden hoidon suunnittelusta vastaa Museoviraston muinaisjäännehoitoyksikkö. Se hoitaa osaa kohteista omana työnään, osaa hoitavat ohjeistetut maanomistajat. Museovirasto on osallistunut perinnemaisemien hoidon suunnitteluun tai järjestämiseen noin kymmenellä kohteella Satakunnassa.

Kuntien ja kaupunkien omistuksessa on Satakunnassa 14 kohdetta: 5 Raumalla, 2 Köyliössä, Porissa ja Ulvilassa, sekä 1 kohde Eurassa, Eurajoella ja Huittisissa. Näistä puolet on vailla hoitoa. Muita laidunnetaan erityistuen avulla tai hoidetaan osittain niittämällä. Jatkossa kuntien tulee hoitaa yhä enemmän omistamiaan alueita. Ne voisivat myös teettää työn urakoitsijoilla tai vuokrata alueita laitumeksi tai erityistuen avulla niitto- ja raivaustyötä tekeville viljelijöille tai yhdistyksille.

Vapaaehtoisjärjestöjen toiminta on kohdistunut usein alueille, jotka muuten olisivat jääneet hoidon ulkopuolelle. Vuosina 2005–2006 hoidettiin talokootoin mm. Rauman Nurmesluotoa. Satakunnan perinnemaisemien hoitoon on osallistunut useita yhdistyksiä ja niillä tulee jatkossakin olemaan tärkeä rooli etenkin pienten kohteiden hoidossa. Maa-

talouden erityistuen avautuminen rekisteröidyille yhdistyksille Leader-toimintatavan kautta tuonee Satakunnassakin uusia alueita hoitoon.

Satakunnan perinnebiotooppien hoidon koordinoivastuu on Lounais-Suomen ympäristökeskuksella, jonka tehtävänä on tiedottaa ja sitouttaa muita tahoja alueiden hoitoon. Lisäksi se vastaa hoidosta yksityisten suojelualueiden ja suojelualueiden ulkopuolisten Natura 2000 – verkoston perinnebiotooppeilla, luonnonsuojeluohjelmakohteilla, luonnonsuojelulain luontotyypeillä (katajakedot ja merenrantaniityt), erityisesti suojeltavien lajien elinpiireillä, sekä hoito-ohjelmassa hoitoluokkaan I ja II, eli arvokkaimmiksi ja kiireellisimmiksi hoitoa tarvitseviksi arvioiduilla kohteilla. I ja II hoitoluokassa on 65 kohdetta, loput sijoittuvat III luokkaan. I hoitoluokan hoitamattomien kohteiden hoito pyritään järjestämään mahdollisimman nopeasti, II hoitoluokan viiden vuoden kuluessa.

Näistä noin 30 kohteesta kolme sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella ja 6 arvokkaassa kulttuurihistoriallisessa ympäristössä. Satakunnan perinnemaisemista kaikkiaan 23 sijaitsee valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla ja 78 kohdetta valtakunnallisesti arvokkaassa kulttuurihistoriallisessa ympäristössä (15 molemmissa). Näistä n. 35 on vailla hoitoa. Niiden hoidon järjestämiseen, sekä huomioimiseen kaavoituksessa ja muussa maankäytössä, tulee jatkossa kiinnittää erityishuomiota.

Maisema-alueiden lisäksi muissa perinnemaisemakeskittymissä (kylissä, joissa on useita arvokkaita perinnemaisemia) tulee harkita suunnittelun ja hoidon keskittämistä. Kylän perinnemaisemat kattava hoitoverkosto voidaan suunnitella maanomistajien, kyläläisten, karjatilojen ja paikallisten urakoitsijoiden yhteistyönä. Jatkossa hyvin hoidetut kokonaisuudet voisivat toimia Satakunnan esimerkkialueverkostona.

Hoidon tavoitteet vuoteen 2012 mennessä

Hoito-ohjelmassa on asetettu lähivuosien tavoitteet Satakunnan perinnemaisemien hoidon järjestämiseksi ja hoidon laadun turvaamiseksi. Pää tavoitteiksi on asetettu, että hoidon piirissä on v. 2012 mennessä 90 % valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista kohteista, sekä kaikkiaan 3000 hehtaaria perinnemaisemia. Muista tavoitteista mainittakoon mm. pienten perinnemaisemien ja harvinaisten perinnemaisematyyppien hoidon edistäminen. Lisäresursseja tarvitaan etenkin hoidon järjestämiseen, suunnitteluun ja hoitoon, jotta hoidettava ala saadaan asetettujen tavoitteiden mukaiseksi. Aiemmin käytettyjen rahoituslähteen lisäksi tulee lisätä projekti- ja hankerahoitus-

Perinnemaisemaa Siikaisten Leppijärven kylässä.

lähteiden käyttöä, samoin kuntien sekä muiden yhteistyötahojen osallistumista hoitoon ja sen kustannuksiin. Lisäresursseja tarvitaan myös hoidon seurantaan ja neuvontaan, sekä koulutukseen parantamaan hoidon laatua ja lisäämään viljelijöiden ja muiden tahojen kiinnostusta hoitoon.

Valtakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemat Satakunnassa

<i>Harjavalta</i>	<i>Vaajalan laitumet</i>
<i>Luvia</i>	<i>Säpin niityt</i>
<i>Luvia</i>	<i>Mikolan laitumet</i>
<i>Merikarvia</i>	<i>Kantolan laitumet</i>
<i>Pomarkku</i>	<i>Harjan niityt</i>
<i>Pori</i>	<i>Fleiviikin niitty</i>
<i>Pori</i>	<i>Kuuminaisten niemen kärki</i>
<i>Pori</i>	<i>Pihlavaluodon laitumet</i>
<i>Pori</i>	<i>Etelärannan laitumet</i>
<i>Rauma</i>	<i>Reksaaren entinen haka</i>
<i>Siikainen</i>	<i>Koskelan laitumet</i>
<i>Siikainen</i>	<i>Pihlajamäen laitumet</i>

4 Missä mennään?

Lähtökohtana edelliselle, vuonna 1995 valmistuneelle kulttuuriympäristöohjelmalle oli satakuntalaisen kulttuuriympäristön ominaispiirteiden määrittely ja kulttuuriympäristöä koskevan yleisen tiedon kokoaminen. Tärkeänä päämääränä oli ja on edelleen valtakunnallisten ja seudullisten intressien tarkentaminen ja niiden sovittaminen mahdollisuuksien mukaan paikallisiin intresseihin. Ohjelmassa kartoitettiin keinoja ja edellytyksiä kulttuuriympäristön hoidolle ja pyrittiin antamaan lähtökohtia kuntien omien kulttuuriympäristöohjelmien laatimiselle. Osa edellisen ohjelman tavoitteista on toteutunut, mutta osa ei ole juurikaan edennyt. Jotkut tavoitteista eivät ole enää ajankohtaisiakaan. Uuden ohjelman tavoitteisiin on poimittu näitä ”kesken” jääneitä tavoitteita ja mukaan on tullut myös uusia ajankohtaisista ongelmista kumpuavia tavoitteita.

Kulttuuriympäristön hoidossa niin kuin kaikessa fyysisessä ympäristössä näkyvässä toiminnassa tarvitaan toimijoita, ihmisiä, joilla on mahdollisuus käyttää työaikaansa tähän tehtävään ja joilla on siihen myös riittävä asiantuntemus sekä ymmärrys. Yksittäisten toimijoiden lisäksi tarvitaan yhteistyötä ja sen mahdollistavaa verkostoa. Kulttuuriympäristön hoidon alalla päätoimisia ihmisiä on vähän. Siksi verkostoituminen saa erityisen suuren painoarvon. Toiminta on pitkäjänteistä ja sen tulokset näkyvät vasta aikojen kuluessa. Siksi työtä täytyy tehdä toisaalta lapsista lähtien kulttuuriympäristökasvatuksen parissa, toisaalta suunnittelun kaikilla sektoreilla.

Satakunnassa ensimmäisen maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman jälkeen on tapahtunut paljon myönteistä kehitystä. Varsin monet ohjelmassa asetetuista tavoitteista on saavutettu. Toiminta on myös alueella monilta osin vakiintunut ja muuttunut automaattiseksi. Uusia haasteita tulee kuitenkin jatkuvasti ja resurssit ovat edelleen riittämättömät.

Vuoden 1995 jälkeen viranomaistyössä on tapahtunut paljon. Maankäyttö- ja rakennuslaki tuli voimaan vuonna 2000 ja uudisti toimintatapoja kulttuuriympäristön huomioimisen osalta kaavoituksessa ja rakentamisessa. Osana maankäytön suunnittelun ohjausjärjestelmää ovat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, joissa on myös kulttuuriympäristöä koskevia tavoitteita. EU-jäsenyys on tuonut avustusrahaa kulttuuriympäristön hoitoon, mutta toisaalta myös aiheuttanut rakennemuutoksia maataloudessa, joilla on vaikutuksia myös kulttuuriympäristöihin. Nyt elämme voimakkaassa kuntarakenteen muutoksessa ja kulttuuriympäristön kannalta oleelliseksi kysymykseksi nousee paikallisidentiteetin säilyminen kuntaliitosten yhteydessä. Uudistuneessa tilanteessa on yhä selkeämmin tullut esiin myös kunnallisten kulttuuriympäristöohjelmien tarve.

Rakennetun kulttuuriympäristön hoidossa Suomen liittyminen EU:in toi merkittäviä lisäresursseja. Satakunnassa EU-rahoitusta on pystytty käyttämään varsin menestyksekkäästi konkreettisissa, lähinnä kuntien toteuttamissa rakennettujen ympäristöjen ja yksittäisten rakennusten kunnostushankkeissa, joiden tulokset ovat nähtävissä kulttuuriympäristössä (mm. Satakunnan rakennusperinnön hoito -hanke, Vuojoen kartanon kunnostus, Villilän kartanoympäristön kunnostus). Varsin pitkälti EU-rahoituksen turvin on perustettu myös Satakunnan Museon korjausrakentamiskeskus Rakennuskulttuuritalo Toivo sekä Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus Tammela. Kummankin keskuksen toiminta on ulkopuolisen rahoituksen päätyttyä vakiintunut ja keskuksat ovat löytäneet oman paikkansa. Toivon vastuulle on Satakunnan Museossa jäänyt yksityisille kiinteistönomistajille suunnatun korjausneuvonnan ohella lasten kulttuuriympäristökasvatus, joka tavoittaa kaikki periläislapset ja osittain myös maakunnan muiden osien lapset.

Riihikedon jälleenrakennuskauden kerrostaloalueella on suuri kaupunkitaiteellinen merkitys. Asuinalue on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi. Kuva: Pentti Pere

2000-luvulla kulttuuriympäristökeskusteluun on noussut uusia osa-alueita kuten vedenalainen kulttuuriperintö ja historiallisen ajan muinaisjäännökset. Eurooppalainen maisemayleissopimus on nostanut maiseman laajemman keskustelun aiheeksi. Kulttuuriympäristöiksi luetaan yhä nuorempia kerrostumia. 1950- ja etenkin 1960- ja -70-lukujen rakennetun ympäristön vaalimisessa ollaan aivan uudenlaisten kysymysten edessä. Rakentamisen volyymin on enemmän ja inventointeihin perustuvat arvotukset puuttuvat. Lisäksi teollisten materiaalien käyttöön perustuvat rakennukset ovat teknisesti hankalampia korjattavia kuin käsityövaltaisesti rakennetut. Lisääntyneet energiatehokkuusvaatimukset tuovat korjaamiseen uuden haasteen. Myös tämän päivän rakentamisen laatuun tulisi kiinnittää huomiota, koska tämän päivän uudisrakennus on tulevaisuuden rakennusperintöä.

Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmä

Kulttuuriympäristötyöryhmä toimii Suomessa jokaisen ympäristökeskuksen alueella. Ryhmien toiminta on eri alueilla muotoutunut toisistaan poikkeavaksi ja myös ryhmien aktiivisuudessa on eroja.

Ryhmä kokoontuu 5-6 kertaa vuodessa eri puolilla Satakuntaa. Muualla kuin Porissa pidettyihin kokouksiin liittyy yleensä tutustumiskäyntejä ja esitelyitä. Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmän jäsenet nimittää ympäristökeskus. Ryhmässä ovat edustettuina kulttuuriympäristön parissa työskentelevät alueelliset organisaatiot: Lounais-Suomen ympäristökeskus (kulttuuriympäristövastaava, Satakunnan kaavoitustarkastaja), Satakuntaliitto (maakunta-arkkitehti), Satakunnan Museo (museonjohtaja, rakennustutkija), Satakunnan TE-keskus – maaseutuosasto (rakennusmestari), ProAgria Satakunta (maisemanhoidon neuvoja), Turun tiepiiri (ympäristösuunnittelija), Museovirasto (muinaisjäännostojen hoito), maisemantutkimuksen oppiaine (professori), kaksi kuntaa (Kankaanpään kaupunginarkkitehti, Rauman ympäristötoimenjohtaja) sekä aluearkkitehdit. Lisäksi kokousaineistot lähetetään ympäristöministeriöön. Myös Satakunnan taidetoimikunnalla on tilaisuus nimetä ryhmään edustajansa, mikä odotetaan tapahtuvaksi, kun Satakuntaan vuonna 2009 saadaan rakennustaiteen läänintaiteilija. Taidetoimikunnan kanssa on järjestetty joitakin yhteiskokouksia. Työryhmän jäsenten vaihtuvuus on ollut hyvin pientä. Puheenjohtajana

toimi ensimmäiset 10 vuotta ympäristökeskuksen kulttuuriympäristövastaava, arkkitehti Soilikki Franssila ja vuodesta 2006 alkaen arkkitehti Anna-Leena Seppälä. Sihteerinä on koko ajan ollut rakennustutkija Liisa Nummelin.

Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmän tarkoituksena on toimia yhteistyöfoorumina kulttuuriympäristöasioiden parissa työskenteleville viranomaisille ja mahdollistaa tiedonkulkua ajankohtaisista asioista ja hankkeista. Ryhmä on toiminut myös ohjausryhmänä monissa ympäristökeskuksen rahoittamissa EU-hankkeissa ja se seuraa kaikkia kulttuuriympäristöä sivuavia EU-hankkeita, joita projektivastaavat käyvät esittelemässä. Työryhmä valmisteleekin kannanottoja merkittävistä ajankohtaisista aiheista, jollaisia ovat olleet mm. valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset kohteet, maakunnallinen rakennuskulttuuriselvitys, maankäyttö- ja rakennuslaki ja rakennusuojelulain muutosvaiheet. Erilaisia asioita valmistelevat viranomaiset voivat käyttää ryhmää

tukena ja keskustelufoorumina, esim. merkittävät kaavahankkeet (Porin 5. ja 6. kaupunginosien asemakaavan muutokset), purkuasiat (Itsenäisyydenkadun puutalokorttelit), merkittävät maisemahankkeet (Köyliön kirkkosaaren koivukujan uudistaminen). Turun tiepiirin ympäristösuunnittelija esittelee ryhmässä vuosittain ajankohtaisia tiehankkeita, joiden toteutukseen ryhmän jäsenillä on mahdollisuus ottaa kantaa.

Satakunnassa kulttuuriympäristötyöryhmä suunnittelee ja koordinoi vuosittain Euroopan rakennusperintöpäivän tapahtumia sekä järjestää erilaisia seminaareja ja koulutustapahtumia. Maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman laatiminen ja päivittäminen ovat myös olleet ryhmän keskeisiä tehtäviä. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueella toimii kaksi kulttuuriympäristötyöryhmää. Varsinais-Suomen ja Satakunnan ryhmillä on viime vuosina ollut säännöllistä yhteistyötä: retkiä kulttuuriympäristöihin, yhteisiä seminaareja ja kokouksia. Rakennusperinnön teemavuonna

Ahlaisten kevyenliikenteenväylän sovittaminen valtakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön oli haasteellista ja vaati yhteistyötä eri viranomaisten välillä. Kuva: Liisa Nummelin

2003 valmistui ryhmien yhdessä laatima Vanhan rakennuksen käyttöopas, jonka ympäristökeskus julkaisi.

Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmän 14 toimintavuoden aikana on ehtinyt tapahtua paljon ja toimintakulttuuri kulttuuriympäristöasioissa on nyt täysin toinen kuin vuonna 1995. Yhteistyö eri alueellisten toimijoiden kesken on vakiintunut ja sitä tapahtuu jatkuvasti kuntien kaavahankkeissa, erilaissa työryhmissä ja esim. EU-hankkeissa. Toimijat tapaavat toisiaan ja tietävät toistensa toiminnasta. Kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön huomioiminen on tullut paljolti automaattiseksi. Keskustelufoorumia tarvitaan silti edelleen, mutta myös työskentelytapojen uusiutumiselle olisi tarvetta.

Rakennetun ympäristön työkalut PAKKIIN

Satakunnan Museo otti 1.5.2007 alkaen käyttöön maakuntaa varten tuotetun uuden rakennetun ympäristön inventointisovelluksen nimeltään PAKKI. Sovellukseen liittyy myös museon omaan käyttöön tuotettu asianhallintajärjestelmä. Sovelluksen toteutuksesta, joka perustuu syksyn 2006 aikana yhteistyössä museon kanssa tehtyyn määrittelytyöhön, vastasi T:mi Hilla Tarjanne Helsingistä. Sovelluksen pohjana on Hilla Tarjanteen aiemmin tuottama KIOSKI -inventointisovellus. PAKKI on kuitenkin sitä kehittyneempi ja laajempi tuote. PAKKI -sovelluksen on Satakunnan Museolle kehitetyn version pohjalta ottanut syksyllä 2008 käyttöönsä myös Kymenlaakson maakuntamuseo.

PAKKI on toteutettu ASP-palveluna eli ohjelmistovuokrauksena, jota käytetään internetin kautta selaimella. Sovelluksen käyttämiseen ei tarvita muita ohjelmistoja tai laitteistoja. Sovellusta voi käyttää usea eri henkilö yhtäaikaisesti useasta eri toimipisteestä. PAKIN kautta voi tallentaa teksti-tietoa, kuvatiedostoja sekä pdf -tiedostoja. Sovellukseen liitetyn karttakäyttöliittymän avulla kohteet ja rakennukset voi paikantaa ja paikannettuja tietoja voi selata kartalla. Kartalle voi viedä sekä pistetietoa että aluemuotoista tietoa. Porin ja Rauman osalta Pakissa on myös linkitys kaupunkien karttapalveluun, jonka kautta kohteita voidaan tarkastella asemakaavatasoisella kartalla.

PAKKIa hallinnoi sovelluksen vuokraaja, Satakunnan Museo. Museo jakaa yhteistyökumppaneilleen (Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakuntaliitto, Satakunnan TE-keskus, Museovirasto, Turun yliopisto, ympäristöministeriö ja alueen kunnat) sekä selaajakäyttäjän että inventoijakäyttäjän tunnuksia, toisaalta rakennettua ympäristöä koskevan tiedon selaamiseen, toisaalta inventointitiedon tallentamiseen. PAKKI helpottaa ja nopeut-

taa rakennus- ja maisemainventointien tekemistä kunnissa. Se tuo rakennettua ympäristöä koskevan, ajantasaisen ja helppokäyttöisen tiedon eri käyttäjäryhmien ulottuville.

PAKKIin on tallennettu vuoden 2007 aikana vähintään metatasolla tiedot kaikista Satakunnassa 1980-luvun lopulta lähtien tehdyistä rakennusinventoinneista. Vanhimmista inventoinneista Pakissa on vain hanketiedot sekä kartalle viety tieto inventointialueesta. Tuoreempien selvitysten tiedot on viety sovellukseen täydellisinä eli tietoja voi lukea Pakista. Pakkia on lähes kahden vuoden ajan myös ehditty testaamaan inventointivälineenä useissa inventointihankkeissa ja sovellusta on myös paranneltu saatujen kokemusten perusteella. Vuoden 2008 loppuun mennessä pakkiin on ehditty tallentamaan lähes 3000 yksittäisen kohteen tiedot. Vuonna 2008 käynnistyneessä maakunnallisessa Pisara -hankkeessa tullaan tekemään Pakkia käyttäen rakennuskulttuuriselvityksiä neljän vuoden aikana yli 10 Satakunnan kunnassa. Työn aikana myös sovellusta tullaan kehittämään saatujen käyttökokemusten pohjalta.

Sovelluksen käytettävyyttä parantaa olennaisesti myös se, että sinne tallennettiin Satakuntaliiton rahoituksella kohde- ja aluetiedot, valokuvat sekä aluerajaukset maakunnallisesti arvokkaista rakennetuista kulttuuriympäristöistä liiton maakunta-kaavaa varten teettämän Satakunnan rakennusperintö 2005 -selvityksen pohjalta. Lisäksi Pakkiin on viety vastaavat tiedot valtakunnallisesti arvokkaista kulttuuriympäristöistä Museovirastosta ja Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta saatuja digitaalisia aineistoja käyttäen.

Liisa Nummelin:

Nurkat kuntoon!

Satakunnan rakennusperinnön hoito -projekti 1998 – 2000

Satakunnan rakennusperinnön hoito -projekti käynnistyi alkukevästä 1998 ja päättyi marraskuussa 2000. Opetusministeriön rahoittaman ja Satakunnan Museon hallinnoiman EU-hankkeen eurooppalainen rahoitus tuli Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR). Se liittyi vuosien 1996–1999 tavoite 2 -ohjelman toimenpidekokonaisuuteen 3.2 Ympäristön ja kaupunkimiljöön parantaminen. Hankkeen kokonaisrahoitus oli euroiksi muutettuna lähes 2,5 miljoonaa euroa ja sen suunnitteluun ja ohjaukseen osallistui maamme antikvaarinen kenttä sekä koko rakennusperinnön hoidosta vastaava alueellinen viranomaisverkosto. Hankkeen päätaavoitteena oli rakennusperinnön hoitotyön kehittäminen. Tämän pioneerihankkeen kohdealueena oli Satakunnan tavoite 2 -alueen 14 kuntaa, Porin ja Rauman seudut.

Projektin näkyvin osa olivat lähes sata kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen ja rakennetun ympäristön korjaushanketta. Rakennuskulttuurin eri osa-alueet olivat edustettuina monipuolisesti: Mukana oli mm. kolme sahaa, koulurakennuksia, talonpoikaisrakennuksia, Vanhan Rauman puurakennuksia ja Porin 1800-luvun kivisen monumentaalikeskustan rakennuksia. Joukossa oli lukuisia rakennussuojelutapauksia, joiden säilyttäminen ei ilman tuntuvaa yhteiskunnan rahoitusta olisi onnistunut. Näiden mallihankkeiden kautta pyrittiin hankkimaan kokemuksia rakennusperinnön hoidon prosessien, käytännön osaamisen ja palvelutarjonnan kehittämiseen sekä antikvaarisen korjaustoiminnan normiston kehittämiseen vähintäänkin alueellisesti hankkeille, jotka saavat tuntuvaa julkista tukea. Lisäksi tavoiteltiin antikvaarisen korjaustoiminnan periaatteiden välittymistä vähittäin myös tavanomaisena pidettyyn korjaustoimintaan.

Rahoitettavia kohteita valittaessa korostettiin korjauskohteen merkitystä projektin kokonaistavoitteiden kannalta. Korjausprosessin piti tarjota mahdollisuus oppia uutta ja testata uusia toimintatapoja. Pelkästään pieniä, tavanomaisia korjaustoimenpiteitä ei mielellään rahoitettu. Moniongel-

maiset, hankalasti kunnostettavat kohteet otettiin vastaan haasteena ja kokemuksia rikastuttavina. Kohteiden ongelmallisuuden tavoitteesta poikettiin ainoastaan Unescon maailmanperintölistalla olevan Vanhan Rauman kohdalla, jossa yksittäisiä kohteita oli paljon ja rahoituserät vastaavasti varsin pieniä. Siellä Satakunnan rakennusperinnön hoito -projekti rahoitti tavanomaisia kunnostustöitä: vesikattojen maalausta, ikkunoiden kunnostusta, julkisivujen maalaustöitä jne. Perusteena tälle oli, että kohteeksi miellettiinkin koko Vanha Rauma, ei niinkään yksittäiset kiinteistöt. Pyrkimyksenä oli kehittää maailmanperintökohteen hoitonormistoa yhteistyössä paikallisten viranomaisten kanssa.

Muuta toimintaa olivat mm. alueen rappaus- ja maalausalan yrittäjille sekä suunnittelijoille kohdennetut kalkkirappauspäivät, ikkunakorjaustoiminnan synnyttäminen ja kehittäminen alueelle, puukaupunkialueille sopivien täydennysrakennusratkaisujen hakeminen yhdessä Sata-SAFA:n kanssa näyttelyhankkeen muodossa sekä projektin toiminnasta kertova näyttely.

Rakennusperinnön hoidon rahoitus on Suomessa häpeällisen alhaisella tasolla. Lyhytaikainen ja suppealle alueelle kohdennettu tuntuva taloudellinen panostus näkyi konkreettisesti kulttuuriympäristössä ja mahdollisti ainakin joidenkin sellaisten ympäristöjen ja rakennusten kunnostuksen, joka ei muuten olisi onnistunut. Hankkeesta jäi myös aina joillekin alueen toimijoille pysyvää henkistä pääomaa ja myös toimivia verkostoja. Hankkeen mahdollistama korjaushankkeiden intensiivisempi ohjaus (hankkeella oli oma arkkitehti) sai jo idulle uudenlaisen, keskustelelevamman ja ammattimaisemman toimintakulttuurin. Toisaalta runsaampi rahoitus loi alueelle myös odotuksia ja pienempien avustusten halveksuntaa, josta paluu normaalitasolle on paikoin vienyt aikansa. Voi vain kuvitella miltä Suomi näyttäisi, jos Satakunnan rakennusperinnön hoito -projektin vajaan kolmen vuoden rahoitus olisi ollut koko 2000-luvun käytössä ja myös muualla kuin Satakunnassa!

Pomarkun kirjakauppa ennen korjausta ja sen jälkeen. Kuvat: Liisa Nummelin ja Niina Uusi-Seppä

Kalle Saarinen:

Maailmanperinnön hoito on rakennusvalvontaa asennekasvatuksella

Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus on toiminut jo vuodesta 1995 Tammelan talossa keskellä Vanhaa Raumaa. Tämä Rauman kaupungin ympäristöviraston rakennusvalvonnan toimipiste antaa tietoa perinnerakentamisesta ja maailmanperinnöstä. Syksyllä 1995 käynnistynyt remontti oli yksi osa korjaustoimenpiteiden esittelyä. Samalla otettiin ensimmäiset askeleet perinnerakentamiskoulutuksen tarjonnassa. Nelivuotinen nuorten työpaja-projekti osallistui peruskunnostukseen ja seurasi vaativia pintakäsittelyvaiheita.

Hyväkin kaava vanhenee joskus

Vanhan Rauman asemakaavan laatimisvaiheessa 1970-luvun puolivälissä käynnistyi kaupungin asemakaavaosaston vetämänä asennekasvatustyö oikeiden, pehmeiden kunnostustapojen omaksumiseksi. Suojelevan asemakaavan saatua lainvoiman vuonna 1982 Rauman kaupunginhallitus nimesi ensimmäisen Vanhan Rauman asemakaavan toteuttamista ohjaavan erityiselimen. Neljän luottamusmiehen lisäksi työryhmässä ovat asiantuntijoina asemakaava-arkkitehti, museonjohtaja, kaupunginarkkitehti, apulaiskaupunginjohtaja ja esittelijänä rakennusvalvonnan neuvonta-arkkitehti. Erityiselimessä on myös museoviraston edustaja ja näin rakennuslupa-asioiden lausunto- menettely nopeutuu. Historiallisten rakennusten korjaustoiminnassa korostuu rakennusvalvonnan, asemakaavoituksen ja museon yhteistyö.

Vaikka Vanhan Rauman asemakaavaa voidaan pitää vanhentuneena, se on toiminut kuitenkin hyvin juuri asemakaavan toteuttamista ohjaavan erityselimen toiminnan vuoksi. Nyt Raumalla on ryhdytty toimiin Vanhan Rauman asemakaavan uudistamiseksi. Säilyttämistavoitteissa tuodaan voimakkaammin esiin rakennuskannan kerroksellisuus. 1970-luvulla vannottiin yhtenäisen kaupunkikuvan nimiin ja esitettiin mm. kivinen funkkisrakennus vuodelta 1937 korvattavaksi paremmin ympäristöön ja Vanhaan Raumaan sopivalla kaksikerroksisella lautaverhotulla rakennuksella. Kaavan uusimistyössä on vetovastuu luonnollisesti kaavoittajalla, mutta tietotaitoa ovat tuomassa rakennusvalvonnan ja museon edustajat. Maailmanperintöalueen kaavan tavoitteista käydään laajaa keskustelua viranhaltijoiden, valtionhallinnon edustajien, paikallisten suunnittelijoiden ja kiinteistönomistajien kanssa. Kerroksellisuudesta

ja yhtenäisestä kaupunkikuvasta ja niiden sopu- suhtaiseen rinnakkaiseloon haetaan ratkaisumal- leja.

Asennekasvatusta asiakkaan kohtaamisessa

Asennekasvatuksen merkittävyttä on tehostettu pyrkimällä luomaan mahdollisimman monta kosketuspintaa asiakkaan ja neuvonta-arkkitehdin vä- lillle. Kiinteistöväittäjiä on kehoitettu antamaan neuvonta-arkkitehdin yhteystiedot potentiaalisille Vanhan Rauman kiinteistönostajille. Näin saadaan kerrottua oikeaa faktaa historiallisista rakennuk- sista ja käännettyä tavanomainen kysymys: "Mi- tä Vanhan Rauman rakennuksessa ei saa tehdä?" kysymykseksi, mitä rakennuksessa tulee tehdä. Samalla käydään läpi asemakaavamääräykset, tehdyt viimeaikaiset remontit ja rakennuksen his- toriatiedot. Usealle talon ostosta kiinnostuneelle tämä infopaketti tulee turhana, kun vain yksi heistä sen kaupan tekee. Tuleeko se turhana? Tällä jump- paamisella voidaan saada tiputettua vääränlaisin asentein historiallista rakennusta havitteleva os- tajakandidaatti pois ja välttytään tilanteelta, jossa uudisrakennushenkinen asiakas voi hävittää ra- kennuksen autenttisuutta ja aiheuttaa rakennus- valvonnalle ja museolle harmaita hiuksia.

Viimeistään seuraavassa kohtaamisessa saadaan uusi Vanhan Rauman talonomistaja korjausraken- tamiskeskukseen ja kouriintuntuva neuvonta voi alkaa esimerkkirakenteiden läpikäynnillä; niistä löytyvät oikeat materiaalit ja selviävät työskente- lytavat. Lisäksi työvaihekatselmuksilla luodaan henkistä tukea remonteeraajalle. Suunnittelunoh- jaus käydään usein omistajan, suunnittelijan ja neuvonta-arkkitehdin kesken. Museonjohtaja ja asemakaava-arkkitehti sekä museoviraston edus- taja saavat tiedot käydyistä neuvotteluista ja ovat mukana virkamiestyöryhmässä mahdollisten poikkeamisten valmistelussa. Rakennustarkas- taja, jolle päätöksenteko Vanhan Rauman luvista on delegoitu, saa informaation viikoittaisessa pa- laverissa, joka käydään ympäristötoimenjohtajan, rakennustarkastajan ja neuvonta-arkkitehdin kes- ken. Asiakkaan pyynnöstä Vanhan Rauman eri- tyiselin antaa lausunnon myös luonnosvaiheessa, jolloin pystytään kartoittamaan periaatteellisia rat- kaisuja. Erityiselimessä on museoviraston edusta- jan lisäksi neljä kaupunginhallituksen nimeämää luottamushenkilöä. Heidän päätöksensä tulee olla yksimielinen tai asia viedään museoviraston kol- legion käsittelyyn. Näin ei kuitenkaan ole tapahtu- nut Raumalla yli neljännesvuosisadan aikana, jona erityiselin on antanut lausuntoja.

Maailmanperintöavustuksesta apua

Lisää tapaamisia luodaan antamalla rahoitus-apua. Vanhan Rauma Säätiö on ollut vuodesta 1976 lähtien jakamassa lainoja ja avustuksia alueen rakennusten ja porttien kunnostajille. Neuvonta-arkkitehti tekee hakemukset säätiölle asiakkaan puolesta. Ympäristökeskuksen ja museoviraston avustusten laatimisessa kiinteistönomistaja on saanut myös apua. Vuodesta 2004 lähtien maailmanperintökohteille on ollut jaettavissa vuosittain 250 000 euron erillismääräraha museoviraston kautta. Neuvonta-arkkitehti laatii ja auttaa maailmanperintöavustusten laadinnassa. Kiinteistönomistajan pitää vähimmillään hankkia vain hankkeen kustannusarvio ja allekirjoittaa hakemus. Maailmanperintöavustuksen turvin pystyttiin palkkaamaan artonomi kuntoarvioprojektiin kolmena vuonna. Erityistä huomiota tässä projektissa kiinnitetään alueen uhanalaisiin ulkorakennuksiin, jotka ovat tuhoutumassa käyttämättöminä. Tällä hetkellä avustuksen turvin skannataan ja kopioidaan sähköiseen muotoon rakennusvalvonnan arkistossa olevat Vanhan Rauman historialliset rakennuspiirustukset.

Vanhan Rauman maailmanperintöavustukset on priorisoitu ensisijaisesti vesikattojen katteiden uusimisiin ja kunnostuksiin sekä arvokkaiden ulkorakennusten pelastustoimenpiteisiin. Vesikatot alkavat olla kunnossa, joten patistusta ulkorakennusten korjaamiseen lisätään. Ensimmäisinä vuosina pystyttiin myöntämään avustusta vain muutamalle hankkeelle, jotka koskivat julkisivumaalausta. Vuoden 2008 49 rakennushankkeesta oli 16 julkisivuihin kohdistuvia toimenpiteitä, kunnostuksia ja maalauksia. Maailmanperintöavustuksia on saatu Vanhaan Raumaan kaikkiaan 380 400 euroa. Museovirasto on nimennyt Vanhan Rauman hankkeiden valvojaksi korjausrakentamiskeskukseen neuvonta-arkkitehdin. Vuodelle 2009 on valmisteltu kaikkiaan 73 hankkeen avustushakemukset. 43 kiinteistön ja kahteen kaupungin erillishankkeeseen haetaan avustusta yhteensä 265 000 euroa.

EU-projekteilla perinnerakentamiskoulutusta

Kaupungin päättäjät antoivat luvan käynnistää korjausrakentamiskeskushankkeen vuonna 1995 edellytyksellä, ettei siitä aiheudu kaupungille lisäkustannuksia. Satakuntaliiton kautta saatiin avustukset korjausrakentamiskeskukseen perustamiseen ja jatkorahoitus näyttelytilojen kunnostamiseen. Samanaikaisesti korjausrakentamiskeskus oli mukana Vanha Rauma vetovoimatekijäksi -pro-

Vanhan Rauman rakennuksissa vaalitaan suomalaisen puurakennusperinteen kauniita yksityiskohtia.

jektissa, jolla saatiin mm. Tammelaan maailmanperintöosan esittelyaineisto. Perinnerakentamiskoulutusta matkailunähtävyytenä EAKR-projektin rahoittajaksi saatiin Länsi-Suomen lääninhallitus. Perinnerakentamiskoulutuksena tarjottiin lähiseudun oppilaitoksille työharjoittelumahdollisuuksia. Yhteistoimintaa on syntynyt Turun, Mynämäen, Rauman, Ikaalisten ja Seinäjoen eriasteisten amatillisten oppilaitosten kanssa. Esimerkiksi Turun AMK:n rakennusrestaurointikoulutusohjelman kanssa toteutettiin hirsirakennuksen siirto ja verstarakennuksen hirsikehikon pystytys. Neuvonta-arkkitehti on valvonut opiskelijoiden työharjoittelua alueen yksityisissä korjauskohteissa. Länsirannikon rakennusklinikka -projekti oli ylimaakunnallinen ja siinä olivat mukana Rauma, Uusikaupunki ja Mynämäen kunta. Korjausrakentamiskeskus Tammela oli mukana myös maakuntamuseon vetämässä Satakunnan rakennusperintön hoito- projektissa vuosina 1998–2000. Projektin

Maailmanperintöarvo on tuonut huomattavasti lisää erimaalaisia turisteja ja ammattiryhmiä Vanhaan Raumaan ja korjausrakentamiskeskus Tammela toimii yhtenä vierailukohteista.

puitteissa korjattiin yhteensä 31 rakennusta Vanhassa Raumassa.

Tarkoituksellisesti pitkäaikainen kunnostusprojekti on saatettu loppuun ja nyt Tammelan talossa sijaitsevassa korjausrakentamiskeskuksessa on näyttelytilojen lisäksi toimiva koulutustila. Pihalle on täydennysrakentamisena siirretty vanha riihirakennus, joka toimii varaosapankkina. Lisäksi on rakennettu verstaserakennus, siinäkin päärunon muodostaa vanhan asuinrakennuksen hirsikehikko. Verstaan kyljessä on punamullan keittopaikka, jossa avoinnapitäjät keittävät kesäisin parituhatta litraa punamultamaalia sitä tilanneille. Koulutustapahtumia Tammelassa järjestetään omina ja yhteistyökumppanien toimesta. Vanha Rauma Yhdistyksen luentosarja keväisin käsittelee alueen ja rakennusten historiaa sekä talojen kunnostusta. Lisäksi syksyiset maailmanperintökohteiden esitelyluennot ovat toistuvia tapahtumia.

Vanhan Rauman perusparannusta 30 vuotta ja suurimmat tulevaisuuden haasteet

Suuri osa nykyisistä Vanhan Rauman rakennuksista laajennettiin, huonetiloja korotettiin ja julkisivuja muutettiin uusrenessanssi-tyylisiksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Nykyisen perusparannuskauden käynnisti alueittainen perusparannuskokeilu vuonna 1977. Siitä lähtien on kaupunki ohjannut ja antanut järjestelmällisesti apua kiinteistönomistajille hirsirakennusten kunnostuksien suunnittelussa ja rakennustekniikassa. Vanhan Rauman asuinrakennukset on kunnostettu muutamaa suurta kiinteistöä lukuun ottamatta. Kahden viimeisen vuosikymmenen aikana on 23 liikerakennusta kunnostettu. Kahdeksan moottorisahamurhattua julkisivua on palautettu entistään tai sopeuttaen paremmin vanhan rakennuksen luonteeseen sopiviksi. Kaikkiaan yli 130 kaupunkikuvalla merkittävää porttia on rakennettu tai kunnostettu, mutta vain viisi vanhaa ulkorakennusta on peruskorjattu.

Suurin haaste tulevalle vuosikymmenelle onkin saada vähällä käytöllä olevien arvokkaiden ulkorakennusten kunnostus käyntiin. Tähän haasteeseen pyritään vastaamaan korotetulla, jopa 80 %:n maailmanperintöavustuksella.

Uudisrakennustoiminta on ollut pääasiassa täydennysrakentamista, heikkokuntoisen raken-

nuksen korvaamista uudella tai laajennuksia. Kaavan vahvistamisen jälkeen on alueelle rakennettu kaikkiaan 42 uudisrakennusta. Näistä on asuinrakennuksia 8, asuinrakennuksen laajennuksia neljä, talousrakennuksia 22, kaksi verstasrakennusta ja neljä liikerakennusta.

Puurakennusperintöä parhaimmillaan, Vanha Rauma.

Tuulikki Kiilo:

Rakennuskulttuuritalo Toivo – Satakunnan museon korjausrakentamiskeskus

Satakunnan Museo perusti korjausrakentamiskeskuksen, Rakennuskulttuuritalo Toivon, syyskuun alussa 1995 hallinnassaan olevaan puutalokiinteistöön Porin keskustan tuntumassa Viidennessä kaupunginosassa. Tontilla on neljä hirrestä rakennettua asuinrakennusta ja ulkorakennus, jotka on rakennettu 1800-luvun alun ja vuoden 1907 välisenä aikana. Rakennuskulttuuritalo Toivon toiminta-ajatuksena on tarjota vanhojen rakennusten korjaajille neuvoja sopivien korjausmenetelmien ja -materiaalien valitsemiseksi siten, että talojen arvo ja ominaisluonne säilyvät. Korsmanin talo on kunnostettu ennen kaikkea lasten ja nuorten elämyksellistä kulttuuriperintöopetusta varten. Piha on kunnostettu ns. perinnepihaksi hedelmäpuineen ja perennapenkkeineen. Rakennuskulttuuritalo Toivossa työskentelee nykyään kolme vakinaista työntekijää, intendentti, museoemäntä

ja rakennuskonservaattori, jonka toimi saatiin vakinaistettua 1.1.2008 alkaen.

Toivon toiminnan keskeisin osa ja neuvonnan tärkeä väline on itse Toivon talo, joka on kunnostettu korjausnäyttelyksi 1850–1950. Näyttelyssä on jätetty näkyviin korjaustyön vaiheita ja siinä esitellään erilaisia, perinteiseen rakentamiseen sopivia korjausmenetelmiä ja -materiaaleja. Korjausnäyttely on olennainen osa Toivon tarjoamaa korjausneuvontaa. Toivon tietopankista saa lisätietoja eri materiaaleista ja niiden välittäjistä, perinteisen rakentamisen taitajista sekä yksityiskohtaisia työohjeita. Toivon käsikirjastoon on koottu vanhaa ja uutta rakentamista käsittelevää kirjallisuutta 1800-luvun alusta alkaen.

Toivossa on myös pieni rakennustarvikemyymälä, josta saa ostaa seudulla muualta vaikeasti löytyviä, mutta vanhan talon korjauksessa vält-

Rakennuskulttuuritalo Toivo järjestää työnäytöksiä ja korjausneuvontatapahtumia. Kuva: Kalle Virtanen

tämättömiä rakennustarvikkeita. Vanhojen rakennusosien välitys oli aiemmin osa Toivon omaa toimintaa, mutta nykyään kaikki kierrätyskelpoiset rakennusosat kuuluvat Porin Seudun Rakennuskulttuuriseura ry:n ylläpitämän Varaosapankin valikoimiin.

Vuosina 2005 - 2007 Satakunnan Museo ja Rakennuskulttuuritalo Toivo toteuttivat Kehittyvä puukaupunki – osaamista perinteiseen rakentamiseen – hankkeen, jonka tavoitteena oli lisätä rakennetun kulttuuriperinnön säilymisen edellytyksenä olevan vanhan rakennuksen korjauksen tietotaitoa maakunnassa korjausneuvonnan, tapahtumien, koulutuksen sekä yhden mallikohteen kunnostuksen avulla. Hankkeen rahoittajina toimivat Porin kaupunki, Lounais-Suomen ympäristökeskus ja EU.

Hankkeen näkyvin osa oli Porissa, Vähälinnankatu 2:ssa sijaitsevan, kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävän Appelqvistin talon kunnostus ns. mallihankkeena. Näkyvällä paikalla liikenteellisessä solmukohdassa sijaitsevan huonokuntoiselta näyttävän rakennuksen kunnostuksen etenemisen ja rakennuksen ulkoasun paranemisen toivottiin lisäävän vanhojen rakennusten arvostusta ja niiden kunnostushalukkuutta.

Yleisöllä oli myös mahdollisuus seurata Appelqvistin talon kunnostuksen etenemistä rakennuksen sisällä, sillä työmaa oli avoinna yleisölle koko hankkeen ajan. Portin pielessä oleva työmaakyltti toivottikin, tavanomaisesta työmaataulusta poiketen, kaikki kiinnostuneet tervetulleiksi tutustumaan taloon. Kunnostus toteutettiin siis tavallaan koko hankkeen pituisena työnäytöksenä ja työmaalle palkatun henkilökunnan tehtäviin kuului varsinaisten korjaustöiden lisäksi yleisöpalvelu, -koulutus ja vanhojen rakennusten korjausneuvonta. Työmaan avoimuudella pyrittiin, paitsi kertomaan vanhojen rakennusten korjauksesta, myös löytämään keinoja vaikuttaa sekä yleisön että rakennusalan ammattilaisten asenteisiin.

Avoimen työmaan lisäksi Vähälinnankatu 2:n työmaalla järjestettiin erilaisia yleisötapahtumia, kuten rakennuskonservaattorin neuvontailtoja ja työnäytöksiä (hirsikorjaukset, ikkunoiden kunnostus ja savirappaus). Lisäksi eri puolilla maakuntaa järjestettiin 13 korjausneuvontatapahtumaa työnäytöksineen teemalla ”Nurkat kuntoon” ja tehtiin 100 korjausneuvontakäyntiä maakunnan korjauskohteisiin.

Vähälinnankatu 2:ssa sijaitseva Appelqvistin talo ennen kunnostusta ja sen jälkeen.

Hankkeeseen liittyi kansainvälistä yhteistyötä, ennen kaikkea Riian kaupungin rakennussuojeluviranomaisten kanssa, mutta myös Tallinnan Sästävä Renoveerimise infokeskuksen, Vilnan rakennussuojeluviranomaisten sekä Tampereen kulttuuriympäristöyksikön edustajien kanssa kokemusten ja käytänteiden vaihtamiseksi puurakennusten ja puukaupunkialueiden suojelussa ja hoidossa.

Satakuntalaisen kulttuuriympäristön vahvuuksia ja heikkouksia

Satakunnassa on monikerroksinen ja monimuotoinen kulttuuriympäristö. Alueella on asuttu tuhansia vuosia, mikä on jättänyt maisemaan monenlaisia jälkiä. Ensimmäiset ihmiset asettuivat alueelle jo varhaisella kivikaudella noin 7000 vuotta sitten ja maakunnasta löytyykin runsaasti arkeologisia muinaisjäännöksiä. Osoituksena maakunnan kulttuuriympäristön poikkeuksellisen suurista arvoista Satakunnalla on peräti kaksi maailmanperintökohdetta.

Maakunnan rakennettua ympäristöä ja maisemaa vaivaavat kuitenkin samat negatiiviset ilmiöt kuin muutakin Suomea. Maatalouden yksipuolisuudessa ja perinteisen karjatalouden kadotessa maaseutumaisema kasvaa umpeen. Tilakoon kasvaessa ja tilojen määrän vähentyessä jää maaseudun arvokastakin rakennuskantaa vaille käyttöä ja hoitoa. Uudet tehokarjatalouden aiemmasta rakentamisen mittakaavasta poikkeavat rakennukset rumentavat maisemaa ja pihapiirejä. Teollinen rakentaminen

nopeasti vaihtuvine muoteineen peittää alleen rakentamisen ajalliset kerrokset niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Rakennemuutos jättää tyhjilleen kaupungeissa ja maaseututaajamissa sekä vanhoja teollisuusrakennuksia että liiketiloja. Arvokkaidenkin rakennusten ja kokonaisuuksien purkaminen jatkuu edelleen ja uudisrakentamisen laatu on usein valitettavan heikkoa.

Rakennetun ympäristön laatuun on Satakunnassa pyritty vaikuttamaan monilla keskustojen kehittämishankkeilla ja muilla rakennetun ympäristön tavoitteellisilla kunnostushankkeilla, joihin on saatu varsin tuntuvasti EU-tukea. Konkreettisiin kunnostushankkeisiin on liittynyt aina myös toiminnallisia tavoitteita. Rakennetun ympäristön vaalimiseen ovat jo yli 10 vuoden ajan opastaneet valtakunnalliseen kärkeen kuuluvat korjausrakentamiskeskukset Rakennuskulttuuritalo Toivo Porissa ja Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus Tammela.

Uusi maankäyttö- ja rakennuslaki on parantanut kulttuuriympäristöjen huomioimista maankäytönsuunnittelussa, mutta riittävään valvontaan ja tarvittaviin toimenpiteisiin on edelleen aivan liian

Niinisalon varuskunnan lamellikasarmi edustaa korkeatasoista 1930-luvun arkkitehtuuria.

Porin kaupungintalo (Junneliuksen palatsi) restauroitiin vuosina 2006 – 2008.

vähän rahallisia ja henkilöresursseja. Uudemman ajan arkkitehtuuri on vielä suurimmaksi osaksi inventoimatta ja arvottamatta eikä kulttuuriympäristöä koskeva tieto tavoita kaikkia osallisia tarpeeksi hyvin. Paikallisten arvojen tunteminen on keskeistä kulttuuriympäristön säilyttämisessä ja hoidon suunnittelussa.

Kulttuuriympäristön hoidossa tarvitaan laaja-alaista näkemystä ja poikkitieteellistä tutkimusta. Tiedonkulkua eri alojen toimijoiden välillä on syytä parantaa, koska kulttuuriympäristöjen hoidossa tarvitaan asiantuntemusta niin luonnontieteelliseltä, rakennustekniseltä kuin kulttuurihistorialliseltakin puolelta. Yhteistyöllä voidaan löytää uusia toimintamalleja ja hankkeille saadaan enemmän vaikuttavuutta. Satakunnassa tällaiselle työlle on hyvät mahdollisuudet, koska alueella toimii monitieteinen yliopistokeskus ja ammattikorkeakoulu. Maakunnassa on jo aloittanut toimintansa ympäristöntutkimuksen yhteistyöryhmä, jonka tarkoitus on vahvistaa Satakunnassa toimivien korkeakoulujen yhteistyötä ja luoda edellytyksiä ympäristöalan yhteiselle opetukselle ja yhteisille

hankkeille. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksenlaitoksella tehdään jo nyt hyvin paljon kulttuuriympäristöihin liittyvää tutkimusta.

Kaupungintalon kattomaalauksen restaurointi.
Kuva: Anna-Leena Seppälä

VAHVUUDET

- ajallisesti kerroksinen kulttuuriympäristö kivilaudelta 2000-luvulle
- kulttuuriympäristön monimuotoisuus: Selkämeren rannikkoseutu, Kokemäenjokilaakson viljelylakeudet, Pohjois-Satakunnan perinnemaisemat, historialliset kaupungit, kaksi varuskuntaa ja vanhat teollisuusympäristöt
- kaksi maailmanperintökohdetta: Vanha Rauma ja Sammallahdenmäki
- alueella toimiva monitieteinen yliopistokeskus ja erityisesti Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maiseman tutkimuksen laitos
- valtakunnallisesti katsottuna vahva rakennusperinnön arvostus
- valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: Köyliönjärven kansallismaisema, Kokemäenjokilaakso, Yyteri, Ahlainen ja Vihteljärvi-Niemenkylä sekä lukuisat valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt
- toimintansa vakiinnuttaneet korjausrakentamiskeskukset Porissa ja Raumalla
- paljon myönteistä julkisuutta saaneet restaurointiprojektit (Puukaupunki-hanke, Vuojoen kartano, Porin kaupungintalo, Villilän kartanoympäristö, Hotelli Otava) ovat lisänneet kulttuuriympäristön arvostusta
- Porissa yksi Suomen neljästä kansallisesta kaupunkipuistosta
- viranomaisten vakiintunut yhteistyö ja valmius osallistamiseen
- PAKKI-rakennusinventointisovellus käytössä
- aktiivinen kylätoiminta

HEIKKOUEDET

- rakennus- ja muinaisjäännösinventointien vanhentuneisuus ja tietojen heikko käytettävyys
- uudempaa arkkitehtuuria huomioitu vain uudemmissa inventoinneissa
- maisemaselvitysten kirjava taso, ohjeistus puuttuu
- kulttuuriympäristön hoito ja tutkimus projekteina ei takaa jatkuvuutta
- kulttuuriympäristön vaalimiseen liian vähän rahallisia ja henkilöresursseja
- ohjausresurssien puute rakennusvalvonnassa
- yleisesti käytössä olevat osallistamisen keinot riittämättömiä kansalaisten aktivoimiseksi kaavaprosessissa
- asukkaiden tietämättömyys oman asuinympäristönsä arvoista
- kulttuuriympäristöä koskeva tieto ei ole saavutettavissa keskitetysti yhdestä paikasta
- omien kuntakaavoittajien vähäisyys
- strategisen ohjauksen puuttuminen (arkkitehtuuripoliittinen ohjelma)

Kirjurinluoto on historiallinen kaupunkipuisto. Kuva: Lauri Putkonen

Heli Nukki:

Porin kansallinen kaupunkipuisto

Suomessa on tällä hetkellä (2009) neljä kansallista kaupunkipuistoa: Porissa, Hämeenlinnassa, Heinolassa ja Hangossa. Porin kansallinen kaupunkipuisto on perustettu vuonna 2002. Se on noin kymmenen neliökilometrin laajuinen Kokemäenjoen suistossa ja rannoilla sijaitsevien sekä rakennettujen että yhä viljelykäytössä olevien kulttuuriympäristöjen, puistojen ja puistokatujen, kaupunkimetsien ja jokivarsiluonnon yhdessä muodostama kansallisesti arvokas kokonaisuus. Alueella on useita valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia ympäristöjä ja siihen sisältyy osa Kokemäenjoen linnustoltaan arvokkaasta kosteikosta ja Natura 2000-alueesta. Alueella ovat säilyneet Porin synty- ja kehityshistorian ymmärtämisen kannalta olennaisimmat piirteet. Porin

kansallisen kaupunkipuiston erityisvaltteja ovat historiallinen puistoarkkitehtuuri, kaupunkia halkova ristikkäispuistojen kokonaisuus, rakennettu kulttuuriympäristö (esim. Etelärannan aikakautensa huomattavin yhtenäinen kivikaupunkikononaisuus Kivi-Pori), mustavarisyhdyskunnat ja Kokemäenjoen suisto.

Pohjoisessa luontoa ja virkistystä

Luotojen alue on osa Kokemäenjoen kehityshistoriaa. Maankohoamisen ja jokilietteen maatumisen seurauksena syntyneellä alueella on monimuotoista joki- ja joenvarsiluontoa sekä 1900-luvun vaihteessa syntyntä huvila- ja mökkikulttuuria. Luoteiskärjestään luotojen alue on yhteydessä linnustoltaan ja kasvistoltaan tunnettuun Kokemäenjoen suistoon. Joen monilajisten rantalehtojen vyö ulottuu aivan ydinkeskustaan saakka. Osa alueesta on säilyttänyt avoimuutensa ja on edelleen vilje-

Raatihuoneenpuisto on keidas keskellä kaupunkia. Kuva: Pentti Pere

lykätyssä. Alueella sijaitsevat Kalifornian golfkenttä, sotien jälkeen perustettu siirtolapuutarha ja kaupunginpuutarha, jonka yhteydessä toimii alueellinen vihertietokeskus mallipuutarhoineen. Kirjurinluodossa on kesällä 2001 avattu myös Pori Jazz -festivaalin nykyisenä päänäyttämönä toimiva Kirjurinluoto Areenan konserttipuisto.

Kirjurinluodolla on kansanpuistonomainen menneisyys. Siellä on englantilaistyypinen puisto, jota kaupunkilaiset ovat käyttäneet jo vuosisadan ajan. Historiallista puistoa täydentävät muun muassa vuonna 1996 valmistunut uimaranta ja Pelle Hermannin leikkipuisto. Kirjurinluodon yhdistää kaupunkikeskustaan kevytrakenteinen ponttonisilta. Vuoden 2001 kesällä valmistunut Luotsin-

mäenjuovan ylittävä Pormestarinsilta yhdistää Kirjurinluodon, Pormestarinluodon ja Isosannan kaupunginosat. Uusi silta on toteutettu kansallisen kaupunkipuiston periaatteita noudattaen. Kaunis, osittain puinen kaarisilta palvelee kevyttä liikennettä ja Kirjurinluodon huoltoliikennettä.

Keskustassa arvokas rakennusperintö ja historialliset puistot

Pohjoisranta edustaa vanhaa teollisuusmiljöötä rantapuistoineen. 1800-luvun puolivälin jälkeen perustetun Porin konepajan rakennukset ja 1900-luvun alussa rakennetut Porin Puuvillan tehdasrakennukset ovat suomalaisen teollisuuden his-

toriaa. Konepajan alueella jokivarressa sijaitseva Isosannan sahamiljöö kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin, vuosien varrella huvenneisiin sa-hateollisuuden muistomerkkeihin. Mainitut teollisuusrakennukset muodostavat monipuolisen ja monumentaalisen teollisuusmiljöön Kivi-Porin vastapainoksi.

Viimeinen suurpalo koetteli Poria vuonna 1852. Palon jälkeisen uuden, aikakauden tapaan väljän ja vehreän ruutuasemakaavan laati vielä samana vuonna lääninarkkitehti G. Th. Chiewitz. Palolta säästyneen raatihuoneen ympäristöön rakennettiin kivistä kaupungille uusi hallinnon ja kaupan keskus. Etelärannan pääosin empiren ja uusrenessanssin henkeen rakennetut kivikorttelit muodostavat kansallisesti ainutlaatuisen kaupunkirakenteen. Hallinnollisen keskustan yksi merkittävimmistä rakennuksista on nykyään kaupungintalona toimiva, mutta alun perin yksityisasunnoksi rakennettu Junnelius-palatsi, joka on edustavimpia uusrenessanssirakennuksia Suomessa. Raatihuone on säilyttänyt arvokkaan aseman jokivarren maisemassa. Sen arvoa korostaa rakennuksen keskustan puolelle avautuva edustuksellinen Raatihuoneenpuisto, jota on hoidettu pieteetillä ja historiallisia arvoja vaalien.

Raatihuoneenpuisto yhdistyy nykyisen keskustan puolella yhteen kaupungin neljään osaan jakavista puistoakseleista, jotka ovat peräisin mainitusta Chiewitzin kaavasta. Pohjois-Eteläpuiston varrelle keskittyy kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokasta rakennuskantaa. Merkittäviä ovat mm. vuonna 1892 rakennettu entinen ruotsalainen yhteiskoulu, nykyinen Porin taidekoulu, vuonna 1854 rakennettu ns. Äyrilän talo ja vuonna 1927 rakennettu entinen puhelinlaitoksen rakennus, nykyinen Luontotalo Arkki. Ristikkäispuistossa on Porin nimikkolinnun - mustavariksen- pesimäyhdyksuntia.

Kaupungin hautausmaat ja kaupunginsairaalan alue muodostavat viherrakenteellisen jatkeen Länsipuistolle. Alueella on mielenkiintoinen kulttuurihistoriallinen menneisyys ja siellä on merkittäviä rakennusmuistomerkkejä. Käppärän hautausmaalla on säilynyt uusgoottilaishenkkinen vanha siunauskappeli sekä Akseli Gallen-Kallelan freskoista ja Jarl Eklundin suunnittelema Sigfridin sargofagista tunnettu Juseliuksen mausoleumi. Käppärän hautausmaan kupeessa, Vesitorninpuiston ympäröimänä seisoo yli 50 metriä korkea, arkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema funkisvesitorni. Maantiekadun varressa oleva puukujanne nivoo Porin vanhan hautausmaan, Vesitorninpuiston, kaupunginsairaalan ja Käppärän hautausmaan viherrakenteellisesti yhteen. Maantiekadun vastakkaisella puolella kansalliseen

Juseliuksen mausoleumi Käppärän hautausmaalla.
Kuva: Lauri Putkonen

kaupunkipuistoon liittyy puutalokaupunginosan idyllinen Pumpputori.

Porin yleiskaavan laati vuonna 1923 Harald Andersen. Suunnitelma noudatti aikakauden urbaaneja kaupunkisuunnitteluihanteita. Sen mukaan rakennettuja julkisia rakennuksia ovat mm. Cygnaeuksen koulu, Karhulinna, yhteislyseo ja rautatieasema. Rautatien ja valtatie 2:n allittava, väljä kevyenliikenteenväylä - Porttaali - yhdistää kaupungin keskustan, Porin metsän ja Isomäen urheilukeskuksen.

Etelässä laaja metsäalue

Etelässä kansallinen kaupunkipuisto päättyy kaupunkilaisten ulkoilu- ja virkistysalueena tärkeään Porin metsään. Verrattain laajat metsäalueet ovat säilyneet rakentamattomina ja Porin metsästä on välitön yhteys kaupunkia ympäröivälle maaseu-

dulle. Alue on ollut kaupunkilaisten yhteislaitumena ja sittemmin kansanpuistomaisessa käytössä. Alueella on säilynyt sotahistoriaan liittyviä rakenteita ja rakennelmia. Siellä on myös Yrjö Lindgrenin suunnittelema, vuonna 1957 rakennettu, alkuperäisasussaan säilynyt maaumala, jonka arkkitehtuuri ja rakennuspaikan valinta heijastelevat aikakautensa ulkoilmaelämän ihanteita. Isomäen urheilukeskuksen uusi rakennuskanta ja kentät keskittyvät valtatie 2:n välittömään läheisyyteen.

Puiston tarkoitus

Kansallinen kaupunkipuisto perustettiin alueen arvojen säilyttämiseksi, turvaamiseksi ja kehittämiseksi.

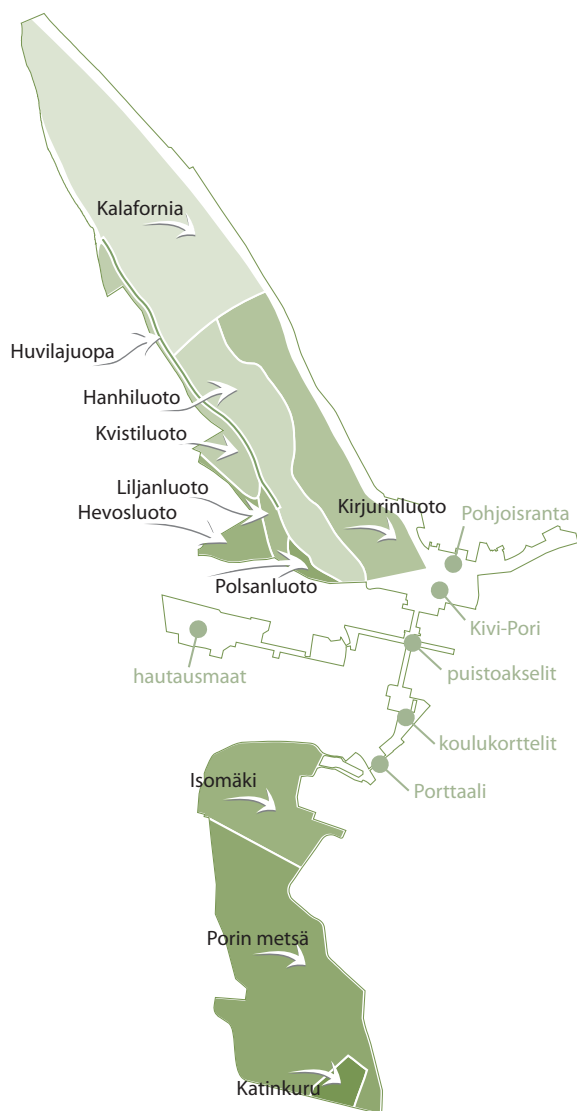
Pääosa kansallisen kaupunkipuiston maa-alueista ja merkittävä osa rakennetuista kulttuuriympäristöistä on Porin kaupungin omistuksessa. Val-

tion omistamaa tie- ja rautatiealuetta hallinnoivat VR-yhtymä Oy, Ratahallintokeskus ja Tiehallinnon Turun piiri. Kaupungin jälkeen alueen merkittävien maanomistajien on Porin evankelisluterilainen seurakuntayhtymä, jonka omistuksessa ovat Keski-Porin kirkko ja kirkkopuisto, seurakunnan hallintokeskus ja hautausmaat. Lisäksi on muutamia yksityisiä maanomistajatahoja.

Puiston perustaminen on nähty Porissa hyvänä asiana ja siitä on tullut hyvin vähän kielteistä palautetta. Puistoa ei ole koettu rajoittavana tekijänä. Päinvastoin yleisöpalautteen perusteella toivottaisiin, että puiston olemassaolo vaikuttaisi enemmän esimerkiksi suuriin rakennushankkeisiin puistoalueen reunaosissa.

Puiston hoitoa ja käyttöä ohjaa ympäristöministeriön 5.11.2008 hyväksymä hoito- ja käyttösuunnitelma. Hoidon ja käytön tavoitteet ja toimenpiteet on esitetty suunnitelmassa alueittain (Luodot, kaupunkikeskusta, Porin metsä ja urheilukeskus). Alueittaisten toimenpide-ehdotusten perustana ovat puolestaan säilyttämisen ja hoidon kohteena olevat erityiset arvot (MRL 68§) kullakin aluekonnaisuudella.

Puistoa on laajennettu vuonna 2006 liittämällä siihen ortodoksinen kirkko ja sitä ympäröivä Käppäränpuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan on kirjattu uusia mahdollisia laajennusalueita, esimerkiksi Veturitallien alue hautausmaiden kupeessa. Näiden alueiden kaavoituksessa huomioidaan niiden mahdollinen sopivuus osaksi kaupunkipuistoa. Puistosta tiedottaminen ja tietoisuuden lisääminen on tärkeä asia tulevaisuudessa. Kansallinen kaupunkipuisto ei vielä näy riittävästi katukuvassa tai muutoin maastossa. Yhdeksi pääryhmäksi on valittu lapset ja nuoret, joiden elämään ja arkeen kaupunkipuisto tuodaan esimerkiksi koulujen kanssa tehtävien yhteisten hankkeiden avulla. Viestintä, markkinointi ja tiedotus ovat siis avainasemassa lähivuosina, jotta puistosta "saataisiin kaikki ilo irti". Asioiden edistämisen kannalta ensiarvoista olisikin saada kaupunkipuistolle oma menokohta kaupungin budjetissa. Tämä mahdollistaisi puistoon panostamisen huomattavasti nykyistä voimallisemmin.

Puiston aluerajauskartta. Porin kaupunki, Heli Koskela

Hotelli Otava. Kuvat: Pentti Pere

Uusi Iloinen Otava

Hotelli Otava rakennettiin vuonna 1857 ja korotettiin ja muutettiin nykymuotoonsa vuonna 1891. Ensimmäisen vaiheen suunnitteli kaupunginarkkitehti C.J. von Heideken ja korotuksen arkkitehti J.E. Stenberg. Vuonna 1999 alkanut Otavan restaurointihanke oli antikvaarisin periaattein tapahtuvan korjauksen mallihanke. Otavassa haluttiin tutkia säilyttävän restauroinnin mahdollisuuksia eri toimenpiteissä kuten julkisivurappauksessa ja kalkkimaalauksessa, sisäpintojen käsittelyissä ja koristemaalauksissa, ilmanvaihdossa, rakenteiden korjauksessa ja paloturvallisuudessa. Kaikki suunnittelijat olivat rahoitussopimuksen mukaisesti Museoviraston hyväksymiä ja heillä oli pitkälinen kokemus restaurointikohteiden suunnittelusta. Hotelli Otavan restaurointi valmistui vuonna 2006 ja se on tällä hetkellä virastokäytössä. Toiveena on saada Otava tulevaisuudessa taas paremmin sille sopivaan kulttuurikäyttöön. Järjestettiin tähän Otavassa vuonna 1872 Suomalaisen teatterin ensiesitys ja se oli Pori Jazzin alkuhistoriassa keskeinen jamipaikka!

Mikä uhkaa kulttuuriympäristöä?

Ilmastonmuutos on myös kulttuuriympäristöä koskeva uhka, jonka kaikkia vaikutuksia ei vielä edes osata arvioida. Ilmasto vaikuttaa kulttuuriympäristöön monella tavalla. Se vaikuttaa asumiseen, rakentamiseen, elinkeinoihin, energiantuotantoon, maanviljelyyn, kasvi- ja eläinlajeihin ja mikro-organismeihin. Ilmaston lämpeneminen vaikuttaa vähitellen kasvillisuuteen, mikä tulee näkymään perinnemaisemissa. Rehevät kasvillisuusalueet lisääntyvät, kun taas kuivat ja karut biotoopit vaarantuvat. Rehevoityminen lisää maisemien umpeenkasvua ja perinnebiotooppien ylläpito vaatii entistä enemmän työtä.

Rakennetulle ympäristölle haasteita tuovat jatkuvat lämpötilavaihtelut nollan molemmin puolin. Rakenteisiin kertyvän kosteuden jäätyminen rapauttaa tiili- ja rappauspintoja ja pitkään kosteana pysyvät puurakenteet altistuvat hyönteis- ja mikrobivaurioille. Nyt on jo ollut havaittavissa lisääntyntä maalipintojen homehtumista. Pitkät

pakkasjaksot ovat aiemmin pitäneet tuhohyönteiskannat kurissa. Lauhojen talvien myötä tuholaiset lisääntyvät ja siirtyvät yhä pohjoisemmaksi, mikä on uhka erityisesti kylmillään oleville puurakennuksille. Rakennusten kunnon seurantaan ja ylläpitokorjauksiin tuleekin kiinnittää entistä enemmän huomiota ja havainnot tulisi myös kirjata rakennusten inventointitietoihin. Ajantasaiset ja helposti eri viranomaisten saavutettavissa olevat inventointitiedot helpottavat rakennusten kunnon seurantaa ja samalla ilmastonmuutoksen vaikutusten arviointia. Tähän tarvitaan pitkäjänteistä ja poikkitieteellistä tutkimusta, johon on varattava riittävät resurssit.

Myös ilmastonmuutoksen torjuminen vaikuttaa kulttuuriympäristöön muun muassa rakennusten energiatehokkuusvaatimusten ja uusiutuvien energiamuotojen lisääntyvän käytön kautta. Energiatehokkuuden nimissä tehdyt korjaukset saattavat uhata vanhan rakennuksen kulttuurihistoriallisia arvoja ja hävittää alkuperäisiä rakenteita ja rakennusosia. Tästä on kokemuksia 1970-luvun energiakriisin ajalta, jolloin moniin vanhoihin hir-

Maaseudun autoituminen on uhka kulttuuriympäristölle. Hoitamattomana vanhat hirsirakennukset tuhoutuvat vähitellen.

Kuivalahden kylä on hiljentynyt. Kuva: Liisa Nummelin

sirakennuksiin tehtiin jopa rakenteen kannalta vahingollisia lisäeristyksiä ja alapohjan betonointeja. Vanhoja käsityönä tehtyjä hienopiirteisiä ikkunoita on usein vaihdettu energiansäästön nimissä uusiin, malliltaan huonosti vanhaan rakennukseen sopiviin teollisiin ikkunoihin. Erityisen haastava tilanne on nyt peruskorjausikään tulleiden uudempien rakennusten kohdalla. Uudempaa arkkitehtuuria ei ole vielä inventoitu juuri ollenkaan, joten niiden arvojakaan ei vielä riittävän hyvin tunneta eikä niitä näin ollen osata ottaa huomioon korjauksia suunniteltaessa.

Metsienkäsittelyn tehostuminen ja kantojen korjaaminen energiapuuksi saattavat olla uhka maanalaisille muinaisjännöksille tai huonosti tunnetuille historiallisen ajan kiinteille muinaisjännöksille. Kattavien inventointien ja täsmällisten paikkatietojen merkitys kasvaa. Energiakasvien viljely voi olla sekä uhka että mahdollisuus viljeltävästä kasvusta riippuen. Pellot pysyvät viljelyssä, mutta joidenkin energiakasvien myötä avoin peltomaisema saattaa hävitä. Tuulivoimalat tulevat myös muuttamaan kulttuurimaisemaa. Parhaimmillaan tuulipuistot luovat uusia kulttuuriympäristöjä, mutta vanhaan kulttuurimaisemaan sijoitettuna ne saattavat heikentää maiseman arvoa merkittävästi.

Ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin sään ääri-ilmiöihin sopeutuminen muuttaa kulttuurimaisemaa niin ikään. Kasvavat tuulikuormat joudutaan huomioimaan suurempien rakennusten katorakenteissa ja lisääntyvän saderasituksen vuoksi

1970-luvun arkkitehtuuriin kuuluvat räystäättömät tasa-katot muutetaan harjakatoiksi. Lisääntyvät tulvat ovat uhka kulttuuriympäristölle muun muassa Porissa, mutta myös tulvasuojelutoimenpiteet kuten tulvapankereiden rakentaminen ja korottaminen muuttavat kulttuurimaisemaa. Tulvasuojelussa eri vaihtoehdot on kartoitettava ja punnittava niiden haitat ja hyödyt. Tässäkin poikkitieteellinen tutkimus ja yhteistyö eri alojen asiantuntijoiden välillä on ensiarvoisen tärkeää.

Ilmastonmuutoksen lisäksi kulttuurimaisemaa uhkaa maaseudun autioituminen ja nopeat muutokset elinkeinoelämässä. Maaseudulla autioituminen näkyy peltojen metsittämisenä ja rakennusten rappeutumisena. Perinnemaisemat ovat syntyneet ihmistoiminnan tuloksena ja ne häviävät vähitellen, kun tämä toiminta loppuu. Nyt jo maaseudulla on paljon tarpeettomaksi jääneitä vanhoja rakennuksia, hirsiaittoja, riisiä ja karjasuojia, jotka jäävät helposti ilman tarpeellisia ylläpitokorjauksia. Tulevaisuudessa näitä tyhjillään olevia rakennuksia on yhä enemmän. Koulujen, pankkien, postien ja kyläkauppojen sulkeminen aiheuttaa elinympäristön toiminnallista köyhtymistä. Rakennukset jäävät tyhjiilleen tai niiden käyttötarkoitus muuttuu. Toiminnan loputtua monista julkisista rakennuksista tulee yksityisomaisuutta ja niiden merkitys kylän kokoontumispaikkana häviää. Kokoontumispaikkojen häviäminen puolestaan vähentää kylän yhteisöllisyyttä, mikä helposti lisää kulttuuriympäristön rappeutumisesta.

Pyhän Henrikin kappeli.

Pyhän Henrikin kappeli sijaitsee Kokemäen Ylistaron kylässä keskiaikaisen Teljän kauppapaikan alueella. Tällä Kokemäenjoen törmällä on säilynyt vuosisatojen ajan pieni hirsinen aitta, jossa perimätiedon mukaan Piispa Henrik saarnasi ja yöpyi vuonna 1156. Ensimmäiset kirjalliset maininnat aitasta ovat 1600-luvun alusta, jolloin paikka mainitaan jo pyhiinvaelluskohteena. Vuosilustojen perusteella tehdyn ajoituksen mukaan vanhimmat hirret on kaadettu talvella 1472 – 1473, mutta aitta on vaihdettu hirsiiä myös 1500-, 1600- ja 1700-luvuilla. Rakennusta on selvästi haluttu ylläpitää huolellisemmin kuin hirsiaittoja keskimäärin juuri siihen liittyvän perimätiedon takia. 1830-luvulla saarnahuone päätettiin suojella kansallisena muistomerkkinä. Turun kaupunginarkkitehti Per Johan Gylich suunnitteli saarnahuoneen suojaksi uusgoottilaisen kahdeksankulmisen tiilikappelin. Kappeli vihittiin käyttöön 18.6.1857, jolloin vietettiin kristinuskon maahantulon 700-vuotisjuhlaa. Kappelia ympäröi arkkitehti G. Th. Chiewitzin suunnittelema puisto.

Pyhän Henrikin kappeli on Kokemäen merkittävin matkailunähtävyys. Rakennuksen ylläpidossa on kuitenkin ollut vaikeuksia koko sen historian ajan, koska kyseessä on muistomerkki eikä käyttörakennus. 1980-luvulla kappeli alueineen siirtyikin Museoviraston hallintaan. Kappeli sijaitsee savimaalla aivan Kokemäenjoen partaalla joen ulko-kaarteessa. Tiilirakennus alkoi kallistua joken päin pian rakentamisensa jälkeen ja aikojen kuluessa joki on vielä virtauksellaan kuluttanut kappelin ja joen välistä rantakaistaa. Jo ainakin sata vuotta jatkunut kallistuminen jatkuu noin millin vuosivauhtia kallistuman ollessa tällä hetkellä noin 25 cm.

Ilmastonmuutoksen seurauksena yleistyvät runsaat sateet heikentävät maaperän kantavuutta ja aiheuttavat vaurioita rakennusten perustuksiin. Sateista aiheutuu myös tulvia, jotka saattavat aiheuttaa eroosiota ja maanvyöryjä rannoilla. Nämä ongelmat koskettavat myös Pyhän Henrikin kappelia, jonka kallistuminen saattaa tulevana vuosina nopeutua. Kokemäenjoessa tulvat ovat viime talvina lisääntyneet. Museovirasto aloitti kappelin alueella talvella 2008 – 2009 maaperätutkimukset, joiden avulla selvitetään maaperän laatua ja kantavuutta sekä kovan pohjan syvyyttä. Pohjatutkimuksina tehtiin mm. kairauksia, maanäytteiden ottoa ja maatulkuutausta, lisäksi maanpinnan korkeudet vaaitettiin ja joken viettävä luiska kartoitettiin. Tutkimusten ja niiden tulosten analysoinnin jälkeen laaditaan mahdollisesti perustusten vahvistussuunnitelma, jonka tavoitteena on pysäyttää sata vuotta jatkunut kallistuminen ja turvata rakennuksen säilyminen myös tuleville sukupolville.

UHAT

- ilmastonmuutos (lisääntyvät sateet, leudot talvet, kosteusongelmat, tuhohyönteiset...)
- ilmastonmuutoksen torjuminen (kulttuurihistoriallisista arvoista piittaamattomat energiaremontit, ympäristöä muuttavat tulvansuojeluratkaisut)
- kohonneet energiakustannukset vaikeuttavat julkisten rakennusten ylläpitoa
- kuntien heikentynyt taloustilanne vähentää resursseja rakennetun ympäristön hoidosta
- maaseudun autioituminen, peltojen metsittäminen, maisemien umpeenkasvu ja tyhjilleen jäävien rakennusten rappeutuminen
- elinkeinorakenteen muutos ja maanviljelyn tehostuminen ja yksipuolistuminen
- yhdyskuntarakenteen hajautuminen
- elinympäristön toiminnallinen köyhtyminen, kun julkiset rakennukset myydään yksityiskäyttöön, jolloin käyttötarkoitus muuttuu (koulut, asemarakennukset, kunnantalot, kyläkaupat, postit, pankit...)
- maisemaa hallitsevat uudet rakennelmat (mainostornit, mastot)
- rakennetun ympäristön ajallisen kerroksellisuuden ja eri aikakausien arkkitehtuurin ominaispiirteiden katoaminen korjaus- ja muutostoimenpiteissä
- rakennusperinnönhoidon rahoituksen riittämättömyys
- lisääntynyt kertakäyttökulttuuri ja tavaroiden nopea kierto (esimerkiksi hyvälaatuiset ja kestävät vanhat ikkunat vaihtuvat helposti uusiin)

MAHDOLLISUUDET

- kuntaliitosten kautta saavutetut suuremmat yksiköt mahdollistavat vankemman asiantuntemuksen esimerkiksi kaavoituksessa ja rakennusvalvonnassa
- kuntaliitokset saattavat vahvistaa uusissa suurkunnissa osa-alueiden paikallisidentiteettiä ja lisätä oman lähiympäristön arvostusta
- paikalliset kulttuuriympäristöohjelmat antavat valmiudet parempaan yhdyskuntasuunnitteluun, mikä parantaa asuinympäristön viihtyisyyttä ja lisää alueen vetovoimaisuutta
- vanhan rakennuskannan oikea ylläpito lisää rakennusten markkina-arvoa
- vanhat teollisuusympäristöt luovina tiloina – mahdollistavat luovan toiminnan sijoittumisen alueelle
- rakennetun ympäristön suojeleminen antaa miljöötakuun eli antaa varmuuden ympäristön ominaisluonteen säilymisestä ja lisää sen arvoa asuinpaikkana
- kulttuuriympäristöjen hyödyntäminen matkailussa ja opetuksessa
- selkämeren kansallispuisto tekee tunnetuksi Satakunnan saariston kulttuurimaisemia
- oman kulttuuriympäristön tekeminen tunnetuksi kaava-prosessien yhteydessä
- alueen korkeakoulujen lisääntyvä yhteistyö kulttuuriympäristöntutkimuksessa
- tietojärjestelmien kehittyminen helpottaa tiedon saavutettavuutta, kunhan työhön varataan riittävät resurssit
- EU-rahoituksen tehostunut hyödyntäminen kulttuuriympäristötyössä

Maaseudun rakennusten lisäksi myös monet teollisuusrakennukset ovat jäämässä vaille alkuperäistä käyttöä. Rautatieasemat ovat jo sulkeneet ovensa suurimpia kaupunkeja lukuun ottamatta ja asemarakennuksia myydään yksityiskäyttöön. Valtion ja kuntien virastoja yhdistetään, mikä tyhjentää monia virastorakennuksia. Kaupat keskittyvät koko ajan suurempiin yksiköihin taajamien ulkopuolelle ja pienet keskustakaupat muuttuvat kannattamattomiksi. Kuntaliitosten yhteydessä on toistaiseksi puhuttu melko vähän siitä, mitä ne aiheuttavat seurakunnille. Kuinka turvattu on kirkollisten rakennusten tulevaisuus? Kulttuuriympäristöä uhkaavat siis monet muutokset, joihin pitäisi osata valmistautua ajoissa ennen kuin mitään korvaamatonta menetetään. Kulttuuriympäristön tutkimukseen, hoitoon ja suojeluun onkin varattava tulevaisuudessa enemmän resursseja.

Kulttuuriympäristössä on mahdollisuuksia!

Hyvin säilynyt ja hoidettu kulttuuriympäristö on rikkaus ja voimavara, jota voitaisiin hyödyntää esimerkiksi matkailussa ja kuntamarkkinoinnissa paljon nykyistä enemmän. Kuinka moni osaa nimetä Satakunnan viisi valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta? Tuntevatko edes näillä alueilla asuvat ihmiset kotipaikkansa arvon ja osataanko sitä tuoda esille? Ainakaan kuntien kotisivuilta tätä tietoa ei helposti löydy. Köyliö tuo kansallismaisemansa esiin heti etusivulla, mutta muiden kuntien kotisivuilla kulttuuriympäristö on varsin pienessä roolissa. Siihen liittyviä tiedonmuruja löytyy vaihtelevien otsikoiden alta (historia, luonto, kulttuuri), mutta esimerkiksi tietoa valtakunnallisesti arvokkaista kohteista ei ole nostettu esiin.

Toimiva kyläkauppa on tärkeä kylän elinvoimaisuudelle. Siikaisten Leväsjoeelta kauppa vielä löytyy.

Kaija ja Heikki Sirenin 1960-luvulla suunnittelema kaupungintalo edustaa Kankaanpäälle ominaista tiiliarkkitehtuuria.

Rakennussuojelu koetaan edelleen valitettavan usein negatiivisena asiana, vaikka suojelun päinvastoin pitäisi nostaa kiinteistön arvoa. Merkkejä muutoksesta on kuitenkin jo nähtävissä ja vanhan talon myynti-ilmoituksessa saatetaankin jo mainita, että rakennus on entisöity Museoviraston ohjeiden mukaan. Ostajia tällaisille kohteille kyllä löytyy. Suojelun ja arvottamisen perustelut pitäisikin tehdä entistä näkyvämmiksi, jotta ne tunnettaisiin ja ymmärrettäisiin laajemmin. Jo koulussa aloitetun kulttuuriympäristökasvatuksen avulla ihmisille saadaan paremmat valmiudet lukea kulttuuriympäristöä ja ymmärtää sen arvot. Tämä auttaa myös hyväksymään suojelun ja ymmärtämään sen tarjoamat edut.

Viihtyisä ympäristö houkuttelee niin asukkaita kuin matkailijoitakin ja antaa mahdollisuuksia myös elinkeinotoimintaan. Kulttuuriympäristö on syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa ja se tarvitsee ihmistä myös säilyäkseen. Alueen nimeäminen arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi ei siis tarkoita sitä, että siihen ei saisi enää koskea, vaan sitä, että alueen arvot on tunnustettu ja tunnustettu. Sitä voidaan pitää hyvänä lähtökohtana alueen kehittämiselle ja tulevaisuuden suunnittelulle.

Kuntien tulisikin pyrkiä maankäytön suunnittelusaan entistä kunnianhimoisemmin laadukkaan ja viihtyisän elinympäristön kehittämiseen, ja tässä työssä hyvin tehdyt perusselvitykset ja inventoinnit ovat ensiarvoisen tärkeitä. Onnistuneesta työstä voidaan myös palkita: Kankaanpään kaupunki on saanut Suomen Arkkitehtiliiton vuoden 2000 Safa-palkinnon pitkäjänteisestä ja esimerkillisestä toiminnasta esteettisesti korkealuokkaisen ja kestävä kehityksen mukaisen ympäristön hyväksi. Yhtenä työkaluna Kankaanpäässä on ollut paikallinen kulttuuriympäristöohjelma, jonka se on ainoana satakuntalaisena kuntana tehnyt.

Kulttuurimatkailua Satakunnassa on jo alettu kehittää voimakkaasti. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita on kunnostettu ja meneillään on tälläkin hetkellä useita hankkeita, joissa tuodaan esiin kulttuurimaisemaa ja sen historiaa. Vuojoen kartanossa on käynyt kymmeniä tuhansia ihmisiä kunnostamisen jälkeen ja kartanon restaurointi on tuonut Eurajoelle runsaasti myönteistä julkisuutta. Ajankohtaisena maakunnallisena hankkeena mainittakoon Selkämeren kansallispuisto, jossa kulttuurimaisema on merkittäväällä sijalla.

Juhani Korpinen:

Selkämeren kansallispuisto esittelee myös kulttuuriympäristöjä

Usean vuoden ajan valmisteltuun Selkämeren kansallispuistoon tulee kuulumaan niin aavan meren äärellä olevaa karua ulkosaaristoa kuin luonnoltaan ja kulttuurihistorialtaan monimuotoista sisäsaaristoaakin. Erilaiset alueet tuovat kansallispuistokokonaisuuteen monipuolisia retkeilyn ja matkailun mahdollisuuksia. Kaavaillun Selkämeren kansallispuiston tarkoitus onkin esitellä ja vaalia myös kulttuuriympäristöjä.

Ihminen on ollut läsnä saaristossa jo rautakaudella, mistä on näkyvänä merkinä kiviröykkiö Reksaassa. Reksaari oli rautakaudella tärkeä kauppapaikka. 1100-luvulla saarelle rakennettiin kappeliksi tai kalmistoksi tulkittu rakennelma, jonka perusta on vielä saarella nähtävänä. Varsinaista asutusta Selkämeren kansallispuiston alueella on ollut 1600-luvulta lähtien. Rauman suuret saaret asutettiin ensimmäisinä: torppia nousi 1600-luvulla Nurmekseen, Omenapuumaahan ja Reksaaren.

Jo aikaisemmin saaristoa hyödynnettiin etenkin laidunmaana ja polttopuun keruupaikkana. Rauman saariston suurimmat saaret olivat muun muassa kuninkaan kartanon hevossiittolan laidunalueita. Saaristotilojen autioituminen käynnistyi 1950-luvulla. Pakollinen kansakoulu totutti 1930-luvulta lähtien lapset ja nuoret toisenlaiseen tapaan elää eikä saaristoon enää mielellään palattu. Omavaraisalouden aika oli myös hiipumassa. Kalastus ja maatalous eivät enää kannattaneet aiempaan tapaan.

Selkämeren kansallispuiston alueella on arvokkaita ketoja, niittyjä ja merenrantaniittyjä. Näistä osaa hoidetaan niitolla ja laidunnuksella. Rauman saaristossa on jäljellä perinnebiotooppeja Nurmescuodossa ja Omenapuumaassa. Reksaaren Rohe-lan rantakin on vielä palautettavissa hakamaaksi. Eurajoella sijaitsevan Kaunissaaren edustavaa kallioketoa on niitetty Museoviraston työnä. Säpin majakkasaaren rakennettu ympäristö perinnebiotooppeineen on Metsähallituksen omistuksessa ja sitä hoidetaan sekä laiduntamalla että talkoilla.

Kansallispuistoalueelta löytyy jälkiä asutuksesta, elinkeinoista, teollisuudesta ja sotahistoriasta.

Kaunissaaren asutus- ja teollisuushistoriasta muistuttavat kivijalat ja muurin perustukset.

Kylmäpihlajan majakka ja luotsiasema valmistuivat 1953.

Pihlukselta voi vielä löytää ryssänuuneiksi kutsuttuja kivilatomuksia. Näissä uuneissa paistoivat leipää Raumalla vuonna 1714 poikenneen venäläisen kaleerilaivaston muonamiehet. Pihluksessa ovat näkyvillä myös II maailmansodan aikaisen vartiotuvan rauniot. Nurmeuksessa oli I maailmansodan aikana venäläinen kasarmi, jonka jäänteitä on havaittavissa maastossa. Näkyvissä ovat myös kaksi tykinkehää. Nurmes-Aikonmaassa on ollut useita kalastustiloja. Näistä parhaiten on säilynyt Päivärannan torppa. Silakanpyynnin tukikohtina viime vuosisatoina toimineista Kallasta ja Susikarista on vielä löydettävissä kalamajojen jäänteitä ja kivistä perattuja venepaikkoja.

Kaunissaareen perustettiin höyrysaha vuonna 1874 ja enimmillään saarella asui yli 300 ihmistä. Luonnolle ei siis juurikaan jäänyt tilaa ja saarella seisoivat pahimmillaan vain muutama puu. Sahatoiminta loppui vuonna 1923 ja suurin osa rakennuksista siirrettiin muualle. Teollisuushistoriasta muistuttavat laituriarkkujen ja sähköpylväiden jäänteet, rakennusten kivijalat ja painolastikasvit. Maastossa on jäljellä myös runsaasti jätepuuta, joka on osaltaan laajentanut saarta.

Kuuskajaskari on lukuisten muiden saarten tavoin toiminut kesälaitumena 1600-luvulta lähtien. Ensimmäinen torppa saarelle rakennettiin 1900-luvun alussa. Puolustusvoimien käyttöön saari siirtyi vuonna 1939 ja pysyi melko suljettuna alueena aina 1990-luvun puoliväliin asti, jolloin puolustusvoimat poistui Kuuskajaskarista.

Majakat ovat näkyvä osa saariston ja rannikon kulttuurimaisemaa. Rauman porvarit rakennuttivat Niemi-Santakarin saarelle vuonna 1857 tunnusmajakan, Santakarin pookin ohjaamaan laivoja satamaan. Saarella oli jo aiemmin ollut tunnusmajakka, mutta se tuhottiin Oolannin sodan uhatessa. Kylmä-Santakarin saarelle valmistui vuonna 1862 luotsiasema, josta on jäljellä enää vain kivijalka. Saarelle rakennettiin myöhemmin uusi luotsitupa piharakennuksineen. Kylmäpihlajan varhaisinta kulttuurihistoriaa edustavat kallioihin tehdyt kaiverukset. Vanhin vuosiluku on 1782. Vuosisatojen ajan Kylmäpihlaja on ollut satunnaisten käyntien kohde, mutta asutusta ei saarella ole ollut ennen vuonna 1953 valmistunutta majakkaa ja luotsiasemaa. Luotsitoiminta on nyt päättynyt. Säpissä on ollut asutusta 1700-luvulta lähtien. Jonkinlainen

Santkarin Pooki, Rauma. Kuva: Hannu Vallas

merimerkki saarella on ollut ainakin vuodesta 1779, tunnusmajakka rakennettiin vuonna 1852. Säpin nykyinen majakka sekä siihen liittyvät asuin- ja talousrakennukset rakennettiin 1870-luvulla. Ensimmäisen maailmansodan aikaan saarella vartioi venäläinen joukko-osasto. Sen jäljiltä on nähtävillä vartiotuvan kivijalka ja ryssänuuneja. Majakan pihapiirissä sijaitsee vieläkin kaksi majakanvartioiden asuinrakennusta ja joitakin talousrakennuksia. Saarella on myös entinen luotsitupa.

Ouran saaristo koostuu yli 300 kivikkosaaresta. Alueen pääsaari Ouraluoto toimi luotsilaitoksen tukikohtana vuodesta 1851 ja vuonna 1856 Ouran saaristo sai oman tunnusmajakkansa. Nykyinen luotsitupa rakennettiin Ouraluotoon vuonna 1937. Ryssäkasarmiksi kutsuttu rakennus on vuodelta 1916. Se tehtiin alun perin venäläisten sotilaiden yöpymis- ja oleskelutilaksi. Samaan aikaan rakennetusta vartiotornista on jäljellä enää kivikasoja, joihin tornin jalat tukeutuivat.

Oman alueensa Selkämeren kansallispuiston kulttuuriympäristössä muodostaa vedenalainen kulttuuriperintö. Vaikka suomalaisissa merissä näköetäisyys on aina kovin vähäinen, on juuri Selkä-

merellä mahdollisuuksia esitellä vedenalaisluontoa ja vedenalaista kulttuurihistoriaa. Satakunnan edustalla merenpohjassa makaa satoja hylkyjä. Suurin osa hylyistä on loppuun palvelleiden alusten purettuja rankoja. Oolannin sodassa englantilaiset ja I maailmansodassa saksalaiset koituivat usean aluksen kohtaloksi. Hylyt kiinnostavat meriarkeologeja, sotahistorioitsijoita ja biosukeltajia. Selkämeren kansallispuistossa etsitään keinoja myös yleisen hylkyharrastuksen suuntaamiseen siihen soveltuviin kohteisiin sekä hyvän sukelluskulttuurin vahvistamiseen. Rauman edustalla on jo nykyään sukellusseuran ylläpitämä ”sukelluspuisto”.

Selkämeren kansallispuistoon ei rakenneta ainoastaan yhtä isoa opastuskeskusta. Tarkoitus on ohjata vieraita puistoon pitkin satakuntalaisrannikkoa sijoittuvilla ”porteilla”. Kylmäpihlajan majakasaari on palvelupiste alueen sisällä. Pääportteja kaavaillaan alueen ulkopuoleisiin mannerpaikkoihin Merikarvian Krookkaan, Porin Reposaareen ja Luvian Laitakariin. Eurajoella ”hyppykivenä” merelle toimii sekä luonto- että kulttuurihistoriallisilta arvoiltaan edustava Kaunissaari.

Soile Marttila:

Kokemäenjokilaakson matkailulliset mahdollisuudet

On elähdyttävää kulkea Kokemäenjokilaakson maisemassa topografisen kartan kanssa. Kartta kertoo maiseman muodoissa joen elämästä tuhansien vuosien aikana: Miten sen vedet ulottuvat edelleen pitkälle nykyiseen keskiseen Suomeen, miten huittislaiset ovat asuneet meren rannalla keräten ja myöhemmin viljellen elantonsa, miten Kokemäen Teljassa on käyty kansainvälistä kauppaa yli tuhat vuotta sitten. Teljassa ja Kokemäenjoessa yhdistyvät menneisyys ja nykyaika, ajaton ikuisuus ja hektinen elämä. Se selvittää myös osaltaan kulttuurimaisemaamme.

Löydöt ja tarinat yhdistävät matkailullista matkaamme. Kiviröykkiöt paljastuvat muinaisiksi hautaröykkiöiksi, röykkiöiden ryhmät kalmistoiksi. Vanha tieverkosto muinaisiksi ihmisten ja tiedon valtateiksi. Miten moni meistä tietää, että nykyinen Tiehallinto on saanut alkunsa täältä, tilallisten yhdistyksestä, joka haki kuninkaalta lupaa koskien perkaukseen, Kuninkaallisesta Koskenperkaus Toimikunnasta? Lukuisat kartanot ja eri-ikäiset kirjat kertovat kirkollisen ja hallinnollisen tarinamme kuninkaiden, tsaarien ja presidenttien valtakausina. Satakuntalaisesta vieraanvaraisuudesta ja

asumisen kulttuurista pääsee nauttimaan vieläkin monissa kartanoissa, torpissa, maalaistaloissa, kievareissa, pappiloissa, asemakylissä, ravintoloissa ja kahviloissa pitkin jokivartta. Samalla nuo kohteet kertovat ruokakulttuuristamme, tavastamme majoittaa ja kestitä eri aikoina. Miljööt on pyritty säilyttämään nykyaikaa palvelevan oma-aikaisina.

Jokilaakson lakeudet ovat entistä vesijättömaata viidenkymmenen kilometrin päässä nykyrannasta, sen todistavat pelloista alati löytyvät näkinkengät. Joka kevät aura nostaa auringon valoon ruukun sirpaleita, nuolenkärkiä, siruja menneestä elämästä. Harjumuodostelmat ovat asuttuja vielä tänäkin päivänä, mustat nuotiopaikkalöydökset kertovat siellä asutun paljon aikaisemminkin.

Kirkonkyliemme ja pikkukaupunkiemme keskustaajamat kirjavine rakennuskantoineen ovat osa kulttuurimaiseman muutosta, joka on toisinaan onnistuneempaa toisinaan jotain muuta. Olettehan huomanneet Huittisten keskustan useat funkkisrakennukset? Ja sen pikantin muutoksen siirryttäessä taajaman reuna-alueille: mäkitupalaisalorykelmiä, tehtaan työläisasujaimistoja, vankat maatilat, puistomaiset joenvarsipuistot?

Jokivarren kirkoissa yhdistyy hengellinen ja hallinnollinen valta jokilaakson asukkaita yhdistävinä rakennuksina ja rakenteina. Huittisten harmaakivikirkko, Pyhän Katariinan suojelema, aloittaa retkemme. Pyhän Marian puukirkosta jäljellä ovat

Kokemäenjoen rannalla oleva Heikki Häiväojan suunnittelema Koskenraivaajapatsas valmistui Tie- ja vesirakennushallituksen 175-vuotisjuhlaan vuonna 1974 Kokemäellä.

Mikael Lähtenmäki:

Historiallinen tie – matkailutie tutkimuksen ja monitieteellisyuden osana

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella Porissa on toukokuussa 2008 aloitettu hanke, jonka tavoitteena on Selkämeren rannikkoa Satakunnan alueella myötäilevän keskiaikaisperäisen rantatien määrittely valtakunnalliseksi matkailutiekseksi. Vanhan rantatien linjatukset polveilevat Rauman Vermuntilasta muun muassa Unajan, Eurajoen Linnamaan ja Irjanteen, Luvian, Kiukaisten ja Nakkilan Leistilän kautta Ulvilaan, josta tie jatkuu Sunniemen, Ruosniemen, Söörmarkun ja Noormarkun kautta Ahlasiin ja edelleen Merikarvian Kasalaan asti. Projektin ohjausryhmään kuuluvat edustajat Satakuntaliitosta ja Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen maisemantutkimuksen ja kulttuurimatkailun oppiaineista, rantatien kunnista, SAMKin Kankaanpään kuvataideosastosta sekä TaiKin Porin taiteen ja median osastosta. Muita yhteistyökumppaneita ovat muun muassa Tiehallinnon Turun tiepiiri sekä Posiva Oy.

Rantatien matkailua on tarkoitus kehittää rinnakkain mahdollisesti perustettavan Selkämeren kansallispuiston matkailun kanssa. Satakunnan rannikkoalueen ja rantatien varren sekä lähialueen kylät ja kylänraitit kulttuuri-, muinais- ja luontokohteineen luovat kehyksen Satakunnan maaseutumatkailun kehittämiseen. Historialliselta tieltä on luontevaa siirtyä Merikarvian Ouran saaristoon, Eurajoen Kaunissaareen, Yyterinniemeen, Luvian

Säppiin tai Rauman matkailusaarille sekä rannikon ja maaseutukuntien välillä oleviin arvokkaisiin kulttuuri-, luonto- ja maisemakohteisiin.

Osana Selkämeren rannikon matkailutiehanketta ilmestyy julkaisu, jossa esitellään rantatien tiehistoriaa, maisemaa ja kulttuuria sekä pohditaan mahdollisen Selkämeren kansallispuiston ja rantatien yhteistä matkailullista roolia. Kirjoittajien joukossa on Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen henkilökuntaa, mutta varsinkin laitokselta valmistuneita sekä opintojaan viimeisteleviä opiskelijoita. Kirjoittajat toteuttavat julkaisuun kirjoittaessaan yhtä maisemantutkimuksen ja kulttuurimatkailun oppiaineiden päätehtävistä, teoreettisen tiedon soveltamista käytäntöön. Monitieteisen opiskelun aikana hankitut tiedot ja taidot muun muassa maiseman esittämisen tavoista, kulttuuriympäristön ja maiseman suhteesta, tila- ja paikkakokemuksista sekä kulttuurimatkailun mekanismien ymmärtämisestä luovat pohjan tietojen käytännön soveltamiseen. Julkaisun tuottaminen tukee Porin yliopistokeskuksen asettamia tavoitteita monitieteellisestä tutkimuksesta, elinkeinoelämä- ja sidosryhmäyhteistyöstä sekä alueellisesta vaikuttavuudesta osana Satakunnan maakunnan kehittämistä.

Kirja julkaistaan Selkämeri – juhlavuoden aikana Senaatintorin Satakuntaa esittelevässä maakuntatapahtumassa kesäkuussa 2009. Näin historiallisen tien matkailutiestatuksen saamiseksi tehtävät, satakuntalaiseen maaseutumaisemaan liittyvät tutkimukset tulevat osaksi maakunnallista kehystä laajempaan yhteyteen.

Merikarvian Trolssissa kiviaidat reunustavat paikoin vanhaa rantatietä. Kuva: Mikael Lähtenmäki

5 Toimintaohjelma 2009 - 2015

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma rakentuu samojen kolmen päätavoitteen varaan kuin edellinen, vuonna 1995 laadittu ohjelma. Vaikka monet tuolloin tavoitellut toimenpiteet ovat toteutuneet, ovat päätavoitteet edelleen ajankohtaisia ja keskeisiä satakuntalaisen kulttuuriympäristön hoidossa.

Monet tämän ohjelman tavoitteista on esitetty myös Lounais-Suomen ympäristöohjelmassa 2007 - 2012 ja niihin on siten jo laajalti sitouduttu. Ympäristöohjelma perustuu Lounais-Suomen ympäristöstراتيجيةaan, jossa yhdeksi tavoitteeksi on asetettu luonnonmaiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteiden turvaaminen säilyttämällä maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet tasapainoisesti ja korostamalla luonnonmaisemaa ja kulttuuriympäristöä paikallisen identiteetin vahvistajana.

Tavoitteiden toteutumista tullaan seuraamaan vuosittain Satakunnan kulttuuriympäristöryhmässä sekä tarvittaessa erillisessä seminaarissa, johon kutsutaan sidosryhmien edustajat. Seminaarissa arvioidaan sitä, miten eri sektoreilla on onnistuttu tavoitteiden saavuttamisessa ja miten hitaasti edenneitä hankkeita voitaisiin edistää. Seurannan avulla ylläpidetään mielenkiintoa ohjelman toteutumista kohtaan ja muistutetaan eri toimijoita heidän vastuualueistaan.

Tiedon ja tietoisuuden lisääminen

Kulttuuriympäristön huomioiminen edellyttää tietoa arvokkaista kohteista ja niiden säilymisen edellytyksistä. Kattavat ja ajan tasalla olevat inventoinnit niin muinaismuistojen kuin rakennusperinnönkin osalta ovat tärkeitä lähdeaineistoa maankäytön suunnittelulle. Uusia historiallisia kerrostumia tulee koko ajan inventoinnin piiriin ja vanhoja inventointeja on päivitettävä. Resurssija on siis varattava tähän työhön jatkuvasti. Historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten ja uudemman ajan arkkitehtuurin inventointi on vasta alussa.

Tutkittua tietoa tarvitaan myös siitä, miten arvokkaat kohteet saadaan säilymään. Miten turvata perinnemaisemien säilyminen, jos karjatalous loppuu? Miten korjata vanhoja rakennuksia nykyisten energiatehokkuusvaatimusten mukaisiksi ilman, että niiden historialliset arvot menetetään tai vanhan rakenteen toiminta vaarantuu? Tutkimuksen pitää olla laaja-alaista ja poikkitieteellistä, koska kokonaisuuden hallinta vaatii eri alojen asiantuntemusta. Yhteistyötä eri toimijoiden ja asiantuntijoiden välillä onkin lisättävä, jotta osataan varautua tulevaisuuden haasteisiin ja löytää parhaat mahdolliset ratkaisut kulttuuriperinnön säilyttämiseksi.

Tutkimuksen avulla kerätty tieto on myös saatava mahdollisimman helposti saavutettavaksi, jotta siitä on myös käytännön hyötyä. Nykyinen informaatioteknologia mahdollistaa ajankohtaisen tiedon helpon saavutettavuuden. Tietoa on kuitenkin koko ajan päivitettävä, jotta se pysyy ajan tasalla. Vanhan tietoaineiston digitoimiseen ja uuden päivittämiseen tarvitaan tulevaisuudessa yhä enemmän henkilöresursseja.

Myös yleistä tietoisuutta kulttuuriympäristön arvoista on lisättävä, koska arvostuksesta seuraa halu hoitaa ympäristöä. Arvokasta rakennusta kannattaa hoitaa sen erityispiirteitä kunnioittaen, koska näin myös kiinteistön taloudellinen arvo säilyy. Viihtyisää kulttuuriympäristöä pitää vaalia ja sen tulevaisuus on turvattava tarpeellisin suojelutoimin, koska vain näin voidaan taata alueen arvonsäilyminen. Suojeltu ja hyvin hoidettu kulttuuriympäristö on tulevaisuuden vetovoimatekijä, jolla kunnat voivat houkuttaa uusia asukkaita, matkailijoita ja yrityksiä. Yksi hyvä tapa lisätä sekä tietoa että tietoisuutta paikallisista kulttuuriympäristöarvoista on laatia kunnalle oma kulttuuriympäristöohjelma. Paikallisen kulttuuriympäristöohjelman laatimisessa kannattaa huomioida asukkaiden paikallistuntemus ja näkemykset alueen kehittämistä. Näin asukkaat saadaan myös sitoutettua ohjelman tavoitteisiin.

Vihteljärven valtakunnallisesti arvokasta viljelymaisemaa Kankaanpäässä.

Maija Anttila:

Kulttuuriympäristöohjelman merkityksestä Kankaanpään kaupungille

Kulttuuriympäristöstä ja sen muutoksista voi lukea paikkakunnan historian ja elämänmenon vaiheet. Tallentamalla kulttuuriympäristöä ja kertomalla siitä luodaan edellytykset ihmisen muovaaman ympäristön ymmärtämiseen ja sitä kautta sen parempaan vaalimiseen. Paikallinen kulttuuriympäristöohjelma on oiva työkalu tässä työssä.

Kimmo Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelman laatimiseen syntyi Satakunnan ensimmäisen kulttuuriympäristöohjelman 1995 valmistelun yhteydessä. Hankkeeseen oli luvassa tukea ympäristöministeriöltä, joten Kankaanpää tarttui innolla tilaisuuteen. Maakunnan ensimmäinen, ja tähänkin mennessä ainoa kuntakohtainen kulttuuriympäristöohjelma valmistui vuonna 1997 yhteistyössä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen ja Satakunnan Museon kanssa. Ohjelma oli myös ensimmäisiä kuntakohtaisia kulttuuriympäristö-

ohjelmia koko Suomessa. Se julkaistiin ympäristöministeriön julkaisusarjassa ja sai pilottikohteena osakseen runsaasti positiivista huomiota. Kirjan tekijän, arkkitehti Immo Teperin piirroskuvitukset antoi teokselle poikkeuksellisen persoonallisen ilmeen.

Kun minua pyydettiin pohtimaan kulttuuriympäristöohjelman merkitystä kunnalle, en voinut välttyä ajatukselta, että yleensä ohjelman aikaansaaminen sekä siihen johtanut prosessi tiedonkeruineen ja yhteistyöverkostoineen oli sinänsä jo vaivan arvoinen. Ohjelman valmistumisesta tiedotettiin näyttävästi, pidettiin paikallinen seminaari, materiaalin pohjalta järjestettiin näyttely ja painettiin postikortteja. Kirjoitin aiheesta myös Kankaanpään Joulu -lehteen, joka vuosittain ilmestyvänä on paikkakunnan historian ja elämänmenon merkittävä dokumentoituja sekä pidin aiheesta kuvilla höystetyn juhlapuheen Kankaanpääpäivän iltajuhlissa. Runsas näkyvyys siis saatteli ohjelman valmistumista ja keskustelu kulttuuriympäristön arvoista vahvistui paikkakunnalla.

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelman laadinnassa oli haasteena kattavan pitäjänhistorian

Kankaanpää tunnetaan uudesta arkkitehtuuristaan. Arkkitehtitoimisto Kouvo & Partasen 1990-luvulla suunnittelemat virastokeskus (yllä) ja taidekoulu (viereisellä sivulla). Kuva: Lauri Putkonen

puuttuminen. Rakennusinventointejakaan ei ollut käytettävissä kuin joiltakin osa-alueilta. Huolimatta näistä puutteista onnistuimme mielestäni jäsentämään hajallaan olevan tiedon kiehtovaksi kokonaisuudeksi ja tuottamaan samalla palan puuttuvaa paikallishistoriaa. Ohjelmassa luotiin katsaus kaupungin historiaan, luontoon ja maisemaan, sen ympäristön kehitykseen ja nykytilaan. Siinä tarkasteltiin esimerkkikohteista laadittujen perspektiivikuva- ja karttasarjojen avulla kulttuurimaiseman muuttumista. Kohdeluettelosta tuli inventoinnin puutteista huolimatta varsin kattava kulttuurimaisemien, arvokkaiden rakennusten, siltojen ja perinnemaisemien listaus. Julkaisuun sisältyy kattava luettelo käytetyistä lähteistä, mikä on sinänsä tärkeää dokumentointia.

Kankaanpään ominaisuusluonne karun Pohjois-Satakunnan nuorena kaupunkina heijastuu ohjelmasta. Tarkasteluun nostettiin vanhimman rakennuskantamme vaatimattomiakin esimerkkejä tai eri aikakausille tyypillisiä kohteita. Kulttuuriympäristö haluttiin tietoisesti nähdä laajempänä käsitteenä, kuin mikä oli tyypillistä tuon ajan muille ohjelmille. Siihen luettiin myös moderni arkkitehtuuri ja taide kaupunkikuvassa. Ohjelman laatimisprosessi

opetti tunnistamaan oman paikkakunnan kulttuuriympäristön arvot.

Laatimisprosessi edisti kulttuuriympäristön hyväksi toimivien eri tahojen yhteistyötä kaupungissa. Perustimme paikallisen kulttuuriympäristötyöryhmän, johon kuuluivat kaupunginarkkitehti puheenjohtajana, rakennustarkastaja, museonjohtaja, asuntosihtööri, maataloussihtööri ja Kankaanpään Seuran edustaja. Työhön osallistuivat myös kaupungingeodeetti, kaupunginpuutarhuri ja Kankaanpään taidekoulun rehtori. Ryhmä on kokoontunut ohjelman valmistumisen jälkeenkin seuraamaan ohjelman toteutumista sekä valmistelemaan mm. Euroopan rakennusperintöpäivien tapahtumia. Uskon, että kukin ryhmän jäsenistä on prosessin tuloksena sitoutunut entistä paremmin kulttuuriympäristön arvojen huomioon ottamiseen omissa toimintaympäristössään.

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelman 1997 toimenpideosuutta laadimme suuren innostuksen vallassa ja saimme aikaan toiveiden tynnyrin, josta riittää tekemistä vielä tuleville sukupolvillekin. Keskustelua syntyi ja tarpeet tunnistettiin. Toimenpideehdotukset liittyvät kulttuuriympäristön dokumentointiin, monipuoliseen tiedottamiseen,

Kuva: Maija Anttila

rakennusten ja ympäristön hoitoon sekä maankäytön suunnitteluun. Lisäksi listasimme joukon kulttuuriympäristön kehittämideoita ajatuksella, että me olemme nyt luomassa omasta ajastamme kertovaa kulttuuriympäristöä. Tässä mielessä Kankaanpään identiteettitekijöinä haluttiin vahvistaa torin ympäristön urbaania rakentamista, tiiliarkkitehtuuria ja taidetta kaupunkikuvassa. Näin on myös toimittu.

Ohjelman toteutumisen seurantalaverseissa olemme voineet todeta edistystä tapahtuneen kaikilla osa-alueilla. Dokumentointia on jatkettu lähinnä kaavoituksen tarpeisiin. Rakennuskanta on inventoitu nyt lähes koko kaupungin alueella, joskin inventointien syvyyttä ja ajantasaisuutta tulee arvioida jatkuvasti. Maankäytön suunnittelussa on tunnistettu kulttuuriympäristön arvot. On laadittu kulttuuriympäristö- ja maisemaselvityksiä ja -suunnitelmia esimerkiksi Karvianjokilaaksoon ja Ruokojärven ympäristöön.

Tiedottamista on toteutettu järjestämällä Euroopan rakennusperintöpäiviin liittyviä näyttelyitä ja tapahtumia, pitämällä luentoja ja kirjoittamalla. Paikan nimet paikan muisti -teemavuonna 1999 oli näyttely kankaanpääläisistä paikannimistä. Rakennusperinnön teemavuonna 2003 järjestim-

me paikallisen Kankaanpään rakennusperintöä -näyttelyn. Näyttely oli esillä SataExpo messujen kaupungin osastolla ja kohtasi siten varsin suuren yleisön. Vuonna 2003 toteutettuun Hehku – näyttelysarjaan kuului paikallisesta tiilenteon ja tiilirakentamisen perinteestä kertova näyttely. Kun Euroopan rakennusperintöpäivien teemana vuonna 2006 oli Lähdön ja saapumisen paikat, esittelimme Kankaanpään rautatieaseman historiaa ja nykypäivää Rautatieasema elää -näyttelyn ja opastettujen kiertokävelyiden avulla. Seuraavana vuonna johdatin yleisön opastetulla käynnillä tutustumaan Niinisalon varuskunnan rakennusperintöön. Kokemukset tapahtumista ovat olleet innostavia.

Kulttuuriympäristötyö on jatkuvaa, se edellyttää pitkäjänteisyyttä ja voimavaroja. Ohjelmia tulee päivittää ja julkaisutyötä jatkaa. Kankaanpäässä tulisi viimein saada aikaan kulttuuriympäristöä ja arkkitehtuuria esittelevä julkaisu. Konkreettisenä haasteena on ratkaista keskustan tyhjiin jääneiden suojelukohteiden tuleva käyttö ja korjausten rahoitus. Muuttuva toimintaympäristö vaatii päätäjiltä jatkuvia arvovalintoja kulttuuriympäristön suhteen. Omaleimaisena vaalittu kulttuuriympäristö tulisi tällöin nähdä paikkakunnan rikkautena ja tulevaisuuden voimavarana.

Porin yliopistokeskus toimii vanhassa puuvillatehtaassa.

Maunu Häyrynen:

Yliopistollinen tutkimus ja kulttuuriympäristöjen suojelu

Tutkimus on tärkeä osa kulttuuriympäristöjen suojelua ja hoitoa. Tutkimalla haetaan vastauksia kysymyksiin, mitä pitäisi suojella, miten ja miksi.

Mitä? Kulttuuriympäristöt ovat tulleet suojelun piiriin tutkimuksen kautta. Tutkijat osoittivat ensimmäisinä esimerkiksi suomalaisen puurakentamisen tai perinnemaisemien arvon. Kulttuuriperintö ei myöskään pysy sellaisena millaiseksi se on kerran määritelty, vaan se elää ja muuttua muotoaan osana yhteiskunnan kehitystä. Vuodesta 1993 lähtien, jolloin arvokkaista kulttuuriympäristöistä alettiin puhua, on esimerkiksi sotienjälkeisen modernismin ja historiallisten puutarhojen merkitys korostunut tutkimustiedon karttuessa.

Miten? Kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon keruu ja arvotus vaativat keinojen jatkuvaa kehittelyä. Yhä mutkikkaammiksi muuttuvia maankäytön suunnitteluprosesseja varten kaivataan päätöksenteon tueksi selkeää tutkimusnäyttöä suojelukohteiden arvosta ja suojelutoiminnan vaikutuksista. Meidän oloihimme soveltuvia suojelun ja hoidon menetelmiä tai mittareita ei löydy valmiina, vaan ne on tutkimuksen avulla tuotettava. Tutkimus-

tietoa tarvitaan yhtä lailla vanhojen väriaineiden analyysiin, arvokkaiden maisema-alueiden rajojen määrittelyyn ja oman asuinseudun rakennusperinnön esittelyyn kouluopetuksessa.

Miksi? Kulttuuriympäristöjen määrittely sekä suojelutarve ja -keinot eivät ole itsestäänselvyksiä. Tutkimuksen yhtenä tehtävänä on arvioida kriittisesti suojelutoiminnan lähtökohtia ja tavoitteita. Kulttuuriympäristöjen luonteesta ja suojelusta on erilaisia käsityksiä suunnittelijoiden, päättäjien ja asukkaiden keskuudessa, eivätkä eri hallintosektoritkaan puhu aina samaa kieltä. Suojelu voi joutua törmäyskurssille myös taloudellisten kehittämistavoitteiden kanssa. Tutkimus tarkastelee kulttuuriympäristöjä ja niiden suojeluprosesseja kokonaisvaltaisesti ja tuo esiin syitä ristiriidoille.

Kulttuuriympäristöjä voidaan tutkia useiden tieteenalojen näkökulmista aina ”kovista” luonnontieteistä ympäristöestetiikkaan. Porin yliopistokeskuksessa opetettava Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen maisemantutkimuksen oppiaine sekä tutkii kulttuuriympäristöjä että soveltaa niistä saatavaa

tietoa. Tieteidenvälisenä humanistisena tutkimus-
alana maisemantutkimus hyödyntää kulttuurintut-
kimuksen, historian ja taidehistorian menetelmiä.
Sen parissa voidaan tutkia kulttuurimaisemien ke-
hitysvaiheita, rakennetun ympäristön yhteisöllisiä
merkityksiä tai puutarhataidetta. Maisemantutki-
mus tuottaa valmiuksia myös kulttuuriympäristö-
jen suojelun ja hoidon käytännön tehtäviin, kuten
inventointiin, arvottamiseen, ympäristökasvatuk-
seen ja kulttuurimatkailuun. Koulutuksessa paino-
tetaan monialaista ryhmätyöskentelyä yhteistyössä
laitoksen muiden opetusalojen, kulttuuriperinnön
tutkimuksen, digitaalisen kulttuurin ja kulttuuri-
matkailun, kanssa. Oppiaineen antamiin erityisval-
miuksiin kuuluu paikkatieto-osaaminen.

Maisemantutkimuksen oppiaine on tuottanut
2000-luvulla useita kulttuuriympäristöihin liitty-
viä opetushankkeita, kuten Porin kansallisen kau-
pungipuiston selvityshankkeen (tuloksena Suis-
tolaisten puisto -kirja, Porin kaupunki 2005) sekä
Selkämeren saaristomaiseman selvitys- ja julkai-
suhankkeen (tuloksena Tuntematon saaristo -kirja,
Otava 2006). Yhteistyökumppaneina ovat toimi-
neet Satakuntaliitto ja alueen kunnat, Satakunnan
museo sekä Lounais-Suomen ympäristökeskus.
Maisemantutkimus on inventoinut Pihlavan sa-
han ja siihen liittyvän Kaunismäen asuinalueen
viherympäristöt asemakaavaa varten, osallistunut
Kankaanpään Karvianjokilaakson maisema-alueen
yleiskaavaselvityksiin sekä tuottanut ensimmäisen
näyttelyn Satakunnan historiallisista puutarhoista
(julkaisu ilmestyy 2009). Parhailtaan oppiaineessa
valmistellaan Pohjanlahtea kiertävän vanhan ran-
tatien hakemista valtakunnalliseksi matkailutieksi
sekä vedetään maakunnallista ympäristökoulu-
hanketta ja ympäristökasvatusverkostoa. Tulossa
on selvitys Satakunnan keskiaikaisista kyläton-
teista. Kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaine
on laatinut rakennusperintöselvityksiä Porista ja
Raumalta etnologisin menetelmin (tuloksena Ko-
tina suojeltu talo -kirja, Turun yliopisto 2008).

Ympäristöntutkimus on monitieteistä ja Sata-
kunnassakin tutkimuksen tekijät ovat verkostoitu-
neet. Vuonna 2008 on alkanut toimia Satakunnan
korkeakoululaitoksen ympäristöntutkimuksen
yhteistyöryhmä, jota vetää Turun yliopiston mai-
semantutkimus ja jossa ovat sen lisäksi mukana
Porin yliopistokeskuksen Tampereen yliopiston,
Tampereen teknillisen yliopiston, Taideteollisen
korkeakoulun, Turun kauppakorkeakoulun ja Tu-
run yliopiston merenkulun tutkimuksen yksiköt
sekä Satakunnan ammattikorkeakoulu ja Turun
yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitos. Yh-

Pihlavan Kaunismäessä inventoitiin puutarhoja asemakaavaa varten.

teistyöryhmä koordinoi alueella tehtävää ympä-
ristölähtöistä tutkimusta ja opetusta. Satakunnan
rikkaat ja monimuotoiset kulttuuriympäristöt,
kuten puukaupungit, esihistorialliset kohteet,
maaseudun kulttuurimaisemat, teollisuusperintö
ja merellinen kulttuuriperintö, ovat maakunnan
kannalta tärkeä voimavara ja samalla erikoistu-
mismahdollisuus tutkimukselle. Yhteistyöryhmän
tavoite on vakiinnuttaa kulttuuriympäristöjen mo-
nitieteinen tutkimus ja siihen perustuva opetus Po-
rin yliopistokeskuksen ja muiden satakuntalaisten
korkeakoulujen yhteiseksi vahvuudeksi, joka pal-
velee sekä alueen että valtakunnallisia tutkimus- ja
kehittämistarpeita.

Laura Puolamäki:

Kulttuuriympäristöä oppimaan

Tutkimustieto satakuntalaisesta kulttuuriympäristöstä lisääntyy jatkuvasti ja ympäristökasvatus on keino tuoda tutkimustieto osaksi kouluopetusta. Inventoinnin yhteydessä saadaan runsaasti tietoa paitsi kohteen taiteellisista ja tieteellisistä arvoista, myös kulttuurihistoriallisista arvoista. Yhdistämällä inventoinnin yhteydessä saatua tietoa ympäristökasvatuksen menetelmiin voidaan tuottaa sisällöltään totuudenmukaisia, elämyksellisiä ja oivaltavia opetuspaketteja ja -ohjelmia. Suunnitelmalla opetuspakettien sisältö voimassaolevien opetussuunnitelmien sisältöä tukevaksi kokonaisuudeksi saadaan kohteesta houkutteleva oppimisympäristö.

Jotta turvattaisiin lapsille ja nuorille tasapuoliset mahdollisuudet saada kulttuuriympäristökasvatusta, tulisi maakuntaan luoda kulttuuriympäristökasvatusohjelma. Kulttuuriympäristöön liittyvä tieto pitää olla koulujen lisäksi kaikkien kiinnostuneiden kansalaisten saatavilla ja sitä pitää tuoda esille aktiivisesti. Satakuntalaiset ovat kiinnostuneita omasta ympäristöstään ja sen omaehtoinen suojeleminen ja hoito koetaan luonnollisena asiana. Ympäristökasvatuksen keinoin voidaan viedä tietoa kiinnostavalla tavalla myös aikuisten pariin.

Satakunnan ympäristökoulu. Kulttuuriympäristö koulutuksessa ja kasvatuksessa – hankkeen tavoitteena on edistää satakuntalaisten kulttuuriympäristökohteiden tunnettavuutta ja käyttöä oppimisympäristöinä. Hanke toimii vuosina 2008 - 2010 joka vuosi neljän kunnan alueella. Kuntiin kehitetään paikalliseen kulttuuriympäristöön liittyviä opetuspaketteja sekä järjestetään yleisöluentoja ja opastuksia.

Vuonna 2008 hanke toimi Raumalla, Porissa, Eurassa ja Ulvilassa. Erityisteemana oli teollisuusperintö. Yleisötilaisuuksina järjestettiin näyttelyitä, opastuksia ja luentoja. Aiheina olivat mm. Seminaarin puutarhan historia, Raumanmeren saaristo, Kauttuan Ruukinpuiston historialliset kartat ja asemakaavasunnitelmat sekä vierailuluentona Tammelassa esitys Ha Long Bayn maailmanperintökohteesta tehtävästä ympäristökasvatustyöstä. Lisäksi järjestettiin Ympäristö kasvattajana – seminaari sekä yhdessä Suomen Puutarhataiteen seuran ja ICOMOSin Suomen osaston kanssa ekskursion satakuntalaisiin, historiallisiin puutarhoihin. Täydennyskoulutuksena luokanopettajille järjestettiin ympäristökasvatusaiheinen VESO-päivä ja kulttuuri- ja ympäristöalan ammattilaisille lapset ja nuoret oppimassa – koulutuspäivä.

Raumalla toteutettiin Kulttuurikortti-pilotti yhdessä kaupungin opetustoimen viraston sekä Rauman taidemuseon, Rauman museon, Merimuseon ja Lönnströmin museon AMMUS-näyttelyn kanssa. Kulttuurikortti on raumalaisille perusopetuksen oppilaille suunnattu, opetussuunnitelmaan integroitu vierailuohjelma, joka tutustuttaa koululaiset raumalaiseen kulttuuriympäristöön neljän erilaisen museon näkökulmasta museoammattilaisten opastuksella. Pääsymaksut katetaan opetustoimen budjetista. Kulttuurikortti vakiinnutetaan osaksi opetussuunnitelmaa vuonna 2009.

Eurassa toteutettiin Kauttuan Ruukinpuiston historialliseen kartta- ja suunnitteluaineistoon perustuva opetuspaketti yhdessä PULU-hankkeen kanssa. Opetuspaketin sisällöksi valittiin 7. ja 8. luokkien voimassaolevan historian opetussuunnitelman mukaisesti sääty-yhteiskunta ja teollistuminen sekä sen vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen ja maisemaan. Aineistoksi valittiin A.Ahlström Oy:n Kauttuan arkistossa säilytettävät asemakaavasunnitelmat vuosilta 1920 ja 1938, puutarhasuunnitelma vuodelta 1916 sekä arkiston valokuvakokoelman kuvia. Opetusvälineenä käytetään Muuritutkimus Ky:n kehittämää PULU-ohjelmaa. Ohjelma mahdollistaa opetuksen aidossa kulttuuriympäristössä hyödyntäen paikallista tutkimustietoa ja tehden omia havaintoja sekä itsenäisesti että opettajan johdolla. Ohjelman avulla maastossa edetään suunniteltua reittiä pitkin. Samalla tehdään havaintoja ympäristöstä ohjelmaan syötettyjen tehtävien, karttojen, valokuvien, videoleikkeiden ja ääniraitojen avulla, jotka ohjelma laukaisee kohteisiin saavuttaessa. GPS-laite osoittaa myös oppilasryhmän sijainnin valitulla karttapohjalla. Opetuspaketti toimii pilottikohteena PULUN soveltamiseksi historiallisen ajan ympäristössä ja suunnitteluaineistojen käyttämisessä opetusmateriaalina. Kyseessä on uraauurtava kokeilu mobiiliteknologian käyttämisestä kulttuuriympäristökasvatuksessa.

Ulvilassa oppimisympäristönä toimii Leineperin ruukki. Opetuspaketti suunniteltiin osaksi 3. ja 4. luokkien käsityön ja kuvaamataidon opetussuunnitelmaa. Opetuspaketin tavoitteena on kehittää oppilaitten herkkyyttä havainnoida ympäristöä sekä tunnistaa sen kulttuurisia piirteitä. Opetuspakettia toteutetaan yhdessä ruukkikylän kädentaitoyrittäjien kanssa. Testivaiheen jälkeen opetuspaketti vakiinnutetaan osaksi Ulvilan koulujen 3. ja 4. luokkien opetussuunnitelmaa. Opetuspaketin

Maiseman menneisyys kiinnostaa lapsia. Kuvassa tutustutaan Euran Linnavuoreen oppaan johdolla.

kesto on 4 tuntia. Siten se toimii myös kauempaa saapuvien, esim. luokkaretkeläisten, ohjelmana.

Porissa 6. luokille ja yläkoululle suunnatut opetuspaketit suunniteltiin yhdessä Rosenlew-museon toteuttaman teollisuusperintöopetuksen kanssa. Kohteeksi valittiin 8. kaupunginosa, Isosanta, koska se on liitetty Porin kaupunkiin ja rakennettu juuri teollisen kehityksen seurauksena. Opetuspaketissa tutustutaan rakennettuun ympäristöön ja oppilaiden lähiympäristöön suorittamalla siellä pienimuotoinen tutkimus. Opetuspaketin lähdeaineistona on käytetty Satakunnan museon arkistossa säilytettäviä valokuvia ja karttoja. Oppilaat voivat karttojen ja valokuvien avulla havainnoida ympäristön muutosta ja kerroksellisuutta sekä ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta.

Opetuspaketti liittyy opetussuunnitelmaan ensinnäkin historian osalta. Oppilas oppii hankkimaan ja käyttämään historiallista tietoa, käyt-

tämään erilaisia lähteitä ja selittämään ihmisen toiminnan vaikutuksia. Kuvataiteen opetussuunnitelmaan liittyen tutkitaan rakennusperintöä ja havainnoidaan tilaa. Digitaalinen kuvaus tulee tutummaksi kokeilun kautta. Opetuspakettia voi hyödyntää myös opetussuunnitelman mukaisessa maantiedon opetuksessa, koska oppilas harjoittelee fyysisten karttojen käyttöä ja tulkintaa sekä oppii määrittelemään alueiden sijainteja.

Kulttuuriympäristökasvatuksen tavoitteena on aktiivinen satakuntalainen, jolla on myönteinen asenne kulttuuriympäristöä kohtaan, kyky tunnistaa ympäristön kulttuurisia piirteitä sekä tahto säilyttää kulttuuriympäristö ja mahdolliset omat merkkinsä siinä seuraavalle sukupolvelle – jättää perintö.

TIEDON JA TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN

TAVOITTEET JA TOIMENPITEET

Kulttuuriympäristöä koskeva tutkimustieto on lisääntynyt

- edistetään kulttuuriympäristöntutkimusta tukemalla tutkimushankkeita ja tilaamalla opinnäytetöitä
- tehdään asutushistoriallisia selvityksiä ja teemainventointeja
- käynnistetään monialaisia kulttuuriympäristöselvityksiä (rakennuskulttuuri, maisema, arkeologia) hankepohjalta
- tehdään inventointeja ja paikallisia kulttuuriympäristöohjelmia mm. osana PiSaRa-hanketta ja selvitetään uusia rahoitusmahdollisuuksia ja jatkohankkeita tutkimustiedon lisäämiseksi
- seurataan kulttuuriympäristön muutosta ja kehitetään seurantaindikaattoreita tutkimuksen avulla
- kehitetään inventoijan ammattikuvaa ja työnarvostusta

Keskeiset toimijat: Ympäristöministeriö, Opetusministeriö, Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, TE-keskus, alueelliset maaseudun kehittämisen toimintaryhmät, Satakunnan korkeakoululaitoksen ympäristöntutkimuksen yhteistyöryhmä

Kulttuuriympäristöä koskeva tieto on helposti saavutettavissa

- kehitetään Pakki-inventointisovelluksesta Satakunnan rakennetun ympäristön tietopankki
- laaditaan Pakin täyttöohje inventoijille
- tiedotetaan Pakista ja sen käytöstä säännöllisesti kunnissa
- varataan tietokannan päivittämiseen ja ylläpitoon riittävät resurssit
- viedään Satakunnan digitaaliset kulttuuriympäristöaineistot Lounaispaikkaan
- julkaistaan maakuntakaavan perusselvityksenä tehty Satakunnan rakennusperintö 2005 -aineisto kirjana
- tuotetaan Satakunnan maisemahistoriaa esittelevä teos
- tuodaan kulttuuriympäristöjä esiin kyläsuunnitelmissa ja kyläkaavoissa
- järjestetään tapahtumia ja tiedotetaan näyttävästi kulttuuriympäristöaiheisista teemapäivistä kuten Euroopan rakennusperintöpäivä ja Arkeologian päivät.
- tiedotetaan kulttuuriympäristöinventoinneista kunnissa laajasti eri viranhaltijoille ja päättäjille

Keskeiset toimijat: Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan Museo, Satakuntaliitto, kunnat, Lounaispaikka, Satakunnan taidetoimikunta

Kulttuuriympäristökasvatus on vakiintunut osa koulujen opetusohjelmaa

- huomioidaan kulttuuriympäristökasvatus Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategiassa
- tuotetaan paikallista kulttuuriympäristötietoa opetuspaketeiksi joka kuntaan esimerkiksi ympäristökasvatushankkeiden avulla
- turvataan Satakunnan ympäristökouluhankkeen avulla aikaansaadun toiminnan jatkuminen
- varataan kulttuuriympäristökasvatukselle riittävästi tilaa opetussuunnitelmassa

Keskeiset toimijat: OPM, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat

Hyvin hoidetun kulttuuriympäristön merkitys ymmärretään

- arkeologisen kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät hoidetaan Satakunnassa
- palkitaan esimerkillisiä kulttuuriympäristöhankkeita ja hoitokohteita
- esitellään maakuntalehdessä ”Kulttuurimaiseman helmiä Satakunnasta” ja tuodaan samalla esiin kulttuuriympäristön hoitoa
- tuotetaan matkailijoita varten kulttuuriympäristöjä esittelevää aineistoa
- järjestetään koulutusta kuntien viranomaisille, matkailuyrittäjille, kiinteistönvälittäjille ym. sidosryhmille
- innostetaan kuntia huomioimaan arvokkaat kulttuuriympäristöt ja rakennusperintö omilla www-sivuillaan ja muussa kuntamarkkinoinnissa
- kunnat tekevät ”miljöötakeuusta” markkinointivaltin

Keskeiset toimijat: Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, Satakunnan taidetoimikunta, Tiedotusvälineet

Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristön hoidon kehittäminen

Tietoisuus kulttuuriympäristön arvoista herättää halun korjata, hoitaa ja säilyttää. Silloin rakennusten korjaamiseen ja maisemanhoitoon tarvitaan myös käytännön osaamista. Vanhan rakennuksen omistajan on hyvä olla perillä oikeista korjausperiaatteista, vaikkei hän työtä itse tekisikään. Tämä on tärkeää sopivaa tekijää etsittäessäkin. Internet on nykyisin yleinen tietolähde, tiedon oikeellisuudesta ei tosin aina ole varmuutta. Ympäristöhallinnon ja Museoviraston sivuilta löytyy kuitenkin paljon luotettavaa tietoa kulttuuriympäristön hoidosta, joten sieltä on hyvä aloittaa.

Vanhan rakennuskannan ja perinnebiotooppien hoitoon on mahdollista saada avustusta eri lähteistä. Tärkeimpiä tukien myöntäjiä ovat Ympäristökeskukset, Museovirasto, TE-keskukset ja Opetusministeriö. Euroopan unioni on merkittävä rahoittaja monissa kulttuuriympäristöön liittyvissä hankkeissa. Maakuntien liitot, alueelliset ympäristökeskukset ja TE-keskukset ovat keskeisiä EU-rahoituksesta päättäviä viranomaisia Suomessa.

Avustuksilla ja muilla taloudellisilla tukimuodoilla on merkittävä vaikutus kulttuuriympäristön hoitoon. Valtioneuvoston vuonna 2001 hyväksymässä Rakennusperintöstrategiassa on esitetty, että valtion rakennusperinnön hoitoon myöntämien tukien vuositaso tulee nostaa 8 miljoonaan euroon. Tätä tasoa ei ole kuitenkaan vielä saavutettu. Riittävän rahoituksen lisäksi huomiota tulee kiinnittää tukien tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen ja tuettavien korjaustoimien riittävään ohjaukseen ja valvontaan. Tähän on varattava riittävästi henkilöresursseja.

Porin ammattiopistossa koulutetaan ympäristönhoitajia ja Nakkilan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa on aloitettu restaurointialan jatkokoulutus. Porissa ja Raumalla toimivat sekä korjausrakentamiskeskus että varaosapankki. Ammattitaitoisia tekijöitä ja neuvontaa Satakunnassa siis jo on, haasteena on lähinnä saada kysyntä ja tarjonta kohtaamaan. Koulutusta ei ole kuitenkaan koskaan liikaa. Sitä on hyvä suunnata myös suurelle yleisölle esimerkiksi kansalaisopistokursseina ja eri alojen ammattilaisille lisäkoulutuksena. Tietoa kulttuuriympäristöstä ja sen hoidosta tarvitaan niin maataloudessa, metsätaloudessa kuin rakennusteollisuudessa.

Pinkopahviseinää tapetoidaan. Kuva: Anna-Leena Seppälä

Vähälinnankatu 2:n työmaalla päästiin tekemään perinteistä savirappausta. Kuva: Tuulikki Kiilo

Hirsirakennusten korjaaminen vaatii ammattitaitoa.

Susanna Haltsonen:

Restaurointikisällin ammattitutkintoon valmistava koulutus Satakunnassa

Nakkilassa, Satakunnan Käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa (SKTO) on alkanut uusi, rakennusrestaurointikisällin ammattitutkintoon valmistava koulutus. Lukuvuonna 2008 - 2009 toteutetaan puurakenteiden restauroinnin osaamisalan näyttötutkintoon valmistava koulutus ja lukuvuonna 2009 - 2010 osaamisalana tulee olemaan pintakäsittelyiden restaurointi.

Syksyllä 2009 alkanut koulutus on tarkoitettu restaurointialan, rakennus- tai puualan ammattillisen peruskoulutuksen hankkineille sekä ammatissa toimineille puusepille tai kirvesmiehille. Korjauskohteita ovat perinteistä rakennuskantaa edustavat puurakennukset sekä kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti merkittävät rakennukset. Valmistavaa koulutusta on suunniteltu ja sitä toteutetaan yhteistyössä mm. Rakennuskulttuuritalo Toivon ja Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus Tammelan kanssa. Pääasiallinen harjoituskohde on Nakkilan kunnan omistama, pitkään tyhjiällä ja kylmillään ollut ratavartijan talon pihapiiri Suomisen tehdasalueen vieressä. Varsinainen ratavartijan talo on tehty Valtion rautateiden tyyppipiirustusten mukaisesti ja siinä on kuisti, keittiö ja kamari. Talo on rapistunut, mutta se on rakenteiltaan kohtalaisessa kunnossa. Se on myös säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä. Pihapiiriin kuuluu navetta, sauna ja kellari, jotka kaikki ovat huonokuntoisia. Nakkilan kunta suunnitteli muutamia vuosia sitten ratavartijan talon siirtämistä. Kustannukset olisivat kuitenkin kohonneet

liian suuriksi, joten suunnitelmasta luovuttiin. Nyt rakennuksia kunnostetaan koulutuksen lähtökohdista ja aikataululla.

Valmistavan koulutuksen 40 opintoviikon opinnoista 10 ov koostuu restauroinnin perusteiden opiskelusta ja koulutuksen pääpaino (30 ov) on ohjatussa käytännön työskentelyssä restaurointikohteissa. Koulutus voidaan suorittaa päätoimen ohessa monimuoto-opiskeluna osallistumalla noin kaksi kertaa kuussa oleville luentopäiville, opiskelamalla verkossa Moodle -oppimisympäristöllä sekä työssä oppimalla omalla työpaikallaan. Valmistava koulutus voi olla myös päätoimista opiskelua. Tänä syksynä alkaneesta ryhmästä 10 opiskelijaa etäopiskelee päätyönsä ohessa ja 5 henkilöä opiskelee päätoimisesti. Opiskelijat ovat kotoisin Turun maalta, Joensuusta, Uudeltamaalta ja Satakunnasta. Opiskelijat toivovat saavansa koulutukselta valmiuksia vaativan ammattitutkinnon suorittamiseen, opastusta ja lisäpotkua yrittäjyyteen, uusia työmenetelmiä ja näkökulmia sekä osaajaverkostoa eri puolelta Suomea.

Opettajina toimivat mm. rakennuskonservatorit Niko Palonen, näyttötutkintomestari ja rakennusrestauroija Aki Sulonen sekä Rakennuskulttuuritalo Toivosta rakennuskonservatorit Kalle Virtanen ja intendentti Tuulikki Kiilo. Koulutussuunnittelijana ja tutkintovastaavana toimii FM Susanna Haltsonen SKTO:lta. Eri alojen asiantuntijat pitävät luentoja, mm. rakennustutkija Liisa Nummelin Satakunnan Museosta luennoi aiheesta Rakennetun ympäristön hoito- ja viranomaismääräykset sekä -toimijat. Opiskelijat tulevat tekemään myös tutustumiskäyntejä eri restaurointikohteisiin alan asiantuntijoiden johdolla. Koulutuksen aluksi professori Wilhelm Helander kertoi orientaatioluennossaan Porin kaupungintalon restauroinnista. Vanhassa Raumassa tutustuttiin täydennysrakentamiseen ja restaurointi-ideologiaan neuvonta-arkkitehti Kalle Saarisen sekä arkkitehtien Markus Bernoullin ja Timo Tuomolan johdolla. Keväällä on tarkoitus aloittaa luentosarja aiheesta Vanha puutalo - Modernit tarpeet ja asukkaat eli kuinka yhdistää nykyajan mukavuudet vanhaan rakennukseen: kosteat tilat, viemärointi ja sähkötyöt rakennusta kunnioittaen ja kunnan säilyttäen.

Maarit Järvinen:

Ympäristönhoitajat kulttuuriympäristöjen parissa

Porin ammattiopiston luonnonvara- ja ympäristöalan toimipisteessä, tuttavallisemmin sanottuna Kullaalla, koulutetaan ympäristönhoitajia. Ympäristönhoitajaopinnoissa on vahvasti mukana tekemisen kautta oppiminen. Opiskelijat tekevät muun muassa retkeilyreittien rakenteita, kuten laavuja ja nuotiopaikkoja, hoitavat maisemaa entisöimällä metsittyneitä laitumia karjalle sekä auttavat taimenpurojen kunnostuksessa ja monissa muissa ympäristön kunnostukseen liittyvissä hankkeissa.

Myös kulttuuriympäristöt ja niiden kunnostus kuuluvat siis ympäristönhoitajien toiminta-alueeseen. Opintojen aikana opetellaan mm. tekemään ja korjaamaan hirsirakenteita ja risu- ja kiviaitoja vanhaa kunnioittaen. Opiskelijat ovat avanneet arvokkaita tienvarsi- ja kylänäkymiä toisten ihailtavaksi, esimerkkinä mainittakoon 8-tien maisemointiprojekti ja Lankosken kylä Merikarviolla. Myös Lapin Sammallahdenmäki on tuttu oppimisympäristö. Sinne opiskelijat ovat menossa rakentamaan pronssikautista asumusta yhteistyössä paikallisen yhdistyksen kanssa. Hankkeeseen liittyen on jo kerätty järviruokoa talvella 2007 ja 2009. Ruokoa tosin tarvitaan paljon lisää, joten kunnan talvia odotellaan. Myös rakennuskulttuuritalo Toivon kanssa on yhteistyötä työssäoppijoiden ja muiden erilaisten projektien osalta. Oppilaita on ollut harjoittelemassa mm. Raunelan kalastajatorpalla Eurajoella rakennusten ja pihan entisöinti-työissä, Merikarvian Pooskerissa perinnemaisemia kunnostamassa, Kankaanpäässä puistokivetyksiä laatimassa ja Satakunnan museolla rakennuksia inventoimassa.

Kulttuuriympäristöjen rakenteiden perusopin-toihin sisältyvät lainsäädännön perusteet nimenomaan suojelun ja säilyttämisen kannalta sekä hanketoiminnan periaatteet. Opiskelijat oppivat myös tarkastelemaan asuin- ja elinympäristöä menneisyydestä käsin. Arvokkaiden kohteiden tunnistamisessa he oppivat käyttämään hyväksi satakuntalaista asiantuntijaverkostoa. Myös kulttuurielinympäristöjen dokumentoiminen on todettu tärkeäksi ja opiskelijat oppivat digikuvauksen alkeet.

Valmistuneilla ympäristönhoitajilla on siis perusvalmiudet kulttuurielinympäristön kunnostamiseen, mahdollisesti jopa kunnostussuunnitelman

Ympäristönhoitajat tekemässä perinteistä riukuaitaa.
Kuva: Kirsi Mäki

laatimiseen. He ovat jo opiskeluaikanaan tottuneet tekemään asioita ja suunnittelemaan työjärjestyksen. Perustyökaluinaan he käyttävät moottori- ja raivaussahaa, sekä muita käsikäyttöisiä työkaluja. He eivät kuitenkaan ole rakennusmestareita, vaan nimenomaan ympäristön ja luonnon kannalta ajattelevia työmiehiä ja – naisia.

KORJAUSRAKENTAMISEN JA KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOIDON KEHITTÄMINEN

TAVOITTEET JA TOIMENPITEET

Rakennusperinnön hoitoon tarkoitettua rahoitusta osataan hyödyntää Satakunnassa ja rahoitus kohdentuu tarkoituksenmukaisesti

- laaditaan opaskirjanen rakennusperinnönhoitoavustuksista
- järjestetään koulutusta kuntien rakennustarkastajille tiedon levittämiseksi saatavissa olevasta rahoituksesta
- järjestetään alueellisia koulutuspäiviä yleisölle rahoituksen hakemisesta ja rakennusten ominaispiirteet huomioivista korjaustavoista
- organisoidaan alueellisia ja ylimaakunnallisia rakennusperinnönhoitohankkeita EU-rahoituksen saamiseksi toimintaan
- terävöitetään Leader-rahoituksen jakoperusteita rakennusperintökohteille ja niiden ympäristöön – korjauksissa huomioidaan ominaispiirteet
- innostetaan kuntia hakemaan EU-rahoitusta omistamiensa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden korjaukseen

Keskeiset toimijat: Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakuntaliitto, Satakunnan Museo, Satakunnan TE-keskus, alueen kunnat, Leader-toimintaryhmät

Tietoa ja osaamista rakennusten ominaispiirteet huomioivista korjaustavoista on helposti saatavissa

- tehdään tunnetuksi Rakennusperintöstrategiaa, Korjausrakentamisen strategiaa, Museoviraston korjauskortistoa ja muita olemassa olevia tietolähteitä esim. kuntien edustajille järjestettävissä seminaareissa ja kuntien kehittämiskeskusteluissa
- kehitetään Rakennuskulttuuritalo Toivon maakunnallista toimintaa ja yhteistyötä kuntien rakennusvalvontaviranomaisten kanssa
- turvataan varaosapankkien toiminta riittävällä rahoituksella
- järjestetään koulutusta suurelle yleisölle esim. kansalaisopistoissa
- kuntien rakennusvalvonta jakaa aktiivisesti tietoa oikeista korjaustavoista ja perinteisistä materiaaleista ja opastaa korjausavustusten hakemisessa
- laaditaan osajarekisteri korjausrakentamisen ammattilaisista ja markkinoidaan sitä kuntiin
- turvataan restaurointialan koulutus Satakunnassa

Keskeiset toimijat: Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakuntaliitto, Satakunnan Museo, Satakunnan TE-keskus, alueen kunnat, Leader-toimintaryhmät, Nakkilan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, SAMK

Kulttuuriympäristön hoitoon tarkoitettua rahoitusta osataan Satakunnassa käyttää kattavasti ja hoidon tulokset myös näkyvät ympäristössä. Tieto oikeista kulttuuriympäristön hoitotavoista on helposti kaikkien saatavilla

- aktivoidaan kyläyhdistyksiä organisoimaan kulttuuriympäristöjen hoitohankkeita
- kehitetään uusia rahoitusmuotoja esim. perinnemaisemiin kuuluvien, käytöstä poistuneiden maatalousrakennusten hoitoon
- toteutetaan Satakunnan perinnebiotooppien hoito-ohjelmaa ja seurataan hoitotoimien tuloksellisuutta
- toteutetaan maailmanperintökohteiden käyttö- ja hoitosuunnitelmia
- pyritään rahoituksen priorisointiin valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille ja valtakunnallisesti arvokkaisiin kulttuurimaisemiin
- järjestetään koulutusta Hiki-kohteista ja niiden huomioimisesta metsän omistajille ja metsäalan ammattilaisille
- laaditaan selkeä ohjeistus arvokkaiden maisema-alueiden hoitoon, jotta kulttuuriympäristö osataan huomioida riittävästi myös metsänhoidossa ja viljelysuunnitelmissa
- laaditaan osajarekisteri maisemanhoidon ammattilaisista
- kannustetaan kulttuuriympäristön hoitoon liittyvää yritystoimintaa
- järjestetään koulutuspäiviä ja seminaareja ajankohtaisista aiheista (esim. ilmastonmuutos ja sen torjuminen)

Keskeiset toimijat: Ympäristöministeriö, Opetusministeriö, Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan Museo, Satakuntaliitto, kunnat, TE-keskus, alueelliset maaseudun kehittämisen toimintaryhmät, Metsäkeskus, Porin metsäopisto

Vuoropuhelu eri alan ammattilaisten välillä on säännöllistä ja toimivaa

- järjestetään metsäalan ammattilaisille, rakennusinsinööreille, luonnontieteilijöille ja antikvaarisille asiantuntijoille yhteisiä seminaareja ja koulutustilaisuuksia joissa asioita esitellään eri näkökulmista
- tehdään eri asiantuntijoiden kesken yhteisiä inventointimatkoja (muinaisjännökset, rakennukset, perinnebiotoopit, luontotyypit)

Keskeiset toimijat: Turun tiepiiri, Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, Metsäkeskus, TE-keskus, alueelliset maaseudun kehittämisen toimintaryhmät, Satakunnan korkeakoululaitoksen ympäristöntutkimuksen yhteistyöryhmä

Hyvin hoidettu kulttuuriympäristö on ilo silmälle. Lankosken talo Honkajoella.

Kulttuuriympäristön huomioiminen maankäytön suunnittelussa

Maankäyttö- ja rakennuslain sisältövaatimukset edellyttävät rakennetun ympäristön ja maiseman huomioon ottamista kaikilla maankäytön suunnittelun tasoilla. Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa puolestaan edellytetään, että MRL:n mukaisesti kaavan vaikutuksia selvitetessä arvioidaan myös suunnitelman toteuttamisen välilliset ja välittömät vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan ja maisemaan. Maiseman ominaispiirteet huomioida maankäytön suunnittelulla voidaan turvata viihtyisän ja monimuotoisen elinympäristön säilyminen.

Maiseman ominaispiirteiden huomioiminen edellyttää niiden tunnistamista, siksi kattavien kulttuuriympäristöselvitysten teko on välttämätöntä. Vanhentuneet kaavat tulisi saattaa ajan tasalle ja tehdä niihin tarpeelliset suojelumerkinnot. Arvokkaissa kulttuuriympäristöissä pitäisi myös kiinnittää enemmän huomiota korkeatasoiseen uudisrakentamiseen. Satakuntaan pitäisikin tehdä alueellinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma ja arvokkaille maisema-alueille rakennustapaohjeet. Maankäytön muutokset ovat nykyään nopeita ja uudet rakennelmat ovat maisemassa hyvin hallitsevia. Taajamien ulkopuolelle vanhaan pelto-maisemaan rakennetaan ostoskeskuksia mainostorneineen, tapahtuma-areenoita, linkkimastoja ja tuulivoimaloita, jotka jättävät maisemaa aiemmin hallinneet elementit varjoonsa. Nämä toimenpiteet vaatisivatkin perusteellisen maisemaselvityksen ja maisemavaikutusten arvioinnin ennen toteuttamistaan.

Kulttuuriympäristöt pitäisi muistaa huomioida kaikessa alueellisessa suunnittelussa, niin elinkeinostrategioissa, maaseutuohjelmissa kuin kyläsuunnitelmissakin. Vuoden 2009 alusta tuli voimaan Maankäyttö- ja rakennuslain muutos, jonka mukaan yleiskaavaa voidaan entistä joustavammin käyttää suoraan rakennusluvan perusteena kyläalueilla. Muutoksella vahvistetaan maaseudun kylämuotoista asumista ja vähennetään haja-asutusalueiden ohjaamatonta rakentamista. Ympäristöministeriö ja Maaseutuasumisen teemaryhmä käynnistivät syksyllä 2008 kyläkaavoituksen kehittämishankkeen, jonka tavoitteena on helpottaa kylien rakentamista ja vahvistaa kyläläisten roolia kaavan laadinnassa. Hankkeessa valmistuu yleiskaavoitusta ja kyläsuunnittelua koskeva opas, sekä viranomaisille, kaavoittajille ja kylätoimijoille suunnattuja esitteitä. Lisäksi järjestetään avoimia

seminaareja kyläsuunnittelusta ja kaavoituksesta. Viihtyisän elinympäristön luomisessa alueen asukkaiden ja maankäytönsuunnittelun ammattilaisten välinen vuorovaikutus on tärkeää. Nykyinen Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää asianosaisten kuulemista kaavoituksen eri vaiheissa, mutta kaikki eivät välttämättä osaa käyttää tätä mahdollisuutta. Kaavoituksen yhteydessä tietoa voidaan jakaa molempiin suuntiin ja mitä aikaisemmassa vaiheessa alueen asukkaat pääsevät suunnitteluun mukaan, sitä hedelmällisempää vuorovaikutus on. Perusselvitysvaiheessa inventoijan rooli onkin hyvin tärkeä, koska hän jalkautuu kentälle ja pääsee yleensä keskustelemaan asukkaiden kanssa kasvotusten.

Hyvä työkalu kunnan kulttuuriympäristöjen kehittämiseksi on kunnallinen kulttuuriympäristöohjelma, selvitysten pohjalta asukkaiden, yhteisöjen, viranomaisten ja elinkeinoelämän yhdessä tekemä linjaus ympäristön tärkeimmistä ominaispiirteistä sekä niiden hoidosta ja hyödyntämisestä. Kulttuuriympäristöohjelma on myös hyvä pohja-aineisto kaavoitukselle. Ympäristöministeriö on julkaissut ohjeen kulttuuriympäristön laatimisesta (Suomen ympäristö 10/2009 Kulttuuriympäristö - miksi ja miten).

Heidi Saaristo:

Mikä on maisemaselvitys, sen tarkoitus ja sisältö?

Maisemaselvitys on nimensä mukaisesti selvitys maisemasta, sen rakenteesta, piirteistä, toiminnoista, historiasta ja nykytilasta. Maisemaselvitys ei siis ole vain kuvaus alueen visuaalisesta ilmeestä tai avautuvista näköaloista vaan kattava tietopaketti ympäristön eri osa-alueista. Maisema on geomorfologisen, ekologisen ja kulttuurihistoriallisen kehityksen tuloksena syntynyt ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Maiseman olemukseen vaikuttavat monet asiat kuten maa- ja kallioperä, vesi, ilmasto ja vuodenaajat, kasvillisuus sekä tietysti ihmisen teot ja toiminta. Vaikka toisin helposti saattaisi luulla, maisema ei - eikä etenkin kulttuurimaisema - ole sattumalta muodostunut kokonaisuus. Maisemaselvityksen tehtävänä on antaa tietoa siitä miten ja miksi maisema on muodostunut sellaiseksi kuin on. Selvityksen tarkoitus on siis antaa tietoa ympäristössä olevista ja maisemassa näkyvistä ja toimivista asioista sekä selvittää maiseman historiallinen ulottuvuus. Selvitystyö vaatii tietämystä monelta eri alalta, ja onnistuneen maisemaselvityksen taustalla on usein eri alojen asiantuntijoiden yhteistyö.

Maisemaselvitysten avulla voidaan löytää yksittäisten maisemien ominaispiirteitä, vertailla erilaisia alueita keskenään ja pohtia eri maisemakokonaisuuksien yhteneväisyyksiä. Hyvä maisemaselvitys kokoaa yhteen fyysisesti osoitettavissa ja mitattavissa olevan ympäristötiedon sekä maiseman historian ja maisemassa olevien kulttuurisysteemien erityispiirteet. Selvitystyön yhteydessä on myös tärkeää selvittää maisemaan ja alueeseen liittyvät subjektiiviset arvostukset. Maisemaselvityksen eräs tärkeimmistä tehtävistä on osoittaa ja nostaa esiin maiseman luonteesta, piirteistä ja ominaisuuksista johtuvia arvoja. Näihin maiseman ominaispiirteisiin ja arvoihin tukeutuen on mahdollista johtaa reunaehtoja, jotka tulee ottaa huomioon alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja muussa maankäytössä. Huolella laadittu selvitys antaa arvion maiseman muutoskestävyydestä tai haavoittuvuudesta. Maisemaselvitys tarvitaan, jotta maankäytöstä ja maisemassa tapahtuvista muutoksista aiheutuvat vaikutukset voidaan selvittää etukäteen ja niiden merkittävyys arvioida.

Kokemäen Ylistaron maisemassa on viestejä tuhannen vuoden takaa, mm. rautakautisia hautaröykkiöitä ja kuppikiviä.

Maisemaselvitykset kuuluvat olennaisena osana tuulivoimarakentamisen suunnitteluun.

Maisemaselvitys on erityisen tärkeä väline kun suunnitellaan ja arvioidaan maisemassa tapahtuvaa muutosta. Maisemaselvityksen laajuus ja esitystapa ovat riippuvaisia selvitetävästä alueesta. Esimerkiksi selvityksen maantieteellinen laajuus, historiallinen kattavuus tai muu tarkkuustaso määräytyy tutkittavan kohteen ainutlaatuisuuden ja suunniteltavan maisemaa muuttavan toimenpiteen laajuuden ja merkittävyyden mukaan. Jos suunniteltavalle alueelle ei ole aiemmin laadittu maisemaselvitystä, on selvitys tarpeen tehdä viimeistään suunnittelun yhteydessä.

Maiseman ja maisemavaikutusten arvioimisesta

Maisemaselvityksen lähtökohtana ovat pääasiassa luonnonmaantieteelliset, geologiset ja biologiset piirteet, jotka määrittävät maiseman perusrungon ja luonteen. Tämän lisäksi selvityksessä tutkitaan kulttuuripiirteitä ja niiden leviämistä; asutusta, rakentamisen perinnettä, viljely- ja metsätaloukulttuuria sekä muita ihmisen maisemaan jättämiä jälkiä. Maisemaselvityksen tausta-aineistona voidaan hyödyntää monia erillisselvityksiä ja inventointeja. Maisemaselvitys muodostuukin usein alueelle laadittujen inventointien kuten arkeologisen, rakennus- ja luontoinventoinnin yhteenvedoksi. Maisemaselvitystä laadittaessa on kuitenkin varmistauduttava siitä, että käytettävät inventoinnit eivät ole vanhentuneita ja että ne riittävällä tavalla vastaavat esimerkiksi alati muuttuvan lainsäädännön vaatimuksia.

Maisemaa voidaan arvioida monin tavoin, mutta tärkeimpinä mittareina voidaan pitää maiseman ainutlaatuisuutta tai tyyppillisyyttä, maiseman säilyneisyyttä ja historiallista ulottuvuutta sekä maiseman kauneutta ja tunnistettavuutta. Maiseman ainutlaatuisuutta arvioitaessa korostuu maisemassa esiintyvät ainutlaatuiset tai harvinaiset asiat kuten esimerkiksi linnavuoret tai merkittävät rakennetut ympäristöt. Maiseman tyyppillisyyttä arvioitaessa tarkastelun kohteeksi on valittava laajempi alue ja konteksti ja verrattava maisemaa muihin lähiseudun alueisiin. Silloin maisemasta on mahdollista tunnistaa piirteitä, jotka ovat erityisen edustavia. Koska maisemaa on vaikea ja jopa tarpeetonta museoida on maiseman säilyneisyyttä ja historiallista ulottuvuutta arvioitava ottaen huomioon miten hyvin alueen kehitys näkyy ja on luettavista maisemasta, miten selkeästi eri aikojen kerroksisuus ilmenee ja mitä historiallisesti merkittäviä kohteita kuten muinaismuistoja tai rakennelmia maisema sisältää. Maiseman kauneusarvot liittyvät puolestaan ennen kaikkea maiseman tilalliseen jäsentymisen ja maisemassa näkyvien asioiden keskinäiseen sopusuhtaisuuteen tai niiden muodostamaan kontrastiin. Maiseman tunnistettavuusarvot sitä vastoin muodostuvat pääasiassa omaleimaisten identiteettiä ja orientoituvuutta lisäävien elementtien kuten esimerkiksi kirkontornien tai korkeiden maastokohtien ansiosta.

Maisemaselvityksen tavoitteena on esittää johdopäätelmä, jonka pohjalta on mahdollista arvioida muodostuuko uusi tai maisemassa muuttuva asia liian hallitsevaksi ja jos näin on, mitä asioita tulee ottaa huomioon ja mihin toimenpiteisiin ryhtyä, jotta muutos saadaan sopeutettua maisemaan mahdollisimman hyvin. Maisemavaikutukset on

niiden luonteen perusteella jaettavissa kolmeen kategoriaan: maiseman rakenteellisiin ja ekologiaan vaikutuksiin, visuaalisiin vaikutuksiin ja kulttuurihistoriallisiin vaikutuksiin.

Maiseman rakenteeseen ja alueen ekologiaan kohdistuvat vaikutukset ovat useimmiten suurten maisemamuutosten tulosta mutta myös pienemmät toimet saattavat vaikuttaa merkittävästi erityisesti alueen ekologiaan arvoihin. Suuria muutoksia aiheuttavat toimet voivat olla esimerkiksi asuinalueen rakentaminen, viljelymaiseman metsittäminen, ison tien rakentaminen tai kaivostöiminnan aloittaminen. Hieman pienempiä, mutta maisemavaikutuksiltaan merkittäviä toimia voivat olla esimerkiksi vanhan puun kaatamisen, laidunnuksen lopettaminen tai aidan rakentaminen. Joka tapauksessa arviointi kohdistuu silloin muutoksiin maaston topografiassa ja korkeussuhteissa, kasvillisuudessa, alueen rakentamisessa ja toiminnoissa. Miten uusi toiminto sijoittuu suhteessa maaston alaviin peltoalueisiin tai suhteessa selkeärajaisiin metsäselänteisiin? Kasvaako avoin maisematila, supistuuko metsäpeitteinen alue? Entä aiheuttaako uusi toiminto muutoksia rakennetussa ympäristössä tai kasvillisuuden erityispiirteissä? Aiheuttaako uusi toiminto maisemahäiriön vai lieventääkö se jo olemassa olevaa maisemahaittaa?

Maiseman visuaalista muutosta arvioitaessa törmätään hyvin usein subjektiivisiin mielipiteisiin ja arvostuksiin. Problematiikkaa voidaan kuitenkin lähestyä objektiivisella tavalla esimerkiksi tila- ja mittakaavajäsentelyn kautta. Muuttuuko maiseman sopusuhtaisuus? Muuttuuko vakiintuneet metsän tai vesistön reuna-alueet? Miten paljon rakentamisen volyyymi kasvaa? Muuttuuko eri maamerkkien keskinäinen hierarkia, jääkö kirkontorni uuden kerrostalon tai teollisuushallien taakse?

Maiseman historiallisessa jatkumossa tapahtuneita ja tapahtuvia muutoksia on luonnollista tarkastella kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Aiheuttaako uusi toiminto sen, että tietyn elinkeinon käytössä pitkään olleen alueen tai pihapiirin käyttötarkoitus muuttuu? Sijoittuuko rakentaminen alueen perinteestä poikkeavalla tavalla? Vaikuttaako muutos tekijöihin, joilla on vahva merkitys symboli- tai identiteettitekijänä? Muuttuuko alueen toiminnallinen painopiste johonkin suuntaan? Maisemavaikutusten arviointi kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta on erityisen haastavaa siksi, että kysymyksenasettelussa on tavallista enemmän ennakoitava tulevaisuutta ja pyrittävä tunnistamaan esimerkiksi rakentamisessa, elinkeinoharjoittamisessa ja kulttuuriprosesseissa tapahtuvat muutokset, jotka vaikuttavat maisemaan.

Painolastikasvit kuuluvat rannikon kulttuurimaisemaan ja muistuttavat vanhasta purjelaivaperinteestä. Jänönapilaa Reposaaressa. Kuva: Kimmo Nuotio

Yhteistyön mahdollistaja

Maisemaselvitys on parhaimmillaan selkeä mutta pohdiskeleva, eri tahoja kiinnostava ja yhdistävä asiakirja, joka on hyödyksi monelle. Asiantuntijat hyödyntävät maisemaselvityksen sisältämää ympäristötietoa työssään ja suunnittelijoille selvitys antaa tietoa ympäristön ja maiseman asettamista reunaehdoista, joita maankäytön suunnittelussa tulee kunnioittaa. Asukkaille, yhdistyksille ja muille tahoille maisemaselvitys tarjoaa parhaimmillaan selkokielisen ja useimmiten myös kuvien ja karttojen avulla kuvitetun tietopakettin heidän lähiympäristöstään tai kotiseudustaan. Hyvä maisemaselvitys on puolueeton ja siitä ilmenevät objektiivisten faktojen lisäksi maisemaan ja alueeseen liittyvät subjektiiviset arvostukset. Hyvän maisemaselvityksen avulla kaikkien osapuolten on mahdollista keskustella suunnitelmista yhteisellä kielellä. Maisemaselvitystä voidaankin pitää eräänä maankäyttö- ja rakennuslain osallistuvaa suunnittelua erinomaisella tavalla toteuttavana ja edistävänä välineenä.

Susanna Roslöf:

Aluearkkitehti kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön vaalijana

Kulttuuriympäristö on silmin nähtävissä, kenties korvin kuultavissa ja miksei myös haistettavissa, maistettavissa ja käsin kosketeltavissa. Kulttuuriympäristö on konkreettisesti havaittavissa ja tunnettavissa, mutta se on myös jotakin näkymätöntä. Kulttuuriympäristö herättää ajatuksia, tunteita ja mielikuvia menneestä ajasta.

Pystymme vaalimaan kulttuuriympäristöjä ja rakennusperintöä yleiskaavojen, asemakaavojen, rakennustapaohjeiden, määräysten ja merkintöjen avulla. Konkreettisen ympäristön suojeleminen määräysten ja ohjeiden avulla on mahdollista ja kokemusten mukaan tuloksellista, mutta miten pystyisimme vaalimaan myös kulttuuriympäristöjen ja rakennusperinnön ilmassa leijuvia mielikuvia, ajatuksia ja tunteita herättäviä asioita ja säilyttämään niitä tuleville sukupolville. Ajatukset ja mielikuvat saattavat herätä yhteisöllisyydestä yhtä hyvin kuin ikkunalla palavasta kynttilästä, tai pikkukaupan omistajan palvelualltiudesta yhtä hyvin kuin kaupan pihassa odottavasta kelkasta. Kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön vaaliminen tarvitsee meiltä jokaiselta arvostusta ja pieniä säilymistä tukevia valintoja. Kulttuuriympäristöissä toiminta ja ilmassa leijuva vanha henki ovat yhtä tärkeitä kuin fyysiset puitteet.

Aluearkkitehti pyrkii työssään huolehtimaan ja jakamaan tietoa rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön säilymisestä. Toisaalta myös aluearkkitehti on muiden maankäytön suunnittelijoiden mukana arvottamassa tulevaisuuden kulttuuriympäristöjä ja rakennusperintöä ja mikä vaikeinta, luomassa uusia ympäristöjä, joiden joukosta valikoituu tulevaisuudessa arvokkaita kulttuuriympäristöjä ja rakennusperinnön kerroksia.

Tulevaisuuden kulttuuriympäristöjen ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden turvaaminen, ennen kuin niiden määrittäminen ja suojeleminen on ajankohtaista, on erittäin hankalaa ja siihen tarvittavien työkalujen pakki on auki, mutta tyhjillään. Maankäytön suunnittelulla ja rakennusvalvonnalla on kovin vähän instrumentteja vaalia uudempaa korkeatasoista arkkitehtuuria, josta pitäisi tulevaisuudessa muodostua arvokasta kulttuuriympäristöä ja rakennusperintöä.

Kenties yksi uhanalaisimmista rakennustyypeistä on 1960-lukua edustava arkkitehtuuri. Oman aikansa tyylipuhtaimmat tuotokset ovat erittäin karuja, yksinkertaisia, voimakkaita, modernin tyyliä ja värittömiäkin. Koska tyyliuunta ei yleisesti ottaen luo ihmisille kuvaa turvallisesta ja viihtyisästä ympäristöstä, rakennuskanta on joutunut helposti muutoksen kohteeksi. Rakennuksiin on yritetty saada väriä, lämpöä ja inhimillistä mittakaavaa muuttamalla julkisivuja, ikkunajakoja, ulko-ovia ja rakentamalla katoksia ja tuulikaappeja rungon ulkopuolelle. Ilmastonmuutos, talven yli jatkuva sadekausi, on ollut myös omiaan vauhdittamaan 1960-luvun tasakattoisten rakennusten kattomuodon muutoksia. Olisi pikaisesti huolehdittava aikansa omaleimaisen arkkitehtuurin säilymisestä tuleville sukupolville, jotta rakennuskannan historiasta kertova tarina jatkuisi aidoissa ympäristöissä eikä vain kuvina.

Tulevaisuuden kerrosten varjeleminen on haasteellista ja vaatii sekä mielikuvitusta että näkemystä nähdä arvojen kehitys ja rakennetun ympäristön uhat ja mahdollisuudet. Samanlaista näkemystä vaatii uusien asuntoalueiden suunnittelu. Miten suunnitella ympäristöä, josta muodostuu tulevaisuudessa uusi kulttuuriympäristökerros ja jonne rakennetaan uusia rakennuksia, jotka ovat ehkä joskus historiallisesti arvokkaita? Riittävätkö maankäyttö- ja rakennuslaissa esitetyt vaatimukset terveellisestä, turvallisesta, viihtyisästä elinympäristöstä, liikenteen järjestämisestä ja palvelujen saatavuudesta? Edellä mainitut seikat varmasti edesauttavat uusien alueiden syntymistä ja niiden elinvoimaisuutta. Toimivuus ja elinvoimaisuus tukevat säilymistä ja lopulta muodostumista uusiksi arvokkaiksi kulttuuriympäristöiksi. Tulevaisuudessa arvokkaiksi muodostuviin kerroksiin vaikuttavat varmasti myös paikka, alueen käyttötarkoitus ja rakentamistapa.

Nykyiseen rakentuvaan ympäristöömme vaikuttavat ainakin lainmuutokset ja rakentamismääräykset, ilmastonmuutokseen varautuminen ja sopeutuminen sekä energiasäästö varmasti yhtä paljon kuin asumisen trendit ja elämäntapakin. Yhä enemmän suomalainen kulttuuri, ympäristö ja rakennustaide ovat saaneet vaikutteita myös ulkomailta.

Pekka Pitkäsén suunnittelema Säskylän seurakuntakeskus edustaa 1960-luvun betonirakentamisen niukkaa estetiikkaa.
Kuva: Lauri Putkonen

Tulevaisuuden arvokkaat kulttuuriympäristöt ja rakennusperintö ovat juuri nyt syntymässä. Ajan saatossa pystymme seuraamaan, miten hyvin nykypäivän ratkaisut kestävät muutoksia ja pystyvät kehittymään kanssamme. Aivan varmasti nyt suunniteltavista kohteista valikoituu oman aikansa omaleimaisia kohteita, joilla on kerrottavana yksi luku menneen ajan tarinasta; rakennustyyleistä ja -tavoista, mutta myös ihmisistä, tapahtumista ja menneen ajan arvoista.

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HUOMIOIMINEN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUSSA

TAVOITTEET JA TOIMENPITEET

Kulttuuriympäristöä hoidetaan Satakunnassa ohjelmapohjaisesti

- Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma tiedostetaan ja sitä sovelletaan kehittämishankkeissa
- laaditaan arkkitehtuuripoliittinen ohjelma joko koko maakuntaan tai erikseen suurimpiin kaupunkeihin (Pori, Rauma, Kankaanpää)
- laaditaan rakennusperintöstrategia maakunnan suurimmissa kunnissa ja sitoutetaan siihen paikalliset päättäjät ja virkamiehet
- perustetaan luonnonsuojelulain mukaisia maisema-alueita valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille ja laaditaan niille hoito-ohjelmat
- laaditaan kulttuuriympäristöohjelmia kunnissa aluksi osana Pisara –hanketta
- tiedotetaan kulttuuriympäristöasioista laajasti eri viranhaltijoille ja uusille valtuutetuille esim. kehityskeskustelujen yhteydessä
- Rautatiesopimuksen tarkoittamien kohteiden suojelun ratkaiseminen asemakaavoituksella

Keskeiset toimijat: Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan Museo, Satakunnan taidetoimikunta, Satakuntaliitto, asianomaiset kunnat

Maankäytön suunnittelu perustuu ajan tasaisiin selvityksiin

- otetaan inventointitilannekatsaus osaksi kaavoituskatsausta
- ohjataan kuntia ja konsultteja kulttuuriympäristöinventointien teossa ja Pakin käytössä
- kunnissa kaavoituksen perusselvityksenä tehdään tarvittaessa myös maiseman historian huomioiva maisemaselvitys
- kulttuuriympäristöasiantuntemus otetaan mukaan suunnitteluprosesseihin alusta alkaen
- kehitetään ympäristövaikutusten arviointia kulttuuristen piirteiden huomioimisen osalta
- laajennetaan inventoinnit uudempaan rakennuskantaan
- laaditaan maisemaselvitysopas
- tehdään kaavojen vanhentuneisuuden arviointi ja vanhentuneiden kaavojen ajantasaistaminen

Keskeiset toimijat: Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, Satakunnan korkeakoululaitoksen ympäristöntutkimuksen yhteistyöryhmä

Vuorovaikutus alueen asukkaiden ja kaavoittajan välillä on aktiivista

- kehitetään kaava-prosessia ja uusia osallistamisen tapoja (osallistava GIS)
- laaditaan vuorovaikutusopas
- järjestetään kaavoituksen yhteydessä kaavakävelyjä
- korostetaan inventoijan roolia tiedon jakajana kentällä

Keskeiset toimijat: Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, Lounaispaikka, Satakunnan korkeakoululaitoksen ympäristöntutkimuksen yhteistyöryhmä

Laadukas täydennysrakentaminen vanhassa kulttuuriympäristössä ja laadukkaat uudet kulttuuriympäristöt

- turvataan riittävät resurssit kaavoitukseen ja aluearkkitehtitoimintaan
- laaditaan rakennustapaohjeet arvokkaille maisema-alueille
- järjestetään arkkitehtuurikilpailuja uusista julkisista rakennushankkeista

Keskeiset toimijat: Ympäristöministeriö, Opetusministeriö, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Satakunnan museo, Satakuntaliitto, kunnat, Satakunnan taidetoimikunta

6 Tuumasta toimeen

Mistä rahoitusta kulttuuriympäristön vaalimiseen?

Lounais-Suomen ympäristökeskus myöntää vuosittain ympäristöhallinnon määrärahoista harkinnanvaraisia avustuksia rakennusperinnön hoitoon. Avustusta voidaan myöntää yksityisille rakennuksen omistajille tai pitkäaikaisille vuokralaisille omistajan suostumuksella, rakennusperinnön hoitoa edistäville yhteisöille sekä kunnille ja kuntayhtymille.

Avustusta myönnetään kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin, etenkin kaavalla suojeltuihin, rakennuksiin. Ensisijaisia kohteita ovat valtakunnallisesti merkittävässä kulttuurihistoriallisissa ympäristöissä sijaitsevat kohteet sekä maakunnallisesti arvokkaat kohteet.

Avustuksia myönnetään korjauksiin, joissa edistetään kulttuurihistoriallisten tai maisemallisesti arvokkaiden rakennusten säilymistä. Tyypillisiä avustettavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi

Kautilla on myönnetty avustusta rakennusperinnön hoitoon huonokuntoisten savitiilikattojen uusimiseen.
Kuva: Anna-Leena Seppälä

ulkovaipan, katon, julkisivujen, ikkunoiden tai ulko-ovien korjaustyöt ja kantavien rakenteiden korjaustyö. Avustuksia ei ole tarkoitettu käyttömukavuuden lisäämiseen eikä tavanomaisiin vuosisorkjauksiin. Ensisijaisesti avustuksilla pyritään kattamaan suojelusta johtuvia lisäkustannuksia, kuten rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämisen edellyttämiä tavanomaista kalliimpia materiaaleja tai erityisen työvaltaista toteuttamistapaa. Lisäksi avustuksia suunnataan kohteisiin, joilla ei ehkä enää ole suurta käyttöarvoa omistajilleen, mutta jotka ovat kulttuurimaiseman kannalta erityisen tärkeitä, kuten monet maaseudun vanhat talousrakennukset.

Avustuksen saaminen asettaa korjaukselle myös ehtoja. Korjaustyö tulee tehdä siten, että rakennuksen alkuperäinen luonne ja ominaispiirteet sekä historiallinen aitous säilyy ja rakennusosien tarpeetonta uusimista vältetään. Työ tehdään rakennuksen rakentamisajankohdan mukaisilla työtapoilla ja rakennukseen sopivilla perinteisillä rakennusmateriaaleilla, jollaisia ovat tyypillisesti keitetty punamultamaali, aito pellavaöljymaali, saumattu peltikate, bitumikattohuopa kolmiorimasaujoin, poltettu savitiili, päre ja kalkkirappaus. Nämä materiaalit ovat korjausrakentamisessa hyväksi ja turvallisiksi koettuja. Hyvistä korjaustavoista saa tietoa museoviraston korjauskortistosta ja rakennusperintöportaalista www.rakennusperinto.fi. Jokainen kohde on kuitenkin yksilöllinen, joten laajoissa korjauksissa lähes poikkeuksetta tarvitaan asiaan perehtynyttä suunnittelijaa. Maakuntamuseon rakennustutkijat toimivat korjaustyön antikvaarisena asiantuntijana valvoen että työ täyttää avustusehdot. Avustussummat vaihtelevat noin 2500 eurosta 10 000 euroon. Avustusta voidaan myöntää enintään 50% toimenpiteiden kustannuksista. Avustuksia ei myönnetä kohteisiin, joihin voi hakea muuta kautta valtion tai kirkon avustusta.

Museovirasto myöntää entistämisasiavustuksia rakennussuojelulailla suojeltujen sekä autiokirkkojen tai niihin verrattavien muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten entistämiseen, konservointiin tai historiallisen asun palauttamiseen. Opetusministeriö myöntää avustusta seurantaloiden korjaukseen yhteistyössä Suomen Kotiseutuliiton kanssa. Avustusta voi saada vapaaseen kansalaistoimintaan tarkoitettujen seurantaloiden korjaamiseen sekä siihen liittyvään selvitys- ja tarkastustyöhön. Rahoituksessa kiinnitetään huomiota sekä rakennuksen kulttuurihistorialliseen arvoon että kokoontumistilojen tarpeellisuuteen kansalaistoiminnan kannalta.

Kunta voi myöntää korjausavustusta muun muassa kuntoarvion ja korjaussuunnitelman laatimiseen. Lisätietoja saa oman kunnan viranomaisilta. Myös mahdollisuudet verohelpotuksiin ja -vähennyksiin kannattaa hyödyntää. Kotitalousvähennyksenä voi vähentää yrittäjältä ostetun korjaus- ja remonttityön määrästä 60 prosenttia, kuitenkin enintään 3000 € / vuosi / henkilö. Verovähennyistä ei voi hyödyntää, jos kohteeseen on saatu muuta avustusta.

Hurrin talon vanhan päärakennuksen korjaus Huittisissa

Vanhoilla taloilla on vähintäänkin yhtä monta tarinaa kuin niillä on omistajiakin. Tapaukset vaihtelevat, vaikka rakennukset olisivat samankaltaisia. Se, mikä on jollekin mahdollista, on toiselle mahdollonta. Mikä yhdelle on kallista, on toiselle halpaa. Mikä yhdelle on arvokasta, on toiselle arvoitonta. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen korjaushanke tarvitsee joskus vain hiukan ohjausta käynnistyäkseen, joskus taas vaaditaan voimakeinoja ja ennen kaikkea ulkopuolista rahoitusta.

Huittisten Hurrin talon vanha asuinrakennus on ollut asumattomana 1980-luvun alusta saakka. Pihapiirissä on uudempi, vuonna 1968 rakennettu asuinrakennus, jossa omistajaperhe asuu. Uudemman asuinrakennuksen valmistumisen jälkeen vanha päärakennus oli vain osittain asuttuna ja sitä on käytetty lähinnä varastona. Vuonna 2000 omistajat hakivat rakennukselle purkamislupaa Huittisten kaupungilta. Hakemus johti suojeluprosessiin, jonka tuloksena Hurrin talon vanha päärakennus suojeltiin 17.6.2003 rakennussuojelulain nojalla kolmantena kohteena lajissaan Satakunnassa.

Korkeakosken kylä on osa valtakunnallisesti arvokasta Loimijokivarren asutus- ja viljelymaisemaa. Kyläkokonaisuus on huomioitu Satakunnan seutukaavassa 5 kulttuurihistoriallisesti arvokkaan alueena. Kohdeselostuksessa mainitaan Hurrin päärakennus erikseen. Suojelupäätöstä perusteltiin sekä 1890-luvulla rakennetun päärakennuksen tyypillisyydellä ja säilyneisyydellä että pihapiirin merkityksellä osana Korkeakosken kylämiljöötä. Suojelupäätöksessä otettiin kantaa myös rakennuksen tuleviin korjausratkaisuihin.

Rakennuksen julkisivut kunnostettiin 2000-luvun alussa, jolloin Lounais-Suomen ympäristökeskus maksoi kunnostustyöhön pienen avustuksen. Kesän 2008 aikana uusittiin rakennuksen vesikatto. Museovirasto myönsi korjaustyöhön varsin tunnetun entistämisasiavustuksen suojelun perusteella.

Hurrin talon kattoa korjataan. Kuva: Liisa Nummelin

Soveliaasta katemateriaalista käytiin vielä keväällä 2008 monivaiheinen keskustelu omistajan sekä Satakunnan Museon ja Museoviraston kesken. Omistajalla tärkeimpinä valintaperusteina olivat materiaalin hinta ja asennuksen helppous, museoviranomaisilla taas rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon vaaliminen. Lopputulos, tiilenpunainen betonitiilikate, tyydytti kaikkia osapuolia.

Hurrin tapauksessa avustusmahdollisuuksilla on ollut suuri merkitys sekä suojelupäätöstä tehtäessä että korjausratkaisuista päätettäessä. Omis-

tajan haluttomuus suojeluun voitiin lupauksilla avustusmahdollisuuksista kääntää edes jonkin asteiseksi sovuksi. Konkreettiseen korjaukseen myönnetty avustus puolestaan mahdollisti keskustelun korjausratkaisuista ja suojellun rakennuksen arvojen vaalimisen. Ajan kuluessa ja sukupolven vaihduttua saattaa pakkokeinoin säilytetty ja museoviranomaisten ohjauksessa ulkoasultaan korjattu Hurrin talon hyljeksitty vanha päärakennus kokea vielä renessanssin ja nousta uudelleen varsinaisen päärakennuksen asemaan tilalla.

Lähteenmäen torppaa on kunnostettu Museoviraston rahoituksella

Lähteenmäen torpparitilan rakennukset Kiikoisten Vakkalan kylässä muodostavat umpipihaisen kokonaisuuden metsän reunassa Raudun kylän peltoaukean takana. Rakennusryhmä koostuu päärakennuksesta ja luhdista sekä karjapihan eläinsuojista. Miespihaa ja karjapihaa on aikaisemmin erottanut aita. Vuoraamaton päärakennus on paritupatyyppejä. Pihaa reunustavat vanha luhti, sikala, kota, navetta- ja tallirakennus. Läpiajettava tallirakennus toimii porttina pihaan. Pihapiirin ulkopuolella sijaitsevat aitta, ratashuone, liiteri, riihi, sauna sekä paja. Rakennukset ovat vuoraamattomia ja ne on tällä hetkellä katettu aaltopellillä.

Lähteenmäki on alun perin Kiikan pitäjän Vakkalan kylän Hiturin perintötilan torppa. Torppa itsenäistyi torpparilain mukaisesti 1921 ja siinä asuttiin pysyvästi vuoteen 1991 saakka. Kohde on valtakunnallisesti arvokas, harvinainen rakennettu kulttuuriympäristö. Kohteesta on olemassa hyvin vähän kirjallisia dokumentteja tai valokuvia. Museoviraston rakennushistorian osaston arkistossa on muutamia mustavalkovalokuvia kesältä 1970. Niissä tilan rakennukset näkyvät pihan vinttikaivoineen lähes autenttisessa asussa.

Vanhan omistajan muutettua tilalta pois, suunniteltiin jo kotarakennuksen purkamista vuonna 1993. Kohteen arvo huomattiin onneksi ajoissa, mutta uudet omistajat ilmoittivat kuitenkin, että heillä ei ole kiinnostusta eikä resursseja kohteen säilyttämiseen. Vuonna 1994 saatiin hankittua vuotavien vesikatteiden suojiksi ”väliaikaiset” peltikatteet Museoviraston kustannuksella suojaamaan rakennuksia lopulliselta tuhoutumiselta.

Lähteenmäessä pidettiin ensimmäinen iso katselmus 11.8.1999, jolloin paikalla oli omistajan lisäksi edustajat Satakunnan Museosta ja Museovirastosta. Tämän katselmuksen yhteydessä rakennuksista tehtiin silmämääräiset kunto- ja vauriokartoitukset, sekä laadittiin toimenpideohjelma ja alustava aikataulu restaurointitöille. Varsinaiset avustusten turvin aloitetut työt saatiin käyntiin vuonna 2000. Korjattavia rakennuksia alueella on useita, joista tähän mennessä on korjattu asuinrakennus, navetta, luhti, piisi/kotarakennus ja läpiajettava talli.

Lähteenmäen umpipihan rakennuksille on myönnetty yhteensä 59 323 euroa avustuksia, mikä on melkoinen summa yhdelle kohteelle. Korjaustöitä on ohjattu ja valvottu tiiviisti Museoviraston ja Satakunnan Museon toimesta. Rakennukset ovat tällä hetkellä kohtalaisessa kunnossa. Alueen rakennuksille olisi kuitenkin luotava käyttösuunnitelma. Minkä takia ne kunnostetaan ja mikä on

taloudellisen panostuksen hyöty? Rakennukset edustavat oman aikakautensa rakentamistapaa ja asumismuotoa. Jos kokonaisuus tuhoutuu, ei yksittäisellä rakennuksella enää ole suurtakaan merkitystä. Lähteenmäen torppalle ei ole tiedossa käyttöä. Omistajan motiivi on ”säilyttää tämä tuleville polville”. Kohdetta on esitelty halukkaille, mutta toimivaa museota siitä tuskin tulee. Rakennusten parasta suojelua on niiden jonkinasteinen käyttö, jolloin ongelmiin huomataan puuttua ajoissa. Mikäli käyttöä ei ole, on vaarana, että jo tehty työ menee hukkaan, kuten myös käytetyt rahat. Toisaalta ilman käyttöä rakennuksiin ei myöskään kohdistu muutospainetta kuten lämmitys ja vesijohto.

Lähteenmäen rakennuksia ei edelleenkään ole dokumentoitu riittävästi. Rakennuksista on täytetty Suomen rakennuskulttuurin inventointilomake Satakunnan Museon toimesta. Valokuvia on otettu käyntien yhteydessä. Korjaustöiden yhteydessä on piirretty summittainen asemapiirros 1:500 ja käsivaraiset pohja- ja leikkauspiirustukset. Navetta ja kota/piisirakennus mitattiin ja dokumentoitiin huolellisesti konservaattorin toimesta ennen korjaustoimia. Rakennuksissa on paljon hienoja yksityiskohtia, jotka pitäisi saada mitattua ja piirrettyä. Museovirasto onkin yrittänyt selvittää mahdollisuuksia saada kohteen mittaus- ja dokumentointityö esimerkiksi jonkin oppilaitoksen harjoituskohteeksi.

Kaikkiaan Lähteenmäen torppa on hieno kokonaisuus, mutta sen rakennuskantaa uhkaa tuhoutuminen pidemmällä aikavälillä, ellei rakennuskannan kunnosta pidetä huolta ja välttämättömiä huolto- ja korjaustoimenpiteitä suoriteta tarpeen vaatiessa. Alkuperäiset rakenteet ja vesikatteet vaativat jatkuvaa huoltoa ja hoitotoimenpiteitä pysyäkseen kunnossa. Se taas vaatii rahaa ja työtä. Omistajalla ei ole resursseja näin mittavan kokonaisuuden hoitamiseen ilman ulkopuolista rahoitusta ja asiantuntija-apua. Tulevaisuutta ajatellen eri rahoitusvaihtoehdot tuleekin selvittää unohtamatta työllisyysvaroja ja korjaustöiden työllistäviä vaikutuksia. Rakennuskannan kunnossa pysymiseksi ja pienimuotoisiin korjauksiin tulisi kytkeä mahdollisuuksien mukaan eri oppilaitoksia ja talkoourejä opetuksellisessa merkityksessä. Vesikatteiden osalta lienee viisainta pitäytyä nykyisissä aaltopeltikatteissa, vaikka ne eivät pihapiirin arvolle sovikaan. Mikäli rakennusten ylläpito tulevaisuudessa varmistuu, voidaan palata päre- tai huopakatteisiin.

Lähteenmäen torpan navetta ennen korjausta ja sen jälkeen.

Villilän kartano.

Kari Ylikoski:

Villilän kartanoympäristön parantamishanke

Vuoden 2002 alussa Nakkilan kunta osti Nakkilan Konepaja Oy:ltä Villilän kahdeksan hehtaarin kartanoalueen ja sillä olevat rakennukset. Päärakennus oli ollut konepajan edustustilana ja muut rakennukset varastotilana. Kaupan pontimena oli se, että Nakkilan käsi- ja taideteollinen oppilaitos tarvitsi lisätilaa. Oppilaitos antaa koulutusta elokuvantekoon liittyvillä aloilla ja kartanoalueella oli pohjapinta-alaltaan 1000 m²:n suuruinen, vanha karjatalouskoulun opetusnavetta, jonka yläkertaan voitiin rakentaa yksi Suomen suurimmista elokuvastudioista, suuruudeltaan 850m².

Kesällä 2002 alkoi myös kartanoympäristön parantamishanke. Ensimmäinen vuosi oli suunnittelua, jossa neljän konsulttitoimiston kanssa arvioitiin tärkeimmät ympäristön parantamistoimenpiteet ja niiden kustannusarviot. Vuosina 2004-2007 nuo tärkeimmät toimenpiteet toteutettiin. Kartanoympäristön parantamishankkeen kustannukset olivat noin 800 000 euroa. Rahoituksesta vastasivat puoliksi Nakkilan kunta ja Lounais-Suomen

ympäristökeskuksen kautta kanavoitu Euroopan Unionin aluekehitysrahoitus. Kartanoympäristön parantamishankkeessa kunnostettiin kartanon puutarha ja rakennusten julkisivuja. Merkittävä uudistus oli myös paikoitusalueen rakentaminen, koska näin saatiin alueen sekava ja epäsiisti autojen pysäköinti kanavoitua yhteen paikkaan.

Villilän kartanon uudistamiskäytön rakentamiseen sijoitettiin eri EU-projekteilla yhteensä noin 6 miljoonaa euroa. Kartanon päärakennuksessa toimii nykyään tilausravintola ja Villilän elokuvastudiolla on runsaan viiden vuoden aikana tehty kymmenkunta elokuvaa. Vanhan navettarakennuksen alakerrassa toimii käsi- ja taideteollinen oppilaitos. Kartanopuisto ja -puutarha ovat kansalaisten vapaassa virkistyskäytössä. Ne ovat myös haluttuja ympäristöjä taidenäyttelyjen puitteiksi, viime vuosina kartanopuistossa on ollut useita taidenäyttelyjä. Myös kartanon päärakennukseen on luotu puitteet taidenäyttelyn esillepanoa varten ja ensimmäinen näyttely siellä toteutettiin syksyllä 2008.

Seppien mökkejä Leineperissä.

Eija Kannisto:

Leineperin Ruukki - Frediksfors Bruk

Leineperin ruukki on yksi maamme parhaiten säilyneistä ruukeista mm. monipuolisen rakennuskantansa vuoksi ja se on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi teollisuuskulttuuriympäristöksi. Alue sisältää mm. masuunin muinaismuistoalueen, kankipajan, seppien mökkirivistöt, yhteislevintuvan ja monta muuta ruukkialueen keskeistä rakennusta. Nykyään Leineperin ruukin alue on n. 30 000 kävijän matkailukohde tapahtumineen ja 250 asukkaan elävä kyläyhteisö kyläkouluineen ja kaavoitettuneine uusine asuntoalueineen.

Leineperin ruukki perustettiin majuri B.J.Hastefehrin toimesta 1771 Kullaanjoen Katokosken rannalle, koska Leineperissä oli koskivoimaa tarjolla, puuhiiltä saatavilla ja kuljetusmatka sataan oli kohtuullinen. Ruukki kukoisti erityisesti 1860-luvulla ja suurin osa säilyneestä rakennuskannasta onkin peräsin juuri tuolta ajalta. Leineperin ruukki (Frediksfors Bruk) oli ennen kaikkea takkeli raakaraudan tuottaja ja jalostaja. Myöhemmin, teollisen tuotannon lakattua 1902, Leineperi toimi

maataloustilana, jossa oli myös saha- ja meijeri-toimintaa sekä puutarha- ja emäntäkoulu. Ruukin keskeiset raudanjalostukseen liittyvät rakennukset myytiin 70-luvun lopussa yksityiselle henkilölle ja 80-luvun loppupuolella Kullaan kunta osti muun osan keskeistä ruukin aluetta.

Vuonna 1987 alueella aloitettiin kunnostustöimet ja varsinainen restaurointi tehtiin vuosina 1988 – 1994 Museoviraston toimesta. Restaurointitoimilla pelastettiin käytännössä ruukkialue tuhoutumasta ja alue saikin 1993 Europa Nostra-palkinnon rautaruukin huolellisesta ja varovaisesta restauroinnista ja koko kylän henkiin herättämisestä, mihin olivat osallistuneet sekä yksityiset maanomistajat että kunnalliset, maakunnalliset ja kansalliset viranomaistahot. 1990-luvun alussa alkoi myös alueen uusi käyttö: seppien mökkeihin tuli käsityöläisyrittäjiä, Savipakariin kahvila ja tilausravintolatoimintaa, kankipajaan seppä ja Kangasniemen mökkiin info-piste. Alueella alettiin järjestää myös tapahtumia muutaman tuhannen

Leineperin ruukin alue on vaikuttava ja viihtyisä miljö. Kuva: Anna-Leena Seppälä

kävijän toripäivistä antiikki- ja myyntimessuihin, yksityisiin juhlatilaisuuksiin ja kesäteatteriesityksiin.

Restaurointitoimien jälkeen alueen kunnossapito oli Kullaan kunnan käsissä ja toiminnot alueella toimivien yhdistysten aktiivisuuden varassa. Alueella toimivat Leineperin Ruukkikyläyhdistys, Leineperin koulun vanhemmat, Leineperin Martat, Kullaan kotiseutu- ja museoyhdistys, Porin seudun oppaat, melontaseura Evänräväyttäjät ja Leineperin Teatteri. Museoviraston muinaisjään-
nöstenhoitoyksikkö on vuosittain kantanut kortensa kekoon ja antanut panostaan alueen hoitoon. Alueen ”isähahmona” häärivä ja syntyperäinen leineperiläinen Jaakko Ala-Myöntäjä on tehnyt alueella korvaamattoman määrän talkoo-, esittely- ja markkinointityötä koko Leineperin hyväksi.

Vuonna 2005 Kullaan kunnan omistama alue siirtyi Ulvilan kaupungille kuntaliitoksen myötä. Seuraavana vuonna alueelle tehtiin rakennusinventointi sekä alueen käyttö- ja kehittämissuunnitelma. Käyttö- ja kehittämissuunnitelman keskeisenä tavoitteena on säilyttää valtakunnallisesti arvokkaan ruukkialueen rakennusperintö tuleville polville sekä alueen kehittäminen matkailullisesti rauta, kädentaidot ja perinteiset taidot -teemoilla.

Vuonna 2007 Leineperin alueella kunnostettiin vanhaa emäntäkoulun saaren aluetta. Vanha jokuuoma ruopattiin, alueelle tehtiin kävelypolut ja emäntäkoulun saari aidattiin lammaslaitumeksi, jotta alue saadaan tulevaisuudessakin pidettyä avoimena ja muutamat emäntäkoulun aikaiset koriste- ja hyötykasvit säilytettyä. Lammaslaidun

rakennettiin Ruukkikyläyhdistyksen, vanhempainyhdistyksen ja kaupungin yhteistyönä ja paikallinen lampuri toi alueelle maisemanhoitajat eli lampaat töihin.

Lounais-Suomen ympäristökeskus myönsi kesällä 2008 EU:n rakennerahastosta 50 % tuen Leineperin ruukin kunnostus 2008 - 2009 -hankkeeseen. Hankkeessa Ulvilan kaupungin omistamiin joen eteläpuolisiin kiinteistöihin tehdään kattorakenteisiin ja perustuksiin kohdistuvat säilyttävät kunnostustoimet perinteisin tekniikoin ja materiaalein, kunnostetaan vanhaan meijerirakennukseen vastaanotto- ja näyttelytilaa saniteettitiloineen 180 neliön alalle sekä palautetaan alueen vanhoja kulkureittejä ja parannetaan asumisviihtyvyyttä ja -turvallisuutta rakentamalla vanhan emäntäkoulun alueelle kävelysilta. Hanke on kokonaiskustannuksiltaan 374 000 € suuruinen. Hankkeelle tullaan hakemaan vielä jatkoa, missä rakennusten perustus- ja kattorakenteiden väliin jäävä osuus rakennuksista kunnostetaan niin, että rakennuskanta säilyy tuleville polvilla. Samalla alueen opasteet, pysäköinti- ja viheralueet kunnostetaan.

Valmistuessaan hanke turvaa joen eteläpuolisten rakennusten säilymisen, asianmukaiset vastaanotto- ja perusnäyttelytilat ja wc-palvelut alueelle sekä mahdollisuuden tutustua alueeseen myös omatoimisesti opasteiden ja laajentuneiden kulkureittien ansiosta.

Leineperin härkätallin alue on vielä kunnostusrahoitusta vailla ja rakennusten kunnan kannalta asialla alkaa olla kiire. Härkätallin alueella toimii Leineperin Teatteri ry, joka on pääsääntöisesti vuo-

sittain valmistanut alueelle kesäteatteriesityksen. Kesäteatterin katsomorakenteiden uusiminen ja mahdollinen katsomon kattaminen ovat suunnitelmassa olevia toimenpiteitä, jotka toteutuessaan edesauttavat alueen rakennusperinnön säilymistä. Tosiasiahan on, että ellei rakennuksilla ole järkevää käyttöä, niiden kunnossapitoonkaan ei oikein tahdo löytyä rahallista panosta kiristyvässä taloustilanteessa.

Leineperi kuuluu myös valtakunnalliseen kylämatkailun pilottiprojektiin ja on Satakunnan Ympäristökoulu -hankkeen yksi opetuspakettikohde. Opetuspaketin tarkoituksena on, että 3 - 4 -luokkalaiset oppivat havainnoimaan kulttuuriympäristöä ja saavat todellisen kosketuksen kulttuuriympäristöön käsillä tekemisen kautta. Leineperissä lapset pääsevät mm. takomaan naulaa ja suunnittelemaan ikkunamuotoja lasista Leineperin ikkunamallien pohjalta.

Vuosien varrella Leineperiin on suunniteltu uutta toimintaa ja tapahtumia. Alueella on järjestetty kahdesti metallitaideviikot, on ollut taontatapahtumia, Kangasniemen painonnostokisoja, lasten rakukeramiikka -kurseja jne. Leineperin kulttuuriympäristöön liittyy myös paljon haaveita raudanjalostuksen perusnäyttelyn ja vaihtuvien näyttelyiden rakentamisesta käsityöläisten residenssitoimintaan ja tarjottaviin lyhytkursseihin majoituksineen. Mahtuisipa alueelle vielä lisää yritystoimintaakin. Kaikki nämä ovat osaltaan vaikuttamassa siihen, että kulttuuriympäristössä on toimintaa, joka tukee alueen menneisyyttä ja tulevaisuutta ja on sitä kautta säilyttämässä kulttuu-

Leineperin paja. Kuva: Anna-Leena Seppälä

riperintöämme tuleville polville. Lasten ja nuorten innostuminen asiasta ja alueesta onkin haaste, jolla viestikapula kulttuuriympäristön säilymisestä saadaan toimitettua eteenpäin.

Kunnostettua emäntäkoulun rantaa. Kuva: Anna-Leena Seppälä

Kulttuuriympäristön hoitoa viranomaistyönä

Valtionhallinnon alaiset yksiköt vastaavat yleensä lainsäädännöstä ja rahoituksesta, mutta jotkut niistä toimivat myös kentällä käytännön työssä. Tällaisia ovat esimerkiksi Museovirasto ja Metsähallitus. Lounais-Suomen ympäristökeskus on osa valtion ympäristöhallintoa. Alueellisen ympäristökeskuksen tehtävänä on edistää ja ohjata kuntien alueiden käytön suunnittelua ja rakentamista omalla toimialueellaan ja edistää kulttuuriympäristön hoitoa ja kulttuuriperinnön vaalimista. Ympäristöhallinto jakaa rakennusperinnön hoitoon myös avustuksia, joilla kannustetaan säilyttävään korjaamiseen perinteisillä materiaaleilla ja työtavoilla. Oleellinen osa avustusta on työn valvonnan kautta jaettu tieto oikeaoppisista korjausmenetelmistä. Ympäristöhallinnon kautta on jaettu myös EU-avustuksia kulttuuriympäristökohteisiin.

Alueellinen TE-keskus toimii muun muassa rahoittajana kulttuuriympäristöjen vaalimiseen liittyvissä hankkeissa ja myöntää erityisympäristötukia perinnebiotooppien hoitoon. Aluehallinto on uudistumassa siten, että ympäristökeskukset, tiepiirit ja TE-keskukset liittyvät yhdeksi virastoksi. Vuodesta 2010 alkaen valtion ympäristöhallinnon alueellisia tehtäviä hoitaa Lounais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Satakunnan Museo on omalla toimialueellaan kulttuuriympäristön hoidon asiantuntijaviranomainen. Museo vastaa Museoviraston kanssa tekemänsä yhteistyösopimuksen mukaisesti alan viranomaistehtävistä, joita ovat mm. toimiminen erilaisissa maankäyttöhankeissa, kaavoitusta koskevat lausunnot ja osallistuminen viranomaisneuvotteluihin. Näiden lisäksi tehtäviin kuuluvat inventointi- ja tutkimustoiminta, rakennusperintöön liittyvä ohjaus- ja neuvontatyö, alan kehittämistoiminta alueellisella tasolla sekä hanketoiminta.

Satakuntaliitto on lakisääteinen maakunnan aluekehitysviranomainen. Maakunnan liitot laativat kehitystyön pohjaksi pitkän aikavälin maakuntasuunnitelman, lyhyemmän ajan maakuntaohjelman sekä niiden toteuttamisen mahdollistavan maakuntakaavan. Maakuntakaavan laatimisessa on maankäyttö- ja rakennuslain mukaan erityistä huomiota kiinnitettävä maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen. Satakuntaliitto (aiemmin Satakunnan seutukaavaliitto) on teettänyt ensimmäisen kulttuuriympäristöjä ja satakuntalaisia kulttuurihistoriallisia suojelukohteita käsittelevän tutkimuksen vuonna 1968. Kohde- ja alueluettelo on täydennetty ja päivitetty sen jälkeen vuosina 1972, 1979, 1975, 1983, 1990 ja viimeksi 2005. Kulttuuriympäristön kohteet, alueet ja yöylät on vahvistettu kunakin ajankohtana laadittavana olleessa Satakunnan seutukaavassa. Viimeisin täydennysaineisto on mukana vuonna 2009 hyväksyttävässä Satakunnan maakuntakaavassa.

Kylä-Setälän riihi Kokemäellä oli päässyt huonoon kuntoon ja sille oli jo myönnetty purkulupa. Riihen takaseinä oli painunut peltoon ja alimmat hirret olivat lahonneet. Rakennuksen oikaiseminen ei ollut mahdollista, koska riihen katos olisi tullut tielle, jota käyttävät suurikokoiset leikkuupuimurit. Viranomaiset pitivät kuitenkin riihen säilymistä osana vanhaa kulttuurimaisemaa niin tärkeänä, että rakennuksen siirtämiseen ja korjaamiseen myönnettiin huomattava avustus. Rakennus purettiin, siirrettiin noin metrillä ja koottiin uudelleen talvella 2009.

Perinnemaisemia hoidetaan tehokkaimmin laiduntamalla.

Eija Mutila:

Satakunnan TE-keskus ja maisemanhoitorahoitus

Suomen liittyessä EU:n jäseneksi 1995, luotiin ympäristötukijärjestelmä, jonka avulla voitiin tukea myös maaseutumaiseman hoitoa ja luonnon monimuotoisuutta maaseutu-ympäristössä. Ympäristötuen puitteissa voidaan viljelijöiden kanssa tehdä erityistukisopimuksia, joiden avulla viljelijä suunnitelmallisesti ja aktiivisesti edistää luonnon ja maiseman monimuotoisuutta. Painopistealueiksi otettiin perinnemaisemat.

Satakunnassa toteutettiin 90-luvun alussa Perinnemaisemanprojekti, jonka puitteissa kartoitettiin perinteisen maatalouskäytön muovaamien alueiden nykytilaa ja hoitotarvetta. Selvityksen perusteella todettiin Satakunnan perinnebiotooppien tilan olevan melko huono. Biotooppien arvoja säilyttävää käyttöä oli vähän. Osa alueista oli umpeen kasvamassa hoidon puuttuessa tai alueiden laiduntaminen oli rehevöittävä, koska perinnebiotooppialueita laidunnettiin yhdessä lannoitettujen

nurmien kanssa. Perinnemaisematyypeistä pinta-alallisesti eniten löydettiin puustoisia metsälaitumia ja hakamaita sekä merenrantaniittyjä. Uutta ympäristötukijärjestelmää perinnemaisemien hoitoon markkinoitiin Satakunnassa aktiivisesti vuodesta 1995 alkaen. Tämän tuloksena saatiin monia arvokkaita alueita hoitotuen piiriin ja varmistettiin näiden alueiden arvojen säilyminen.

Erityistukisopimukset tehdään pääsääntöisesti viljelijöiden kanssa. Vuodesta 2007 alkaen myös rekisteröityneellä yhdistyksellä on ollut mahdollisuus hakea erityistukea. Tuen saaminen edellyttää aktiivista toimintaa maiseman hyväksi. Alueita on hoidettava ja kunnostettava erillisen suunnitelman mukaisesti. Hoitotoimia voivat olla esimerkiksi laidunnus, niitto ja raivaus.

Sopimusaluetta tulee hoitaa siten, että pitkäaikaiseen maankäyttöön liittyvät arvot säilyvät. Alueita ei saa muokata, lannoittaa, käsitellä tor-

junta-aineilla, ojittaa tai metsittää. Alueet, jotka ovat olleet pitkään hoitamatta, voidaan kunnostaa ei-tuotannollisena investointina. Kunnostustöiden pitteiden; alkuraivauksen ja aitaamisen jälkeen alueelle tehdään erityistukisopimus sen hoidosta laiduntamalla.

Erityistukisopimuksia ja ei-tuotannollisia investointeja haetaan TE-keskuksesta. Alueellinen ympäristökeskus antaa hakemuksesta lausunnon. Kun hakijana on rekisteröity yhdistys, lausunnon hakemuksesta antaa ympäristökeskuksen lisäksi paikallinen toimintaryhmä. Erityistukisopimukset alueiden hoidosta ovat 5- tai 10-vuotisia ja tukea voidaan maksaa enintään 450 €/ha/v. Ei-tuotannollisena investointina perinnebiotoopin kunnostukseen voidaan myöntää enintään 676 €/ha, jonka jälkeen aluetta hoidetaan erityistukisopimuksella. Ei-tuotannollisena investointina myönnettyt varat edellytetään käytettävän pääsääntöisesti 2 vuoden kuluessa ja tukea maksetaan hankkeen edistymisen mukaan kuluja vastaan.

Satakunnassa on tällä hetkellä erityistuella hoidettavia monimuotoisuuskohteita noin 1900 ha. Tulevaisuus ei kuitenkaan näytä valoisalta, koska maaseudun rakennemuutos heikentää hoitotilannetta. Pienet karjatilat lopettavat. Suuret kotieläintilat eivät laidunna karjaa perinnebiotoopeilla, koska niiden rehuntuotto kyky on selvästi heikompi kuin lannoitettujen nurmien. Tukipolitiikkaa pidetään monimutkaisena ja korvaustasoja alhaisina.

Maaseutumaiseman vaihtelevuus ja luonnon monimuotoisuus ovat arvoja, joista on hyötyä koko yhteiskunnalle. Hoidettu ympäristö nostaa maaseudun arvostusta. Perinnemaisemien hoidon jatkuminen vaatiikin kaikkien tahojen ponnistuksia. Tukiehtoja ja tukitasoja tulee tarkistaa sellaisiksi, että mahdollisimman moni haluaa sitoutua kunnostamaan ja hoitamaan alueita. Maisemanhoitoa tulisi kehittää yrittäjyytenä, josta saataisiin vähintään sivutoimista toimeentuloa maaseudulle.

Maaseutumaisema on omaleimainen eri puolilla Suomea. Satakunnan hoidetut merenrantaniityt, hakamaat ja metsälaitumet kertovat viljelykulttuurin historiasta ja rikastuttavat maaseudun elinympäristöjä. Niiden säilyttämiseen ja hoitoon on varattava taloudellisia resursseja ja niiden arvoja on korostettava yleisessä keskustelussa.

Liinmaan linna Eurajoella on Satakunnan hienoimpia keskiaikaisia muinaisjäänköksiä. Alueella tällä vuosikymmenellä tehdyissä tutkimuksissa linnan käyttöajaksi on varmistunut 1300-luku. Muinaisjäänkösalueen säännöllinen hoito niittämällä on tuonut esiin linnamäen muodot ja jopa paljastanut ennen tuntemattomia rakenteita.
Kuva: Museovirasto, Leena Koivisto

Leena Koivisto:

Museovirasto hoitaa muinaisjäänköksiä

Lain suojasta huolimatta muinaisjäänköksiä tuhoutuu jatkuvasti. Viimeisinä vuosikymmeninä maankäyttö on jatkuvasti tehostunut ja maa- ja metsätalous koneellistuneet. Jotta muinaisjäänköksemme säilyisivät tulevillekin suomalaisille, on niistä välitettävä entistä enemmän tietoa entistä useammille ihmisille. Oman asuin- tai synnyinpaikkakunnan menneisyys kiinnostaa ihmisiä. Kun lähiympäristön muinaisjäänkökset tulevat tutuiksi, myös suojeluun suhtaudutaan myönteisesti. Muinaisjäänkösten hoidon yhtenä tavoitteena on tehdä kohteita tunnetuiksi ja mahdollistaa niiden monipuolinen ja mielekäs käyttö mm. opetus- tai matkailutarkoituksiin. Tärkein tavoite on kuitenkin aina muinaisjäänköksen suojelu ja säilyminen. Muinaisjäänkösten hoitoa voidaan kutsua arkeologisen kulttuuriperinnön pehmeäksi suojelumenetelmäksi.

Muinaisjäänkösten hoitoprosessissa korostetaan kohteen ja sen ympäristön vuorovaikutusta.

Huomiota kiinnitetään kokonaisuuteen, jonka muodostavat muinaisjäänkö sekä muut ihmisen toiminnasta eri aikoina aiheutuneet jäljet lähiympäristössä. Hoidon tarkoituksena ei ole museoida kohdetta, sillä maisema on koko ajan kehittyvä ja muuttuva. Muutoksen suuntaa pyritään ohjaamaan siten, että eriaikaiset ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet maisemapiirteet säilyvät. Vuosikymmenten kuluessa nämä piirteet muuttuvat maiseman kulttuurihistoriallisiksi kerrostumiksi, jotka tuovat ympäristöömme historiallista syvyyttä.

Käytännön muinaisjäänkösten hoito on hyvin työvaltaista. Osaksi toimitaan ilman koneita perinteisiä työmenetelmiä noudattaen, esimerkiksi kedoiksi palautettavilla alueilla niitto suoritetaan viikatteella tai niittokoneella. Muinaisjäänköksen rakenteet otetaan näkyville poistamalla niiden päällä kasvavaa puustoa ja muuta kasvillisuutta. Usein hoitoalueelta avataan näkymiä ympäröivään maisemaan, varsinkin jos se auttaa ymmärtämään syitä, jotka ovat aikoinaan vaikuttaneet muinais-

jäännöksen sijoittumiseen juuri kyseiselle paikalle. Monilla alueilla paras jatkohoitotapa raivauksen jälkeen olisi laidunnus. Kaikkialla laidunnuksen uudelleen aloittaminen ei kuitenkaan ole mahdollista, vaan on turvaututtava vuosittaiseen niittoon. Hoitotyössä on tärkeää, että kerran aloitettua hoitoa voidaan vuosittain jatkaa.

Muinisjäännösten hoito Satakunnassa

Vastuu muinisjäännösten hoidosta Suomessa on Museoviraston arkeologian osastoon kuuluvalla muinisjäännösten hoitoyksiköllä. Hoitoa ohjataan maakunnallisista toimipisteistä, joissa hoidosta vastaavana aluesuunnittelijana toimii Museoviraston tutkija. Satakunnassa muinisjäännösten hoitotyö aloitettiin vuonna 1994.

Satakunnassa muinisjäännöksiä on määrällisesti paljon ja monet valtakunnallisesti arvokkaat tai tutkimushistorialtaan erityisen merkittävät kohteet sijaitsevat täällä, esimerkkeinä Kiukaisten Uotinmäki tai Euran Pappilänmäki. Tyypillisin satakuntalainen muinisjäännös on pronssikautinen hautaröykkiö, hiidenkiuas. Osittain juuri siksi pronssikausi korostuu satakuntalaisten hoitokohteitten ajoituksia ja tyyppiä tarkasteltaessa.

Muinisjäännökset ovat aina kiinnostaneet matkailijoita, vaikka esihistoriamatkailusta onkin ryhdytty puhumaan vasta viime vuosina. Satakunnassa on useita muinisjäännöksiä, jotka ovat olleet nähtävyyshoiteita jo pitkään, esimerkiksi Euran Kärjämäki ja Ulvilan Liikistö. Myös maakunnan monet kulttuuri- ja luontomatkailuhankkeet ovat halunneet hyödyntää rikasta esihistoriaa ja yleisön vähemmän tuntemia muinisjäännöskohteita, kuten Eurajoen Liinmaan linnaa, Nakkilan Rieskaronmäkeä tai Rauman Kylmäkorvenkalliota. Näiden kohteiden käyttöä niin matkailu- kuin opetuskohteina halutaan tukea ja siksi niitä myös hoidetaan. Muinisjäännösten matkailukäyttö asettaa vaatimuksia: kohde tulisi pitää siistinä jatkuvasti, lisäksi paikalla pitäisi olla asianmukaiset viitoitukset ja opasteet. Vilkastuva käyttö saattaa aiheuttaa erilaisia ongelmia. Suomessakin on joitain muinisjäännöksiä, joissa kävijämäärät ovat kasvaneet niin suuriksi, että kohteen kuluminen on voimakasta. Ilkivaltaakaan ei ole tuntematonta. Säännöllisen hoidon avulla ongelmat havaitaan heti ja niihin pystytään myös puuttumaan riittävän nopeasti.

Myös historiallisen ajan kohteita hoidetaan

Muinisjäännösten hoito ei rajoitu ainoastaan esihistoriallisiin kohteisiin, vaan hoidettavaksi on valikoitunut myös historialliselle ajalle ajoittuvia

muinisjäännöksiä. Satakunnassa tässä joukossa on jokunen keskiaikainen kohde, mm. Eurajoen Liinmaan linna ja Ulvilan Liikistö sekä keskiaikaisen kappelin paikka Köyliön Kirkkokarissa ja Kauttuan keskiaikaisen kylän paikka Eurassa. Historialliselle ajalle ajoittuvia muinisjäännöksiä ovat myös ensimmäisen maailmasodan aikaiset puolustusvarustukset, joita on hoidettu Luvialla, Porissa ja Raumalla. Varhaisesta satakuntalaisesta teollisuudesta kertovat ruukit, myllyt ja sahat. Näistä laaja-alaisista historiallisen ajan muinisjäännöksistä on hoitokohteeksi voitu ottaa vain muutama, esimerkiksi Kullaan Leineperin ruukin alue sekä mylly- ja sahaympäristöjä mm. Laviassa ja Kankaanpäässä. Historiallisen ajan kohteillakin muinisjäännösten hoitotyö keskittyy ympäristötoihin ja rakenteiden suojaamiseen lisätuhoilta. Varsinaista rakennusten korjaamista tai entistämistä ei tehdä.

Kaiken kaikkiaan Satakunnassa on hoidettu noin 80 muinisjäännöskohdetta. Osa kohteista on hoidettu jo useita vuosia ja hoito on vakiintunut vuosittaiseksi ylläpitäväksi hoidoksi. Joitakin kohteita on hoidettu vain muutamana kesänä, ja sen jälkeen hoito on päätetty lopettaa tai ainakin keskeyttää. Syyt hoidosta luopumiseen voivat olla esimerkiksi maanomistukselliset - suurin osa hoidettavista kohteista sijaitsee yksityisten maanomistajien mailla - tai hoito on todettu liian hankalaksi tai kalliiksi toteuttaa. Osa kohteista on myös sen luonteisia, että hoitoa ei perusraivauksen jälkeen tarvita.

Paikallista yhteistyötä

Museovirasto vastaa muinisjäännösten hoidosta Satakunnassa, mutta työtä tehdään yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. Kuluneiden vuosien aikana yhteistyökumppaneita on löytynyt monilta eri tahoilta. Hoidon rahoitus valtion työllisyysmäärärahoista kanavoidaan Satakunnan TE -keskuksen ja paikallisten työvoimatoimistojen kautta. Vuosittain muinisjäännösten hoito on työllistänyt Satakunnassa 10 - 15 henkeä eripituisiksi jaksoiksi.

Muinisjäännökset eivät ole sijoittuneet Satakuntaan tasaisesti, tästä syystä toiminta ei kata samalla tavoin aivan koko maakuntaa. Niillä alueilla, jossa hoitotoimia tehdään, tärkeinä yhteistyötahoina ovat kunnat, paikalliset kotiseutu- ja museoyhdistykset, kyläyhdistykset ja 4H-kerhot. Useissa kunnissa muinisjäännökset nähdään paitsi opetus- ja virkistyskohteina myös mahdollisuutena kohottaa asukkaiden paikallistunnetta ja vahvistaa identiteettiä – kertovathan esihistorialliset jäännökset kuntalaisten omista juurista.

HOIDETUT MUINAISJÄÄNNÖKSET

Eura

Harola
Kauttuan linnavuori
Kauttuan ruukki
Kauttuan vanhan kylän paikka
Käräjämäki
Luistari
Pappilanmäki
Kiukainen
Juhola
Raunio
Ruohomäki
Toukola

Eurajoki

Irjanteen kulttuurimaisema
Kahmo
Kaunissaari
Liinmaan linna
Pappila
Vuojoen kulttuurimaisema

Harjavalta

Heinilä
Jutintie

Kaunismäki
Kivitie
Kuumoonmäki A
Matinharju
Nokelainen I

Huittinen

Hiukkavainionmäki
Käräjämäki
Palojoki
Räätikäsvuori

Vanhakoski

Kankaanpää

Veneskoski
Kokemäki
Käräjämäki
Leikkimäki
Orjapaadenkallio
Pyhän Henrikin saarnahuone

Köyliö

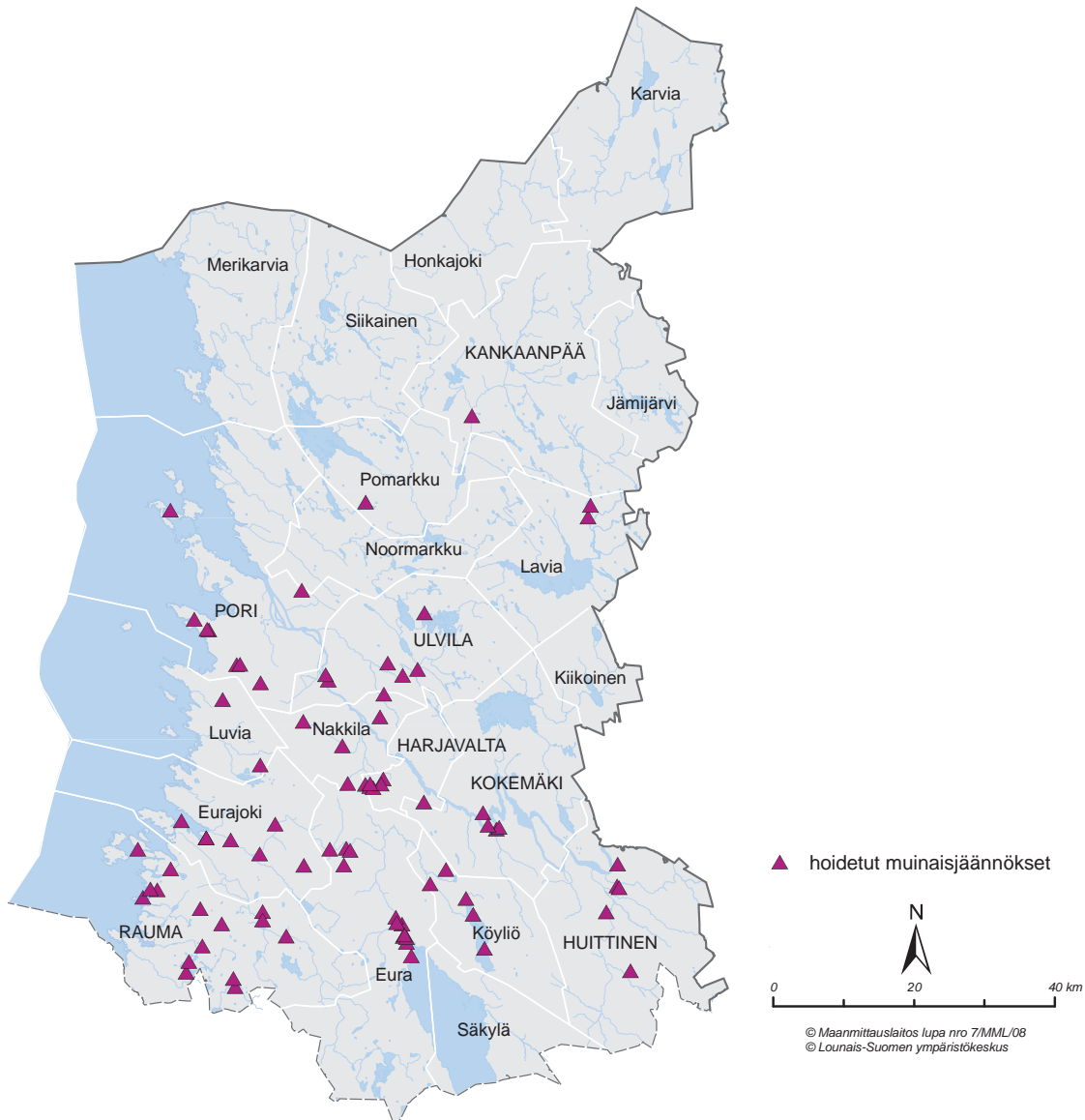
Kirkkokari
Lallin maja
Tuhkanummi
Tuiskulan mylly
Yttilänotta

Lavia

Myllykoski
Sillanpäänlahti
Luvia
Kahdensilmänkallio
Knapernummi
Nakkila
Kiviumpaidanmäki
Kokkorinne
Rieskaronmäki
Selkäkangas
Uotinmäki
Pomarkku
Hiidenmäki
Pori
Hiittenmäki
Linjaharju
Mikroautorata
Parkkalin metsäsarka
Perko
Rajakalmisto
Reposaaren Merikappeli
Välimäki

Rauma

Ensimmäinen Petäjäs
Ison Saarnummen kallio
Isosuonkallio
Kappelinluhta
Karhulinna
Kartunkari I
Kaupinvuori
Kirvestyksenmäki
Kylmäkorvenkallio
Lehtisten haka
Paharonkallio
Salisuonmäki
Viikkilä
Lappi
Sammallahdenmäki
Vainriihenpöngkä
Ylinen hauta
Uvila
Eskola-Kaltevo
Kaltevo/Vähäkulmala
Kellarimäki
Leineperi
Liikistö
Pikatienvarsi

Köyliönkartanon koivukujan uudistaminen aloitetaan vuonna 2009.

Niina Jääskeläinen:

Tiehallinto hoitaa kulttuuriympäristöjä

Tiehallinto ottaa tienpidossa kulttuuriympäristökohteet huomioon voimassa olevien lakien ja määräysten mukaisesti. Tiehallinnon toimivalta kulttuuriympäristöasioissa koskee maanteiden alueelle sijoittuvia, teiden suoja-alueeseen tai välittömästi siihen liittyvien kulttuuriympäristökohteiden hoitoa ja ylläpitoa. Vaikka varsinaiset hoitotoimenpiteet rajautuvat tiealueeseen, ne saattavat vaikuttaa myös tiealueen ulkopuolella sijaitseviin kohteisiin. Kulttuurihistoriallisesti tärkeitä alueita ja kohteita on runsaimmin vanhan tieverkon varsilla. Tiehallinto on kehittänyt toimintamallin kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon keräämiseen ja käsittelyyn tiepiireissä, tiealueella olevien kulttuuriympäristökohteiden inventointiin, kohteiden priorisointiin sekä niiden hoitoon.

Tiehallinto toimii tienpitäjänä ja tilaajana, tien kunnossapito tilataan kilpailuttamalla alueurakat. Oleellista kulttuuriympäristökohteiden inventoinnissa ja dokumentoinnissa on, että urakoitsijoille välittyy tieto kunnossapidossa varottavista kohteista, ei niinkään itse kohteiden hoito. Mikäli kohteet tarvitsevat peruskunnostusta tai yksityiskohtaisempaa hoitoa, on kyseessä useimmiten yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettava projekti. Tiepiiri osallistuu tällaisiin hankkeisiin kohteen tiealueelle sijoittuvalla osuudella. Kaikkia tiedossa olevia kulttuuriympäristökohteita ei vielä ole viety Tiehallinnon käytössä oleviin numeerisiin tiedonhallintajärjestelmiin. Hoidon ja ylläpidon perusedellytys kulttuuriympäristössä on, että kohteiden tila, määrä, sijainti ja hoidon tavoitteet tunnetaan.

Yksi merkittävä tienvarsikulttuuriympäristö on Köyliön Kirkkosaareen johtava koivukuja, joka on osa Köyliönjärven kansallismaisemaa. Yhdystien ja Polsun punaisen makasiinin väillä sijaitsevan koivukujan pituus on noin 1 200 metriä. Köyliön kartanon koivukujasta on tullut köyliöläisen maiseman symboli. Kirkkosaareen johtavan tien ja koivukujan hoito kuuluu Tiehallinnon Turun tiepiiril- le. Vuosien saatossa koivut ovat vaurioituneet ja tulleet ikääntymisen myötä huonokuntoisiksi: Puita on kaatunut ja oksia tippunut. Kujanne on kuitenkin suojeltu ja siksi on selvää, että tällä paikalla

tulee säilymään koivukuja myös tulevaisuudessa. Elävää maisemaa ei voida kuitenkaan museoida, joten koivutkin kuolevat ja niiden tilalle istutetaan uusia taimia. Kolmenkymmenen vuoden kuluttua paikalla on taas täysikasvuinen koivukuja.

Koivukujan kunto ja uusimistarve herättää monenlaisia tuntemuksia paikallisessa väestössä. Köyliöläiset toisaalta pelkäävät puun kaatumista niskaan tai oksankarahkan romahtamista konepellille. Toisaalta puukujanteesta ei haluta luopua; on vaikea hyväksyä sitä, että kauniit koivut kaadettaisiin ja korvattaisiin pienillä taimilla. Koivukujanteen uusimiselle on toivottu yleistä hyväksyntää sidosryhmien ja paikallisen väestön keskuudessa, koska kujanteen moninaiset arvot ovat hyvin Tiehallinnon tiedossa. Kujanteen uusiminen palvelee niin paikallisia kuin valtakunnallisiakin kulttuuriarvoja. Tiehallinnossa ei kuitenkaan voida ottaa turvallisuusriskejä, kun on kyseessä yleinen tie.

Kujanteen omistajana ja hoitajana Tiehallinnossa on oltu tietoisia kujanteen uusimisen tarpeesta lähes vuosikymmenen verran. On selvitetty sitä, mitkä puut ovat niin lahoja, että ne on pakko kaataa heti ja sitä, milloin ja miltä osin kujanne on pakko viimeistään uusida. Tiehallinnossa on pohdittu paljon sitä, miten uusiminen pitäisi tehdä niin, että varmistetaan hyvä lopputulos. Uusitaanko pidemmissä osissa vai välipaikkaistutuksena? Jos pidemmissä osissa, niin monessako vaiheessa? On pohdittu myös käytännön taimi- ja istutusasioita, jotka vaativat toteuttajaltaan ammattimaista viherpeukaloa. Kaikkien yhteinen tavoite on Köyliön koivukujanteen uudistaminen niin, että tulevil- lakin sukupolvilla on mahdollisuus ihailua upeaa koivukujannetta. Tällä hetkellä kujanteen ihailua varjostaa pelko puiden kaatumisesta tai oksien tippumisesta päälle.

Koivukujanteen uusimishanke toteutetaan vuoden 2009 aikana, jolloin koivukuja uusitaan välillä Yhdystie - Koivukulmantie noin 830 metrin matkalta. Hankkeen tilaa ja valvoo Köyliön kunta ja rahoittaa Tiehallinnon Turun tiepiiri ja Köyliön kunta.

Lapjoen silta Eurajoella. Kuva: Lauri Putkonen

Tiemuseokohteet Satakunnassa

Tiemuseo suojelee historiallisia tieosuuksia tai siltoja. Vallinnan perusteina ovat kohteen valtakunnallinen historiallinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys, tie- ja siltatekninen historiallinen merkitys, tie- ja liikennehistoriallinen

merkitys, paikallinen erikoismerkitys, alkuperäisyys sekä ennallaan säilyttämisen edellytykset. Museotiet ja -sillat säilytetään museointihetken kunnossa. Kohteiden hoitovastuu kuuluu Tiehallinnolle.

Kohteet

- Huovintie, Köyliö (kohde nro 55) Kokemäenjoen suulta alkanut Huovintie on osa Ulvilan ja Turun välistä keskiaikaista maantieyhteyttä. Se kulki Harjavallan Torttilasta Köyliönjärven itäpuolitse Oripäähän ja Koskelle saakka.
- Lapjoen silta, (kohde nro 10) Eurajoki Lapjoen kivisilta sijaitsee Taipaleen kylässä Eurajoella. Kolmiaukkaisen kiviholvisillan rakensi paikallinen torppari vuonna 1883. Se on esimerkki paikallisesta käsityöläisaidosta.
- Tulkkilan silta, (kohde nro 11) Kokemäki Tulkkilan silta sijaitsee Kokemäen kaupungissa Tulkkilan paikallistiellä. Silta rakennettiin vuonna 1918 sodassa tuhoutuneen vanhan puusillan paikalle. Vesistö sillan rakensi helsinkiläinen rakennusliike Constructor Oy. Sillalla suoritettiin kesällä 2008 erikoistarkastus, jossa todettiin korjaustarpeet.
- Lankosken silta, Merikarvia (kohde nro 12) Lankosken kohdalle rakennettiin vuonna 1887 Merikarviajoen ylittävää kaksiaukkoinen kiviholvisilta. Siltapaikka on osa Satakuntaa ja Pohjanmaata yhdistävää maantietä.

Satakunnan tienvarsikulttuuriympäristöt

Satakunnan tiestö on Varsinais-Suomen tiestön lailla historiallisesti poikkeuksellisen rikasta ja vivahteikasta.

- Kiukaisten Panelian kylässä sijaitsee ”Kuninkaanhauta” aivan maantien varressa, joka on pronssikautinen hautaröykkiö. Kevyen liikenteen väylä on rakennettu toiselle puolelle.
- Euran keskustan tuntumassa sijaitsee Luistarin laaja kalmistoalue, joka on rautakautinen ruumis- ja röykkiökalmisto.
- Lapin Kivikylässä maantien varressa sijaitsee historiallisen ajan muinaisjäänös, Kroupin rajapyykki, joka on pystytetty isojaossa 1787.
- Porin Ahlaisten kirkonkylä on yksi parhaiten säilyneistä koko Suomessa. Tiiviiseen kyläkeskukseen liittyy pitkä raittiosuus, jonka varrella on vanhoja pihapiirejä pensas- ja lauta-aitoineen. Ahlaisten kirkonkylään rakennettiin kevyen liikenteen väylä, jossa sen arvo ja ominaispiirteet otettiin huomioon.
- Köyliön Kirkkosaareen johtavaa tietä reunustavat koivurivit 1,7 kilometrin matkalla, josta varsinaista koivukujaa on noin 1,2 km. Lisäksi Kirkkosaarentien koivukujalta lähtee lyhyempi noin 130 m kuja Koivukulmantielle, joka voidaan nähdä osana Kirkkosaarentien koivukujaa. Osana kansallismaisemaa siitä tulee huolehtia hyvin, ja koivukujanteen kokonaisvaltainen uudistus on ajankohtainen vuonna 2009. Kevyen liikenteen väylä on rakennettu koivurivin toiselle puolelle v. 2008.
- Köyliön Varavankilalle johtavaa tietä reunustaa koivurivit.

Luvian Säppi on ainutlaatuinen kulttuuriympäristö.

Mia Puotunen:

Metsähallitus kulttuuriympäristön hoitajana

Metsähallitus on valtion liikelaitos, jolla on sekä liiketoimintaa että julkisia hallintotehtäviä. Toiminta perustuu valtion maa- ja vesialueiden asiantuntevaan ja yhteistyöhakuiseen käyttöön. Metsähallituksen julkisista hallintotehtävistä vastaavat luontopalveluyksiköt, jotka hoitavat pääosaa valtion mailla olevista suojelualueista. Luontopalvelut hallinnoivat ja hoitavat viidennestä Suomen pinta-alasta ja pääosa sille kuuluvista alueista kuuluu myös eurooppalaiseen Natura 2000 -verkostoon. Lisäksi Valtioneuvoston 2008 hyväksymä Kansallinen metsäohjelma asettaa tavoitteeksi, että metsiin liittyvää kulttuuria kunnioitetaan, vaalitaan ja kehitetään.

Metsähallituksen kolme luontopalveluyksikköä (Etelä-Suomen Luontopalvelut, Pohjanmaan Luontopalvelut ja Lapin Luontopalvelut) hoitavat kansallis- ja luonnonpuistoja, erämaa-alueita, valtion retkeilyalueita ja muita luonnonsuojelualueita maamme luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttämiseksi. Metsähallitus toteuttaa useilla alueillaan

valtakunnallisia suojeluohjelmia, jotka ovat valtioneuvoston hyväksymiä periaatepäätöksiä. Suojelulla tarkoitetaan luontopalveluiden toiminnassa sitä, että alueen luontoarvot ja kulttuuriperintö tunnetaan, kiinteä kulttuuriperintö on arvotettu, hoitotarve on määritetty ja kohteen säilyminen turvattu.

Luonnon- ja maisemansuojelua sekä kulttuuriperinnön hoitoa ohjaavat lakisääteiset velvoitteet ja kansainväliset sopimukset sekä ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriöt tulosohjauksen avulla. Lisäksi Metsähallitus palvelee jokamiesretkeilijää ja vastaa eräasioista omilla alueillaan.

Metsähallituksen mailla on valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, kansallismaisemia, perinnemaisemia, suojeltuja rakennuksia ja kiinteitä muinaisjäännöksiä sekä suuri määrä metsän käytön historiasta kertovia ympäristöjä tai rakenteita kuten hiilimiiluja, tervahautoja ja metsätyökämppejä.

Käytännön työkaluna ja ohjeena kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön huomioon ottamisessa ovat Metsähallituksen toimesta tehtävät hoito- ja käyttösuunnitelmat (HKS). Näiden avulla määritellään, mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joiden avulla suojelualueen arvojen säilyttämistä edistetään ja mahdollisia uhkia torjutaan. Suunnittelun lähtökohtana ovat perustiedot alueen luonnosta ja kulttuuriperinnöstä ominaispiirteineen ja rakenteineen, jotka kootaan yhtenäisesti Metsähallituksen tietojärjestelmiin. Tämä tarkoittaa, että Metsähallitus tekee tarpeellisia inventointeja eli kartoittaa ja arvioi luontotyyppien lisäksi maise-mallisia kokonaisuuksia, arvokkaita rakennuksia ja muinaisjäänöksiä.

Hoito- ja käyttösuunnitelmat laaditaan paikallisyhteisöjä ja sidosryhmiä osallistaen. Metsähallituksen luontopalveluiden hallinnoimien kohteiden laadukas ja joustava hoito edellyttää paikallistason yhteistyötä. Etelä-Suomen luontopalveluiden kulttuuriperinnön erikoissuunnittelijat tekevät arkeologisia ja rakennushistoriallisia inventointeja tarvittaessa myös muilla kuin HKS kohteilla. Ilmoitus inventoinnin tai tarkastuksen tarpeesta voi tulla Metsähallituksesta sisäisesti tai aloitteen tekijänä voi olla myös paikallinen asukas, joka on huolissaan kohteen säilymisestä tai kulttuuriperintöä uhkaavasta tekijästä. Myös esimerkiksi perinnebiotooppien hoitosuunnitelmia tehdään muillekin kohteille.

Metsähallitus hallinnoi Satakunnassa alueita yhteensä 314 000 ha (koko Suomessa 12 milj. ha), josta on maa-aluetta 42 500 ha. Nämä alueet ovat kaikki suojeluohjelmien alaisia ja alueilla on runsaasti erilaisia rakenteita pitkospuista ja infotauluista autiotupiin ja latoihin. Kohteiden ja alueiden ylläpidosta vastaa Metsähallituksen eri toimijatahot resurssiensa ja priorisointiensa mukaisesti.

Satakunnassa oli vuonna 2008 perinnemaisemiin liittyviä perinnebiotooppeja Metsähallituksen hoidossa valtion mailla noin 220 ha (7 kohdetta). Näistä kaksi on arvioitu valtakunnallisesti arvokkaiksi perinnemaisemiksi: Säpin niityt Luviolla ja Fleiviikin niityt Kokemäenjokisuistossa. Tulevaisuudessa yhä suurempi osa myös yksityisten suojelualueiden hoitovastuusta on siirtymässä Metsähallitukselle.

Luvian Säpin majakkasaaren eteläosan luonnonsuojelualue on tullut Metsähallituksen hallintaan vuonna 1998. Saaren rakennuksista viisi (majakkamestarin virkatalo, majakka-aseman vartijoiden talo, puuvaja, makasiini ja sauna) on Etelä-Suomen luontopalveluiden hallinnassa ja se myös vastaa niiden hoidosta ja ylläpidosta yhdessä vuokralaisten kanssa. Molemmat asuintalot sekä majakka (Saaristomeren merenkulkupiirin hallinnassa) ovat

1870-luvulta ja ne muodostavat muun rakennuskannan kanssa arvokkaan kokonaisuuden. Säppi kuuluu Selkämeren alueeseen, missä hoito- ja käyttösuunnitelman teko aloitetaan perustietojen keruulla viimeistään 2010.

Suuri osa Säpin saaresta kuuluu valtakunnallisessa perinnemaisemainventoinnissa valtakunnallisesti arvokkaaksi määritettyyn perinnemaisemakokonaisuuteen, jossa luontotyyppit vaihtelevat rantaniityistä puustoihin perinnebiotooppeihin ja majakan piha-alueen ketoihin. Näillä elää monipuolinen, vanhaan laidunnus- ja maankäyttökulttuuriin sidoksissa oleva eliölajisto, johon kuuluu mm. uhanalaisia kasvilajeja. Saarella laiduntavat sinne aikoinaan istutetut muflonit, piha-alueita on myös niitetty.

Satakunnan alueella on myös kaksi kansallispuistoa Puurijärvi-Isosuon kansallispuisto (Huitinen, Kokemäki) ja Kauhaneva-Pohjankankaan kansallispuisto (Karvia). Puurijärvi-Isosuon kansallispuiston ja Natura 2000-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma valmistui syksyllä 2008. Puurijärvellä kulttuuriympäristöä hoidetaan mm. vanhoja rantaniittyjä laiduntaen. Kauhanevan-Pohjankankaan HKS:n teko on aloitettu arkeologisin inventoinnein syksyllä 2008. Kansallispuistoihin kohdistuvassa suunnittelussa pyritään sellaisiin toimenpiteisiin, jotka ylläpitävät tai parantavat luonto- ja kulttuuriarvoja. Lisäksi tavoitteena on, että alueen virkistyskäyttö voi jatkua ennallaan tai sitä voidaan lisätä.

Metsähallituksen luontopalvelut haluaa tuottaa arvostettua palvelua sekä edistää luonnon ja ihmisen hyvinvointia. Hyvinvoinnin edistämisellä tarkoitetaan mm. eräkultuurin, arvokkaan maiseman ja luonnon sekä rakennetun kulttuuriympäristön vaalimista. Parasta hoitoa kohteille on useimmin se, että ne ovat käytössä. Metsähallituksen rakennusperintökohteita onkin uudessa käytössä esimerkiksi luontotupina, ja kohteita on myös vuokrattu aktiivisille yhdistyksille. Tavoitteena on, että Metsähallituksen laaja kulttuuriperintö on jokamiehen oikeuksilla mahdollisimman monen saavutettavissa ja koettavissa.

Lavia-Seura ylläpitää Tulosen mökkiä Lavian kirkonkylällä.

Yksityiset ja yhdistykset kulttuuriympäristön hoitajina

Kulttuuriympäristöjä ei hoideta ainoastaan viranomaisten toimesta vaan työtä tekevät myös yksityiset toimijat: yritykset, yhdistykset ja maanomistajat. Jotkut järjestöt tarjoavat neuvontapalveluja ympäristönhoitoon, toiset tekevät käytännön hoitotyötä talkoilla. Kotiseutu- ja kyläyhdistykset tekevät paljon pyyteetöntä kulttuuriympäristötyötä. Hyvin hoidettu kulttuuriympäristö on miellyttävä asuinympäristö omistajalleen ja se voi olla myös yrityksen markkinointivaltti. Suuria investointeja vaativissa projekteissa on hyvä tehdä yhteistyötä: Vuojoen kartanoa on kunnostettu ja kehitetty Eurajoen kunnan, Posiva Oy:n ja Vuojokisäätiön yhteistyönä.

Kulttuuriympäristöjen parissa työskentelee laaja kirjo erilaisia toimijoita, joiden yhteistyötä kannattaa lisätä, jotta tarvittavat toimenpiteet saadaan hoidettua mahdollisimman tehokkaasti. Kulttuuriympäristö kuuluu kaikille ja siksi on hyvä, että sen hoitotyöhön saadaan mukaan mahdollisimman paljon eri alojen edustajia. Keskustelu eri toimijoiden välillä on tärkeää, jotta erilaiset näkökulmat tulevat hyvin huomioitua.

Kati Vainio:

Vuojoen Kartanon uusi elämä kokous-, koulutus- ja kulttuurikeskuksena

Eurajoella sijaitseva Vuojoen kartano on merkittävä suomalaisen uusklassisen arkkitehtuurin edustaja ja kansallisesti arvokas kulttuuriperintökohde, joka toimii elävänä kokous-, koulutus- ja kulttuurikeskuksena sekä vetovoimaisena matkailukohteena.

1830-luvulla Lars Magnus Björkenheimin perheen yksityiskodiksi valmistunut kartano on arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema. Vuojoen kartano on Eurajoen kunnan omistama kiinteistö, jonka restaurointi nykykäyttöön käynnistyi vuonna 2004. Ennen restaurointia Vuojoen kartanossa sijaitsi Eurajoen kunnan vanhainkoti aina vuodesta 1934 vuoteen 2003 saakka. Vanhainkotiajasta johtuen Vuojoen kartano oli Eurajoen ulkopuolella suhteellisen tuntematon kohde.

Restauroinnin ensimmäistä vaihetta edelsi vuonna 1999 solmittu Eurajoen kunnan ja Posiva Oy:n välinen vuokrasopimus Vuojoen kartanosta. Vuojoen kartano vuokrattiin kokonaisuudessaan Posiva Oy:lle 40 vuoden ajaksi. Posiva Oy:n maksamalla etukäteisvuokralla Eurajoen kunta rakennutti uuden vanhusten palvelutalon Eurajoen keskustaan ja Vuojoen restaurointi pääsi käynnistymään vuonna 2004.

Eurajoen kunnan ja Posiva Oy:n yhteisenä tavoitteena oli kunnostaa Vuojoen kartanosta tutkimus-, kokous-, koulutus- ja kulttuurikeskus, jossa sijaitsi Posiva Oy:n hallinnollisia toimitiloja. Kartanon julkisten tilojen toimintaa koordinoimaan perustettiin 15 julkis- ja yksityisorganisaation toimesta yleishyödyllinen Vuojokisäätiö. Restaurointihanke käynnistyi vuonna 2004, kun Länsi-Suomen lääninhallitus myönsi hankkeelle EU-rahoitusta. Restauroinnin ensimmäisen vaiheen kokonaiskustannukset olivat 4,4 miljoonaa euroa. Restauroinnin rahoitus jakautui prosentuaalisesti: EU ja valtio 42%, Eurajoen kunta 19% ja Posiva Oy 39%. Ensimmäisessä vaiheessa kunnostettiin kartanon päärakennus ja itäinen flyygeli (sivurakennus) sekä 60-luvun nivelosa korvattiin maanalaisella tunnelilla.

Päärakennuksen kunnostamisen tavoitteena oli palauttaa Engelin ainutlaatuinen arkkitehtuuri sisätiloihin. Ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin Vuojokisäätiön toimitila, ravintolatoiminnot sekä kaikille avoin pysyväisnäyttely kartanon historiasta. Päärakennuksen toinen kerros restauroitiin moneen toimintaan soveltuvaksi juhleroksekseksi alkuperäisen Engelin pohjakaavan mukaisesti. Kartanon ylin, kolmas kerros kunnostettiin toimistotiloiksi Posiva Oy:n käyttöön.

Itäiseen flyygeliiin sijoitettiin monitoimitaloajasta tukevia toimintoja, kuten 70 hengen auditorio, galleriatila vaihtuvia näyttelyjä ja muuta toimintaa varten sekä pienempiä ryhmätyötiloja. Maanalaiseen päärakennuksen ja itäisen flyygelin väliseen tunneliin sijoitettiin teknisiä tiloja sekä sosiaali- ja varastotiloja. Tunneli toimii logistiikkakäytävänä rakennusten välillä sekä liikuntaesteisten esteettömänä kulkureittinä päärakennukseen.

Kartanon päärakennusten välittömässä läheisyydessä oleva puutarha teineen kunnostettiin hankkeessa Vuojoen kartanon 1800-luvun puutarhasuunnitelmia mukaillen. Kartanolta avattiin myös näkymät Linnamaantielle. Restaurointi valmistui vuoden 2005 marraskuussa, josta lähtien kartanon tilat ovat toimineet kokous-, koulutus- ja kulttuurikeskuksena hankkeen alkuperäisen hengen mukaisesti.

Päärakennuksen läntisellä sivustalla sijaitsevaan läntiseen flyygeliiin kunnostettiin vuoden 2007 keväällä pieni vierastalo Wuojoki. Vanhainkotiaikana palveluasuntokäytössä olleisiin tiloihin valmistuivat majoitustilat 15 hengelle. Läntisen flyygelin kunnostamisesta vastasi kokonaisuudessaan Posiva Oy. Hankkeen kustannukset olivat 320.000 €. Vierastalo täydentää Vuojoen kartanon palvelukokonaisuutta ja tilat ovat kartanon julkisten tilojen tavoin kaikkien kartanon vieraiden käytettävissä ja varattavissa.

Vuojoen kartanokiinteistöllä arkkitehtuurin historian näkökulmasta arvokkaimmaksi rakennukseksi määritelty eksoottisten kasvien kokeilukasvihuone eli orangeria oli rauniotilassa, kun vuonna 2006 Eurajoen kunta ja Posiva Oy aloittivat rakennuksen restauroinnin suunnittelun. Länsi-Suomen lääninhallitus myönsi restaurointihankkeelle 800.000 €:n rahoituksen, jossa rahoitusvastuu jakautui samoin prosentuaalisin periaattein kuin päärakennuskokonaisuuden kunnostaminen: EU ja valtio 42%, Eurajoen kunta 19% ja Posiva Oy 39%. Rauniotilaan päässeen rakennuksen kunnostaminen vaati kuitenkin EAKR-hankkeen lisäksi lisärahoitusta 150.000 €:n verran ja sen jakoivat Eurajoen kunta ja Posiva Oy keskenään tasan.

Orangerian restauroinnissa noudatettiin päärakennuskokonaisuuden ideaa ja linjaa. Rakennukseen haluttiin palauttaa Carl Ludvig Engelin suunnittelema arkkitehtoninen henki ja muoto. Samalla tavoitteena oli luoda kiinteistön nykykäyttöä tukevia tiloja ja toimintoja. Lähes 30 vuotta kylmillään olleeseen ja sitä ennen vanhainkotiaikana

Vuojoen kartanon päärakennusta ja itäistä flyygeä yhdisti 1960-luvulla rakennettu nivelosa, joka sopi huonosti arvokkaaseen kartanomiljööseen. Restauraation yhteydessä osa poistettiin ja toiminnot siirrettiin maan alle.

Vuojoen kartano restauroinnin jälkeen syksyllä 2005.

Orangeria restauroituna kesällä 2008.

psykiatrisena osastona toimineeseen rakennukseen sijoitettiin kokous- ja koulutustiloja, saunatilat, orangerian historiasta kertova pysyväisnäyttely sekä palautettuun lasiosaan viherhuoneiden sarja. Orangeria otettiin nykykäyttöön joulukuussa 2007 ja kesällä 2008 sitä ympäröivä puutarha kunnostettiin 1800-luvun henkisin istutuksin.

Toimintaa kehittävät hankkeet

Vuojokisäätiö on hallinnut vuosina 2004-2008 useita pienempiä kehityshankkeita, joissa on kehitetty Vuojoen kartanon toiminnallisuuteen ja toiminnan sisältöihin liittyviä asioita. Kartanon tavoitettavuutta on edistetty mm. markkinoinnin ja nettisivujen keinoin. Tapahtumien sisältöjä on kehitetty ja esimerkiksi elämysopastukset on tuotteistettu.

Vuojoen kartanossa toimivat vakinaisesti Posiva Oy:n ja Vuojokisäätiön rinnalla Vuojoen Kartano Oy (Vuojokisäätiön omistama yhtiö), joka vastaa tilojen myynnistä ja markkinoinnista ja Ravintola Vuojoki, joka vastaa kiinteistön ravintola- ja majoituspalveluista sekä siistimisestä. Vuojoen kartanon

julkisten tilojen toiminnot työllistävät vakinaisesti keskimäärin 12 henkilöä, lisäksi osa palveluista ostetaan ostopalveluna. Esimerkiksi historiaopastuksia Vujoella tekee kahdeksan auktorisoitua opasta.

Vuosina 2005-2008 rekisteröityjen kävijöiden määrä on yhteensä noin 84.000, satunnaiset yksityismatkailijat eivät rekisteröidy kävijäseurantaan. Vuojoen kartanon palveluja ja tiloja käyttävät ryhmät jakautuvat prosentuaalisesti: julki- ja yksityisorganisaatiot 65%, yksityishenkilöt 13%, matkailijaryhmät 22%. Suurin osa tilojen käyttäjäkunnasta on Satakunnan talousalueelta. Matkailijaryhmät ovat eri puolilta Suomea.

Tyypillisiä Vuojoen kartanolla järjestettäviä tilaisuuksia ovat kokoukset ja koulutustilaisuudet, erilaiset juhlatilaisuudet ja matkailulliset tutustumiskäynnit. Vuojoen kartanossa järjestetään ympäri vuoden lisäksi vakiintuneita yleisötilaisuuksia, kuten konsertteja, vaihtuvia näyttelyitä, yleisöluentoja, yleisölounaita ja tapahtumia mm. Kartanon Suviehtoo ja Kartanon Joulu. Yleisötilaisuuksien kävijät tulevat pääsääntöisesti Eurajoelta, Rau-

man ja Porin alueelta. Kartanon historia välittyy kävijöille pysyväisnäyttelyjen ja elämysopastusten kautta.

Kartanokiinteistöä, sen toimintoja ja ympäristöä ylläpidetään ja kehitetään aktiivisesti. Mahdollisista kehityshankkeista keskustellaan ja sovitaan kartanon kaikkien toimijoiden ja omistajan kesken. Tällä hetkellä suuria restaurointihankkeita ei ole käynnissä. Vuodelle 2009 Eurajoen kunta on budjetoinut kartanon puusillan kunnostustyön, myös lisävalaistuksesta kartanon pysäköintialueelle on sovittu Posiva Oy:n ja Eurajoen kunnan kesken.

Vuojoen kartano on kolmen ensimmäisen toimintavuoden aikana otettu hyvin vastaan yleisön

keskuudessa. Pääsääntöisesti käyttäjiltä ja ympäristöstä saatu palaute on ollut positiivista ja vierailijamäärät kertovat jo jonkin verran vakiintuneesta käyttäjäkunnasta. Vaihteittain toteutetut hankkeet ovat tuoneet Eurajoen kunnan alueelle uuden, merkittävän ja kaikkien saavutettavissa olevan kulttuuriperintökohteen.

Vuojoen kartanon restauroinnin merkitystä kulttuuritekona ei voitane suoraan mitata. Vastaanoton, kiinnostuksen ja palautteen osalta voidaan kuitenkin nähdä teon olleen tärkeä ja merkittävä. Kulttuuriperinnön säilymisen näkökulmasta tehtyjen toimenpiteiden arvo on jopa mittaamattoman korkea.

Hyvästä työstä kannattaa myös palkita!

Maatiainen ry on aatteellinen yhdistys, jonka tarkoituksena on säilyttää vanhat viljely- ja koristekasvit, alkuuperäiset kotieläinrodut ja kulttuurimaisemat. Yhdistys valitsi vuonna 2008 vuoden perinnemaisemaksi Mäki-Ketalan maatilan Kokemäeltä. Mäki-Ketala on yksi Ylistaron kylän vanhoista kantatiloista. Taloa 1980-luvun alusta lähtien isännöineet Ulla ja Juhani Toroska arvostavat vanhaa sukutilaa ja haluavat vaalia perinteistä maalaismaisemaa. Mäki-Ketalan perinnemaisemaa hoitavat maatiAISrotuiset eläimet, joiden määrä on sovitettu hoidettavalle maisema-alueelle sopivaksi. Monilajisella eläinvalikoimalla pystytään hoitamaan paremmin pienialaisia kohteita ja niiden monimuotoisuutta. Navetasta löytyy mm. lapinlehmä ja kyyttö, suomenlampaita, vuohia, kaksi hevosta ja maatiAISkanoja.

Sanna Seppälä:

Maisemassa on mahdollisuuksia

ProAgria / maa- ja kotitalousnaisten maiseman- ja luonnonhoidon neuvonta on erikoistunut maaseudun maiseman ja luonnon monimuotoisuuden erityiskysymyksiin. Suunnittelu- ja neuvontapalvelut lähtevät maanomistajien sekä kylien ja taajamien asukkaiden tarpeista ja toiveista.

Satakunnassa kuten valtakunnan tasollakin, siirryttiin kotipuutarhaneuvonnasta laaja-alaisempaan ja kokonaisvaltaisempaan maisemanhoidon neuvontaan ja -suunnitteluun toistakymmentä vuotta sitten. Valtakunnan tasolla ProAgria keskuksissa toimii parisenkymmentä maisemanhoidon neuvojaa. He muodostavat asiantuntijaverkoston, joka on erikoistunut maaseudun maiseman- ja luonnonhoitoon.

Tällä hetkellä Satakunnassa tehdään muun muassa vihersuunnitelmia niin maaseudulle kuin kaupunkialueellekin. Lisäksi tehdään kylämaisemasuunnitelmia ja kylämaiseman hoitosuunnitelmia sekä maaseutuyritysten maisema- ja luonnonhoitoon liittyviä suunnitelmia. Yksi tärkeä osa-alue

olisi tehdä maataloille kartoituksia tilan erityisympäristökohteista ja laatia ympäristötukisuunnitelmia. Lähtökohtana on se, että maaseudun elinkeinot pysyvät elävinä ja toimivina. Maisemanhoidon tehtävä on tukea näiden elinkeinojen toimintaa.

Maa- ja kotitalousnaisten maisemanhoidon neuvonnan vahvuus on se, että neuvontatyö tapahtuu yhteistyössä ProAgria -asiantuntijaorganisaation kanssa. Näin esimerkiksi laajentavalle maatilalle voidaan uusien tuotantorakennusten lisäksi laatia toimivat tilakeskusten ympäristösuunnitelmat. Tämä olisi myös tilojen kannalta tärkeää, jotta maatalan kulkuväylät ja toiminnot saadaan järjestyseen turvallisesti ja ympäristöön sopivasti. Teemme yhteistyötä ympäristö- ja maataloushallinnon, tiehallinnon ja museoviraston kanssa. Olemme myös mukana useissa työryhmissä kehittämässä tulevaisuuden maisemaa.

Hanketyönä olemme toteuttaneet Satakunnassa useampiakin kylän maisemanhoitosuunnitelmia. Kylän maisemanhoitosuunnitelma antaa kunnan

Hiirijärvellä kyläläiset ovat kohentaneet maisemaa mm. hankkeiden avulla.

käyttöön arvokasta tietoa asukkaiden toivomuksista. Suunnitelmaa voidaan käyttää mm. kyläkaavoituksen pohjamateriaalina. Kylän maiseman kehittäminen lähtee yhteistyöstä asukkaiden kanssa. Suunnitelmassa selvitetään kylämaiseman arvot ja paikalliset perinteet, maatalousmaisemat ja kehittämistarpeet. Eri rahoitusmahdollisuuksien etsiminen kuuluu osana suunnitelmaan. Suunnitelmalla on tärkeä rooli kylän kehittämisessä.

Harjavallan Hiirijärvelle maisemanhoidon neuvomme teki 2000-luvun alussa kylämaiseman-

hoitosuunnitelman, joka antoi kylälle sysäyksen kehittää kylän maisemaa ja toimintaa laajemmin eteenpäin.

Maaseutua ei voi, eikä pidä lähteä museoimaan, mutta oikealla maisemanhoidolla maaseutu saadaan pysymään viihtyisänä ja toimivana. Oikeanlainen maisemanhoito tukee maaseudun elävänä pitävää maaseutuyrittämistä ja pitää maaseutumaiseman viihtyisänä asumis- ja vapaa-ajanviettopaikkana.

Porin Lintutieteellinen Yhdistys raivaa Hanhiston niittyä Säpissä. Kuva: Markku Saiha

Perinnemaisemia hoidetaan talkoilla

Suomen luonnonsuojeluliitto ja VR aloittivat vuonna 2008 yhteistyön perinnemaisemien kunnostamiseksi. Koko Suomen kattavassa hankkeessa luonnonsuojeluliitto kunnostaa VR:n tuella kymmeniä pusikoitumassa olevia perinnemaisemia sekä lisää perinnemaisemien hoidon näkyvyyttä.

VR:n tuki antaa luonnonsuojeluliitolle mahdollisuuden tehostaa ja laajentaa merkittävästi perinnemaisemien hoitotyötä, jota piireissä ja paikallisyhdistyksissä on tehty vaihtelevin voimin jo parikymmentä vuotta. Vuonna 2009 myös Satakunnan piiri lähtee mukaan perinnemaisematyöhön.

Porin Lintutieteellinen Yhdistys on aloittanut rantaniittyjen hoitotalkoot jo 1980-luvun lopulla. Kohteina ovat olleet muun muassa Porin Fleiviiki, Eteläranta ja Yyteri sekä Luvian Säppi. Säpin niityt ja Fleiviiki ovat valtakunnallisesti arvokkaita perinnemaisemia ja Säppi on myös valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö. Yyteri ja Eteläranta puolestaan sijaitsevat valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella.

Havulinna edustaa jugend-tyylistä arkkitehtuuria.
Kuva: Lauri Putkonen

Tiina Rajala:

A. Ahlström ja kulttuuriympäristö yrityksen arvoissa

A. Ahlström Osakeyhtiö on toiminut Noormarkussa vuodesta 1870 asti. Tuolloin kauppaneuvos Antti Ahlström hankki Noormarkun Kartanon ruukkeineen, sahoineen, maineen ja metsäalueineen omistukseensa. Yritystoiminnan hän oli aloittanut jo v. 1851 Merikarvialla. Noormarkusta tuli kuitenkin yhtiön ja myöhemmin myös koko Ahlström-suvun kotipaikka ja sen maaperään kasvoivat molempien juuret. Noormarkusta johdettiin toimintaa, josta myöhemmin kehittyi maailmanlaajuisesti toimiva kansainvälinen, mutta myös suomalainen, perheyritys. Yrityksen suurin muutos koettiin 150 vuotta sen perustamisen jälkeen vuonna 2001, jolloin yhtiö jaettiin kolmeen erilliseen yhtiöön. Oli varsin luontevaa, että Noormarkkuun jäävän yhtiön nimenä säilyi A. Ahlström Osakeyhtiö. Muut jakautumisessa syntyneet yhtiöt ovat Ahlstrom Oyj ja Ahlström Capital Oy, ja näiden molempien yhtiöiden kotipaikka on Helsinki.

Noormarkun kulttuuriympäristön vaaliminen on tänäkin päivänä A. Ahlströmille lähes itsestäänselvyys. Alueella on yhtiön – sekä koko Suomen – teollisuushistoriassa merkittävä osuus, vaikka ruukkialueella ei tuotannollisessa mielessä olekaan ollut Varkauden, Karhulan ja Kauttuan asemaa. Ruukkialueen alkuperäinen teollinen tuotanto on ollut raudanvalmistusta ja sahateollisuutta ja näiden molempien tuotantolaitokset ovat edelleen aikakautensa edustajina olemassa. Noormarkusta on kuitenkin ennen kaikkea johdettu yhtiötä ja yhtiön omistajasuku on pitkään siellä asunut. Ruukkialueelle on rakennettu kolmen perättäisen sukupolven kodit sekä kuuluisa Pääkonttori. Alueen vanhimmat työväenasunnot ovat 1800-luvun puolivälistä.

Vanhin ruukkialueen päärakennuksista on Antti Ahlströmin rakennuttama Isotalo vuodelta 1882. Isotalo rakennettiin sekä Ahlströmin perheen kodiksi että yhtiön konttoriksi. Alusta lähtien perhe ja yritys ovat olleet päivittäin läheisessä yhteistyössä ja kulkeneet rinnakkain eteenpäin. Seuraava sukupolvi rakennutti Havulinnan (1901), joka rakennettiin Walter ja Lilli Ahlströmin kodiksi. Ajatuksena oli jo tuolloin, että myös se, kuten Isotalokin, tulisi toimimaan paitsi edustuskotina, myös suvun kohtaamispaikkana. Walter rakennutti myös Pääkonttorin v. 1916. Walterin tytär Maire ja hänen puolisonsa Harry Gullichsen rakennuttivat erään Suomen merkittävimmistä yksityiskodeista: arkkitehti Alvar Aallon suunnitteleman Villa Mairean (1939).

Ruukkialueelle on siis rakentunut ainutlaatuinen kokoelma upeita rakennuksia, jotka ovat edelleen yhtiön vierastoiminnan käytössä. Pääkonttorissa toimii tänäkin päivänä A. Ahlström Osakeyhtiön pääkonttori. Ahlström-suvun jäsenille Noormarkulla on sydämessä erityinen paikka ja siksi he ovat sitoutuneet pitämään ruukkialueen hyvässä kunnossa. Merkittävää on siis se, että yhtiö on edelleen perheyhtiö ja saman suvun omistuksessa, ja että toiminta alueella jatkuu. Tästä syystä Noormarkun ruukilla on edelleen merkittävä asema sekä yhtiölle että sen omistajille.

A. Ahlströmin arvoissa kerrotaan, että ”Arvostamme perinteitämme ja huolehdimme ympäristöstämme. Hyödynnämme yhtiömme menestyksestä historiaa toimintamme kehittämässä. Kulttuurin ja metsäluonnon vaaliminen kuuluu olennaisena osana toimintaamme.” Perinteiden arvostaminen ja kulttuurin vaaliminen eivät ole tavanomaisia arvoja suomalaisessa yritysmaailmassa, jossa usein painotetaan vain tuloksellisuutta. Noormarkun ruukkialueella ymmärtää kuitenkin helposti sen, että on itse omalla toiminnallaan osa pitkää ketjua, jossa jokainen lenkki vaikuttaa ket-

Makkarakosken saha on osa vanhan ruukinalueen arvokasta rakennusperintöä.

jun jatkuvuuteen ja ympäristön tulevaisuuteen. Ahlströmille on luonnollisesti hyötyä upeasta ja hyvin hoidetusta ruukki-alueesta arkkitehtuureineen. Pitkiä kauppasuhteita on usein hoidettu alueen rakennusten suojissa, ja vanhojen eurooppalaisten kauppiassukujen kanssa on ollut huomattavasti helpompi aloittaa keskustelua, kun ruukkialue viestii, että tämäkin yhtiö on vanha ja toiminnassaan vakavarainen.

Vanhan kulttuuriympäristön vaaliminen on haasteellista työtä. Yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa pyritään löytämään parhaat ratkaisut. A. Ahlströmillä on perinteet myös siihen, että Noormarkun ruukkialuetta on lähes 140 vuoden ajan kehitetty tarpeen mukaan uusiin suuntiin, jotta on pystytty pitämään alue elinvoimaisena, eikä siitä ole kehittynyt paikalleen jäänyt museoalue. Alueen säilyminen elinvoimaisena on sekä yhtiön että sen omistajien - ja ympäristön - yhteinen etu.

7 Seuranta ja vaikutusten arviointi

Kulttuuriympäristöohjelman toteutumista seurataan vuosittain Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmässä sekä sidosryhmäseminaareissa.

Seurattavia asioita ovat mm.

Tiedon ja tietoisuuden lisääminen

- tutkimushankkeet
- opinnäytetyöt
- kulttuuriympäristöselvitykset
- kulttuuriympäristön muutos seurantaindikaattorein
- julkaisut
- tapahtumat (mm. Euroopan rakennusperintöpäiviin liittyvät)

Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristön hoidon kehittäminen

- opasjulkaisut
- koulutustilaisuudet
- tuet rakennusperinnön hoitoon (MV:n entistämisavustus, YM:n avustus rakennusperinnön hoitoon, maatalouden erityistukisopimus, TE-keskuksen avustukset)
- EU-rahoitteiset kulttuuriympäristöhankkeet
- varaosapankkien toiminta
- restaurointialan koulutus
- perinnemaisemien hoito (maatalouden erityistuet)
- maakunnallisen kulttuuriympäristötyöryhmän toiminta (kokoukset, jäsenorganisaatiot)

Kulttuuriympäristön huomioiminen maankäytön suunnittelussa

- arkkitehtuuripoliittiset ohjelmat
- rakennusperintöstrategiat
- luonnonsuojelulain mukaiset maisema-alueet
- kuntien kulttuuriympäristöohjelmat
- valtakunnallisten rautatieympäristöjen suojele
- valmistuneet oppaat (maisemaselvitysopas, vuorovaikutusopas)
- rakennustapaohjeet arvokkaille maisema-alueille
- järjestetyt arkkitehtuurikilpailut
- kaavoitusresurssit
- aluearkkitehtitoiminta

Vaikutusten arviointi

Maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman vaikutuksia on arvioitu lain viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005) 3§ mukaisesti. Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan suunnitelman välitöntä ja välillistä vaikutusta.

Vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen

Kulttuuriympäristöohjelman toimenpiteet parantavat elinympäristön laatua ja sitä kautta parantavat elinoloja ja lisäävät ihmisten viihtyvyyttä. Toimenpiteillä pyritään myös lisäämään tietoisuutta ympäristön arvoista mikä osaltaan parantaa viihtyvyyttä. Toimenpiteillä saattaa olla myös välillisesti myönteinen vaikutus ihmisten terveyteen.

Vaikutukset maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen

Kulttuuriympäristöohjelman yhtenä tavoitteena on tukea perinnemaisemien hoitoa ja näin edistää luonnon monimuotoisuuden säilymistä.

Vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön

Kulttuuriympäristöohjelman mukaisilla toimenpiteillä turvataan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön ja maisema-arvojen säilyminen, jolloin vaikutukset rakennettuun ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriperintöön ovat myönteiset. Ohjelmalla edistetään myös historiallisesti kerroksellisen kaupunkikuvan säilymistä.

Vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen

Kulttuuriympäristöohjelma edistää kestävästä kehityksestä ja luonnonvarojen hyödyntämistä edistämällä olemassa olevan rakennuskannan korjaamista ja säilyttämistä käytössä. Korjausrakentaminen on työllistävää. Kulttuuriympäristöohjelmalla pyritään myös parantamaan kulttuuriympäristöjen arvojen tunnistamista mikä edesauttaa ympäristön hyödyntämistä matkailussa.

Kirjallisuus

- Anttila, Maija. Kankaanpäälinen kulttuuriympäristö koottu julkaisuksi. Kankaanpään Joulu 1997, 10-13. Kankaanpää.
- Anttila, Maija. Taidekehän tarina. Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssien valossa. Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33. Teknillinen korkeakoulu. Arkkitehtuurin laitos. Espoo.
- Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö Mietintö 66/1992.
- Berghäll Jonna, Minna Pesu: Ilmastonmuutos ja kulttuuriympäristö. Tunnistetut vaikutukset ja haasteet Suomessa. Suomen ympäristö 44/2008. Ympäristöministeriö. Helsinki 2008.
- Heikkilä Tapio: Suomalainen kulttuurimaisema, Tammi, Helsinki 2000.
- Heinonen, Mervi (toim.) 2007: Puistojen tila Suomessa. Suomen suojelun alueet ja niiden hoito 2000-2005. Metsähallitus.
- Härö Mikko, Johanna Forsius: Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä. Opas. Museovirasto, rakennushistorian osasto 2007.
- Jutila Heli, Pykälä Juha & Lehtomaa Leena: Satakunnan perinnemaisemat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut 14. Suomen ympäristökeskus, Helsinki, 1996.
- Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö 127. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto 1997. Helsinki.
- Karjalainen Pauli Tapani ja Raivo; Petri J.: Maantieteen maisemia - Johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen Oulun yliopisto, Maantieteenlaitos Opetusmoniste no 27, 1999.
- Kempainen, R. & Lehtomaa, L. 2007: LOSra 3/2007 Satakunnan perinnebiotooppien hoito-ohjelma. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 3, 110 s. Saatavana vain sähköisenä. LOSra_3_2007_sivut 1-42.pdf (1883 kt), sivut 43-110.pdf (4367 kt).
- Koskinen Mirja (toim.): Porin tulvat –hallittuja riskejä? Suomen ympäristö 19/2006. Lounais-Suomen ympäristökeskus. Turku 2006.
- Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa. Opas pohjoismaiseen käytäntöön. Pohjoismaiden ministerineuvosto. 2000.
- Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2007 – 2012. Ympäristöstrategian toteuttamiseksi Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2 / 2007.
- Luostarinen Matti ja Yli-Viikari Anja (toim): Maaseudun kulttuurimaisemat Suomen ympäristökeskus SYKE, Maatalouden tutkimuskeskus MTT, Finnreklama Oy Sulkava 1997.
- Maisemalaki. Ympäristöministeriö. Edita Helsinki, 2005.
- Maisemanhoito. Maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Mietintö 66/1992.
- Mastot maisemassa. Ympäristöopas 107. Alueiden käyttö. Ympäristöministeriö. Helsinki, 2003.
- Merenkulun rakennusperintö. Ehdotus valtakunnallisesti merkittävänä kohteina suojeltavasta rakennusperinnöstä. Museovirasto, rakennushistorian osasto 2002.
- Metsähallitus: Puurijärvi-Isosuo kansallispuiston ja Natura 2000-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. 2008.
- Mikkonen Anna (toim.): Näkökulmia kulttuuriympäristöön. Lounais-Suomen ympäristökeskus, Turku, 2001.
- Museotiet ja -sillat. Tiehallinto 2002.
- Putkonen Lauri: Tiet ja kulttuuriympäristö. Turun tiepiirin yleiset tiet ja kulttuuriympäristöt. Tielaitos, Turku 1996.
- Raivo Petri J.: Maiseman ikonografia, julkaisussa Maiseman arvo(s) tus toim. Häyrynen Maunu, Immonen Olli. Gummerus, Lahti, 1996.
- Raivo, P. J. & Saarinen, J. (toim.): Metsä, harju ja järvi. Näkökulmia suomalaisen maisematutkimukseen ja –suunnitteluun. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja, 2000.
- Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Hämeenlinna, 2001.
- Rakennusperintöstrategia. Valtioneuvoston päätös 13.6.2001. Sinari Oy, Vantaa, 2001.
- Rakennusperinnön hoidon peruskivet. Strategiasta toimintapolitiikkaan. Edita Prima Oy, Helsinki, 2005.
- Rakennusperintöstrategian toteuttamisohjelma. 19.6.2001. Ympäristöministeriö.
- Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museovirasto, Ympäristöministeriö. Helsinki 1993.
- Salminen & Kekäläinen 2000: Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietintö 2000. Perinnebiotooppien hoito Suomessa. Suomen ympäristö –julkaisut 443.
- Satakunnan maakuntakaava. Satakuntalaiset kulttuuriympäristöt. 6. Maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaaliminen. Liiteosa. 13.3.2007.
- Satakunnan rakennusperinne. Satakunnan seutukaavaliitto. Sarja A:177. Pori 1990.
- Satakunnan ympäristökatsaus 1998. Satakuntaliitto 1998. A:242.
- Schulman, A., Heliölä, J. & Pykälä, J. 2006: Maatalouden ympäristötuen sopimusalueiden laatu ja hoidon toteutuminen. Perinnebiotooppien hoidon ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen erityistuet. Suomen ympäristö 3/2006.
- Seppälä, S. 2006: Perinnemaisemien yhteys varhaiseen asutus- ja maankäyttöhistoriaan. Suomen ympäristö 1/2006.
- Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. Suomen ympäristökeskus (527), 2001.
- Suomen arkkitehtuuripoliittikka. Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma. 17.12.1998. Taiteen keskustoimikunta ja opetusministeriö. Porvoo, 1999.
- Tiehallinnon perinnetyön käsikirja. Museokohteet, kokoelmat, näyttelyt ja tutkimus. Helsinki 2003. Tiehallinto sisäisiä julkaisuja 2/2003.
- Tiemaisema kuuluu kaikille. Puuston ja pensaikon hoito-opas. Maa- ja metsätalousministeriö. Liikenne- ja viestintäministeriö. 2003.
- Turun tiepiirin alueen maaseututaajamat ja pienet kaupungit. Tarveselvitys; maankäyttö, ympäristö ja liikenne. Osa I. yleinen osa. Tielaitos. Turun tiepiiri. 1994.
- Valanto Sirkka: Suomen rautatieasemat vuosina 1857 – 1920. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, 1982.
- Valtakunnalliset alueidenkäyttövaihtoehdot, Edita, Ympäristöministeriö, Helsinki 2001.
- Wahlroos, Lasse 2008: Säppi, Selkämeren loisto. Säppi 2000 ry.
- Weckman Emilia: Tuulivoimalat ja maisema. Suomen ympäristö 5/2006. Ympäristöministeriö. Helsinki 2006.

Internet-sivustoja

www.ymparisto.fi on valtion ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu

www.nba.fi on Museoviraston verkkopalvelu

www.satakunta.fi

www.rakennusperinto.fi on Museoviraston ja ympäristöministeriön tuottama portaali. Sivuston pääsisältöalueet ovat Rakennusperintömme, Säilyttäminen ja suojele sekä Hoito ja korjaaminen

www.kulttuuriymparisto.nba.fi on Museoviraston ylläpitämä palvelu, josta löytyy tietoa muinaisjännöksistä ja rakennetuista ympäristöistä

www.kunnat.net on kuntatiedon keskus internetissä. Sinne on koottu keskeiset kunta-alan tiedot ja palvelut

www.pori.fi/smu

www.pori.fi/smu/toivo/

www.rakennuskulttuuriseura.com

www.rauma.fi/ymparisto/html/tammela1.htm

www.oldrauma.fi/tammela1.html

www.te-keskus.fi

www.proagria.fi

www.hum.utu.fi/oppiaineet/satakunta/

www.lounaispaikka.fi

www.ymparisto.fi > Ympäristöministeriö > Julkaisut > Ympäristöministeriön julkaisut Suomen ympäristö -sarjassa > SY 10/2009 Kulttuuriympäristöohjelma - miksi ja miten?

KUVAILEHTI

Julkaisija	Lounais-Suomen ympäristökeskus			Julkaisu-aika Huhtikuu 2009
Tekijä(t)	Niina Uusi-Seppä (toim.)			
Julkaisun nimi	Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009 - 2015 (Kulturmiljöprogrammet för Satakunda 2009 - 2015)			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7/2009			
Julkaisun teema				
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009-2015 on syntynyt päivityksenä 1995 laaditulle ohjelmalle. Ohjelma on laadittu Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmässä, jossa ovat edustettuina kulttuuriympäristöjen parissa työskentelevät alueelliset organisaatiot.</p> <p>Ohjelma koostuu nykytilanteen kuvauksesta sekä tavoite- ja toimenpideoasasta. Ohjelmassa kartoitetaan mitä viimeisen kymmenen vuoden aikana on kulttuuriympäristöjen hoidossa saatu Satakunnassa aikaan, nostetaan esiin ajankohtaisia teemoja sekä haasteita, joihin pyritään vastaamaan ohjelman toimenpideoasassa.</p> <p>Ohjelmaan on koottu kulttuuriympäristöjen parissa työskenteleviltä toimijoilta artikkeleita kulttuuriympäristöjä koskevista ajankohtaisista kysymyksistä. Ohjelmassa esitellään myös toteutettuja hankkeita esimerkkeinä kulttuuriympäristöjen monista mahdollisuuksista sekä tehdään toimijoita tutuksi esimerkeillä hoitotyöstä.</p>			
Asiasanat	kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema, rakennettu ympäristö, muinaisjäännökset, perinnemaisema, kulttuuriympäristön hoito, rakennussuojelu, Lounais-Suomi, Satakunta			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Lounais-Suomen ympäristökeskus			
	ISBN (nid.) 978-952-11-3431-9	ISBN (PDF) 978-952-11-3432-6	ISSN (pain.) 1796-1750	ISSN (verkkoj.) 1796-1769
	Sivuja 147	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta (sis.alv 8 %) -
Julkaisun myynti/ jakaja	Lounais-Suomen ympäristökeskus, PL 47, 20801 Turku, puh. 020 610 102 (vaihe)			
Julkaisun kustantaja	Lounais-Suomen ympäristökeskus			
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2009			

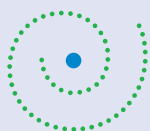
PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Sydvästra Finlands miljöcentral			Datum April 2009
Författare	Niina Uusi-Seppä (red.)			
Publikationens titel	Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009 - 2015 (Kulturmiljöprogrammet för Satakunda 2009 - 2015)			
Publikationsserie och nummer	Sydvästra Finlands miljöcentrals rapporter 7/2009			
Publikationens tema				
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Kulturmiljöprogrammet för Satakunda 2009-2015 kom i gång som en uppdatering av programmet som utarbetades år 1995. Programmet har sammanställts av arbetsgruppen för kulturmiljöer i Satakunda, där de olika regionala myndigheterna som arbetar med kulturmiljöer är representerade.</p> <p>Programmet består av en skildring av nuläget och en presentation av målsättningar och föreslagna åtgärder. I programmet kartläggs vad som har åstadkommit inom kulturmiljövården inom de senaste tio åren samtidigt som aktuella teman och utmaningar som man i åtgärdsdelen försöker besvara lyfts fram.</p> <p>Till programmet har samlats artiklar om aktuella frågor gällande kulturmiljöer som skrivits av olika aktörer som arbetar med kulturmiljön. I programmet presenteras också förverkligade projekt som exempel av kulturmiljöns många möjligheter samtidigt som olika aktörer och exempel på vårdarbete de utträttat presenteras.</p>			
Nyckelord	kulturmiljö, kulturlandskap, bebyggd miljö, fornlämningar, traditionella landskap, vård av kulturmiljöer, byggnadsvård, Sydvästra Finland, Satakunda			
Finansiär/ uppdragsgivare	Sydvästra Finlands miljöcentral			
	ISBN (hft.) 978-952-11-3431-9	ISBN (PDF) 978-952-11-3432-6	ISSN (print) 1796-1750	ISSN (online) 1796-1769
	Sidantal 147	Språk finska	Offentlighet offentlig	Pris (inneh. moms 8 %) -
Beställningar/ distribution	Sydvästra Finlands miljöcentral, PB 47, 20801 Åbo, tel. 020 610 102 (växel)			
Förläggare	Sydvästra Finlands miljöcentral			
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Oy, Helsingfors 2009			

Satakunnan rikas ja monipuolinen kulttuuriympäristö on voimavara. Kulttuuriympäristöä leimaa maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet joista osoituksena ovat mm. edustavat pronssikautiset hautaröykkiöt, hyvin säilynyt talonpoikainen rakennuskulttuuri liittyneenä laajoihin viljelymaisemiin, kalastuselinkeinon ja merenkulun leimaamat saaristomaisemat, monimuotoiset teollisuusympäristöt sekä eri-ikäiset kaupunkiympäristöt unohtamatta kirkko- ja kartanoympäristöjä eri aikakausilta.

Suomen perustuslain mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Ymmärryksen kulttuuriympäristöstä tulisi olla osa arkiajatteluumme ja vaikuttaa kaikkeen toimintaamme. Kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä sekä koordinoita kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Tavoitteena on turvata Satakunnan kulttuuriympäristöt osana kehittyviä yhdyskuntia.

Ohjelma vuosille 2009-2015 on syntynyt päivityksenä 1995 laaditulle ohjelmalle. Ohjelma on laadittu Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmässä, jossa ovat edustettuina kulttuuriympäristöjen parissa työskentelevät alueelliset organisaatiot. Ohjelmassa kartoitetaan mitä viimeisen kymmenen vuoden aikana on kulttuuriympäristöjen hoidossa saatu Satakunnassa aikaan, nostetaan esiin ajankohtaisia teemoja sekä haasteita, joihin pyritään vastaamaan ohjelman toimenpideoosassa. Ohjelmaan on koottu kulttuuriympäristöjen parissa työskenteleviltä toimijoilta artikkeleita kulttuuriympäristöjä koskevista ajankohtaisista kysymyksistä. Ohjelmassa esitellään myös toteutettuja hankkeita esimerkkeinä kulttuuriympäristöjen monista mahdollisuuksista sekä tehdään toimijoita tutuksi esimerkeillä hoitotyöstä.

**LOUNAIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS**
SYDVÄSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL

ISBN 978-952-11-3431-9 (nid.)

ISBN 978-952-11-3432-6 (PDF)

ISSN 1796-1750 (pain.)

ISSN 1796-1769 (verkkoj.)